

JOS. LAVTIŽAR:

ONSTRAN BALTIŠKEGA MORJA.

POPOTNI ZAPISKI.

lede zemeljske oble je pot, katero sem premeril meseca julija 1903, relativno malenkostna. Segam namreč samo od 46. do 60. stopnje severne širjave. Seveda je tudi ta oddaljenost dosti velika, ako se pomisli, da so posamezne geografske stopinje 111 kilometrov druga od druge. Ena stopinja ravnika je 111:306 kilometrov. Približno toliko je tudi ena stopinja meridijana. Koliko večja je šele prava daljava, ki ne obsega zračne črte, temuč gre po mnogih ovinkih! Videl sem v tem okviru marsikaj, o čemer naj poročam sledeči potopis!

1. Do avstrijske meje.

Vse odsvetovanje domačinov ni nič izdalo, šel sem na potovanje! Kmalu je pihal hlapec z menoj skozi Koroško, Gorenje Štajersko in skozi Gorenjo Avstrijo. Na Gorenje-Avstrijskem me je prenesel čez Donavo ter postavil na češka tla ob Vltavi. V Prago smo došli ob sedmih zjutraj. Ker mi je znana iz poprejšnjega časa, sem jo pozdravil od daleč iz železniškega voza ter hitel naprej.

Kmalu se prikažejo na razprostranem griču stolpi mesteca Melnik, pod katerim se steka Vltava v Labo. Ob zapadni strani se vzdiguje bazalni stožec Rip, ki se vidi toliko višji, kolikor bolj osamljen stoji v sredi široke planjave. Ni trajalo dolgo, ko švigne vlak skozi prerov in se takoj ustavi v Lito-meřicah na mostu, pod katerim je šetalo mnogo gospode na obeh straneh mestnih ulic. Poleg hiš se vidi dosti cvetličnih in sadonosnih vrtov; sploh se ti prikupijo Lito-meřice s svojo prijazno lego nad Labo.

Tu in v vsi okolici pridelujejo mnogo hmelja, plazečega se ob dolgih palicah navzgor. Prav tako razveseljujejo oko dobro gojeni vinogradi, kakršnih ne bi pričakoval v teh krajih. Vino, pridelano v bližnjem Črnoseku, je znano daleč na okrog.

Ravnina postaja ožja in se izpremeni polagoma v stisnjeno dolino, obdano z zaraščeni, semtertje piramidnimi vrhovi. Sprevodnik me je opozoril na ta ali oni hrib ter zatrjeval s posebnim poudarkom, da so tukaj zelo visoke gore. Pravzaprav pa še najvišja med njimi, Milešovka (Donnersberg) z imenom, ne dosega niti 900 metrov. Mislil je gotovo, kako da strmim nad temi griči in da še nisem videl večjih. Da bi mu ne kalil veselja, sem kazal prisiljeno zanimanje za neznatno gorovje. Ako bi bil mož vedel, da je moja domovina med golimi, v nebo kipečimi vršaci, bi si bil prihranil poveljevanje teh pritlikavcev. Toda okolica ima, četudi ne tako veličastno, pa vsaj milejše lice nego naša gorenjska stran. Lepo obdelano polje, bujni travniki, vinogradi, zaraščeno gričevje, gradičem podobni kmečki domovi, mnogoštevilna letovišča in v sredi doline mirno tekoča Laba, po kateri plavajo parobrodi: — vse priča o rodovitnosti zemlje in o blagostanju ljudstva.

Lepo se vjema s prirodno sliko razvalina Schreckenstein, stoječa poleg Labe na visoki skali. O svojem času je bila morebiti res to, kar pomenja njeno ime, a sedaj čepi na strmini le nekaj osivelih sten s starim stolpom. Sovražniku je bilo težko priti do zidovja, ker se od treh strani sploh ne more navzgor, četrta pristopna stran pa je zavarovana s kamenitim oklepom. Dandanes je drugače. Kjer so gospodarili mogočni

vitezi ter škripala težka železna vrata, dobiš prijaznega gostilničarja, ki te vprašuje, s čim bi ti postregel. Od vseh strani dohajajo tujci, da si ogledajo opustošeno trdnjavo, ki je bila v husitskih bojih in za časa tridesetletne vojske važnega pomena.

Ves kraj bi imel rajsko podobo ter bi zaslužil po pravici ime „češkega vrta“, ako

premoga znači sicer razvito obrt, toda pri tem se izgublja idilni kras prirode, na katerega mesto stopa mehanično gibanje strojev, ki ima nekaj duhomornega in nas nikakor ne povzdiguje do višjih vzorov. Ako omenim, da švigajo železniški hlaponi ne samo na desnem, temveč tudi na levem obrežju Labe, označen je zadostno nepokoj, ki ne ugaja človeku, potrebnemu mirnega počitka. Največ oglja in saj je v Ustju (Aussig) ob iztoku vode Bele v Labo. Kamor pogledaš, vidiš črne ceste in steze, kar daje mestu kljub lepim palačam otožno lice.

Ustje je rojstni kraj znamenitega slikarja, čigar podobe so razstavljene v mnogih evropskih galerijah. Zove se Rafael Mengs. Tudi njegov oče, Danec po rodu, je bil slikar. Svojemu sinu je izbral ime slavnega Italijana Rafaela Santi, želeč, da bi posnemal s čopičem Rafaelove umotvore. Navajal ga je že kot otroka k slikarstvu ter ga vzel trinajst let starega s seboj v Rim, kjer je imel mladenič dovolj prilike, da se izobrazi v svoji stroki. Mladi Mengs se je naselil po dovršenih študijah v Draždanih ter postal dvorni slikar. Toda želja po izpopolnitvi ga je gnala nazaj v južne kraje. Mudil se je dalj časa v Španiji, v Florenci in v Rimu ter dobival naročila od najvišjih svetnih in cerkvenih dostojanstvenikov. Vsled tega mu je donesla umetnost ne samo slave, temveč tudi

SV. TRIJE KRALJI.

A. HERRLEIN.

mu ne bi jemala neka reč tistega blagodejnega vzduha, ki veje v zatišju nepokvarjene prirode. V mislih imam množico tovarniških dimnikov, iz katerih se vali gost dim, otemnujoč s svojo umazano vsebino jasno obzorje nebeškega oboka. Velika poraba

mного premoženja. Umrl je v Rimu leta 1779. in bil pokopan v cerkvi sv. Petra. Ondi mu je ruska carinja Katarina II. postavila sijajen spominek. Ocenjevatelji pravijo, da Mengs ni bil veleum, pač pa je zaradi strogega posnemanja umetniških vzorov

združeval vrline najimenitnejših mojstrov ter slikarstvo svoje dôbe povzdignil na višjo stopinjo dovršenosti.

Bolj ko se bližamo saksonski meji, živahnější promet opazuješ na Labi. Parniki, tovarne ladje, plavi in čolni se zibljejo po mirno tekoči reki, ki se bodisi med stisnjenimi soteskami, bodisi v širjem brodu vali proti nemškim nižavam. V Ustju je mnogo popotnikov zapustilo vlak, da se peljejo po Labi dalje. Vožnja z ladjo je sicer bolj počasna, toda brez primere prijetnejša, nego po železnici; poleg tega imaš s krova vsestranski pogled na obrežje. Jaz si nisem mogel privoščiti tega vžitka, ker bi bil zamudil s parnikom skoro en dan več nego z vožnjo po železnici.

Prikazujejo se vrhi Snežnika. Zaradi 721 metrov višine ne zasluži takega naslova, toda gledé na to, da so vsi sosednji griči nižji, nosi z nekako pravico to ime. Lahko si mislimo, da je pot na njegov vrhunec složna in brez vsake nevarnosti, zato ima vedno dovolj obiskovavcev. Ni trajalo več dolgo, ko smo se ustavili v Dečinu, ki mu pravijo Nemci Tetschen. Poleg dvostolpne cerkve štrlijo v zrak visoki dimniki. Same tovarne! Od tu držé trije mostovi v onstransko mesto Podmokli (Bodenbach), ki glede na razvito industrijo tekmuje z Dečinom.

Preden stopimo čez avstrijsko mejo, mi je hvalno omenjati finančnih stražnikov, ki moje prtljage niti pogledali niso. Šestkrat sem imel opraviti s temi ljudmi, ker me je peljalo to potovanje skozi dežele šesterih samostojnih držav, a nikjer nisem prestopil mejnikov na tako lahek način, kakor ob prehodu iz domačega cesarstva na Saksonsko. In komu se moram zahvaliti? Onemu sprevodniku, s katerim sva se seznanila od Prage do Dečina. Ta je povedal pregledovavcem, da nimam v kovčegu drugega nego perilo in nekaj knjig. Omenjena izjava je zadostovala, da carinarji niso brskali po notranjščini moje robe.

Popotniki vlačijo vse mogoče reči s seboj, da ne bi pogrešali udobnosti, ki so jej pri-

vajeni doma. Toda veliki kovčegi zavzemajo v vozu mnogo prostora ter so sopotnikom nadležni; prav tako je prenašanje s kolo dvora v gostilno združeno z marsikako sitnostjo, kateri se izogneš, ako si z malim zadovoljen. Moja, samo šest kilogramov tehtajoča prtljaga me ni stala nikakih stroškov, ker sem jo brez napora nesel, kamor je bilo treba. Ni dobro, ako poseduješ le toliko, kolikor lahko neseš, v tujini si pa vendar zadovoljen, ako rečeš sam o sebi: „Omnia mea mecum porto.“ Vsled tega se na lep način izogneš vsiljivosti postreščkov, ki jim tudi za majhno uslogo ni preveliko nobeno plačilo.

2. Saksonska Švica.

„Providentiae memor.“

Ti dve besedi so si izbrali saksonski kralji za svoje geslo. Kličeta jim v spomin, da jih varuje mogočnejši gospod, da jih vodi njegova previdnost in da naj zato zapujajo nanj. To geslo jim je pa hkrati vodilo, da naj so tudi sami previdni v izvrševanju vladarskih dolžnosti.

Domislil sem se omenjenega izreka, ko sem prišel v njihovo ozemlje. Tako-le mi je govoril neki glas:

Podajaš se med tuje ljudi v daljni svet. Tvoja pot se začinja šele sedaj, akoprav si že v inozemstvu. Kdove, s kom boš imel opraviti in kje ti je nastavljena past, v katero se lahko vjameš? Pazi torej na vsak korak, da ne prideš v kako nesrečo, in ne pozabi onih dveh besed: „Providentiae memor.“ Dovolj je zvijačnih ljudi, ki so zmožni, pripraviti te v škodo, ako jim zaupaš. Z nikomur ne občuj brez potrebe! Govori le toliko, kolikor je treba, sicer zna kdo vporabiti tvojo odkritosrčnost v slabe namene. Ako te vprašajo, kam si namenjen, imenuj bližnje mesto, kjer boš tisti dan ostal. Če poveš veliko daljavo, ni težko sklepati, da imaš precej pri sebi. Kadar plačuješ, ne kaži večje vsote denarja, temveč samo drobiž. Tvoj nastop naj te ne razodeva kot imovitega, ampak kot skromnega človeka, pri katerem ni česa iskati. Do vsakega bodi pri-

jazen, toda vedno oprezen, kajti nepredvidnost te lahko dovede v položaj, ki ti ne bo prijeten.

Lepi nauki, kajne? Treba se je po njih ravnati.

Ves čas, skoro prav do Draždanov, se vije Laba poleg železnice. Ozko dolino obdajajo na obeh straneh nizki, zaraščeni hribi, menjajoč se s skalovjem. In kakošno skalovje je to! Tu dobiva podobo ozkih stolpičev, ondi čokatih stožcev; sedaj kaže obliko vitkih piramid, sedaj mogočnih čveterostranskih skladov, ločenih z globokimi razpokami drug od drugega. Nekaj sten je otesanih tako pravilno, da so slične orjaškimi gradovom, in da bi jih imel za ostanke trdnjav, ako ne bi vedel, da jim je narava dala simetrično vnanjost. Ako bi se jim izdolbla še vrata in okna, bi težko verjel, da zgradbe niso postavili zidarji. Ni se čuditi, da zahaja toliko tujcev v te polabske pokrajine, znane z imenom saksonska Švica. Naslov je seveda pretiran, ker so švicarske gore desetkrat višje mimo teh neznatnih gričev. Saksonska Švica je le malenkosten spomin veličastnih višav, ki se dvigajo ne samo v Švici, temuč tudi v naši domovini. Toda čeprav gledé visočine daleč za našimi planinami, ima vendar saksonsko gorovje zaradi svoje izrazite formacije nekaj divnega na sebi. Vsaki skali so dali bolj ali manj poetično ime (Falkenstein, Königstein, Lilienstein, Feldstein, Sonnenstein itd.) Nekateri višine nosijo manj lepe naslove. Zovejo se n. pr. Große Gans, Kleine Gans, Katzenstein, Affenstein, Kuhstall, Schindelhorn, Spitzbübel, Ziegenrücken in še kako drugače. Kamenje sestoji iz peščenca, ki kaže ondi, kjer je okruženo, svetlobelo barvo. V nekaterih bregovih so kamenolomi; da niso dolini v kras, umevno je po sebi. Ne more se dosti oporekati trditvi, da je ondi oskrunjena divna priroda, kamor stopi s svojo nogo človek, osobito ako hodi za dobičkom.

Na neki postaji sem dobil mnogoštevilno spremstvo. Vstopilo je precej gospôde, ki je govorila ono mehko nemščino, po ka-

teri se takoj spozna Saksonec. Napravili so izlet na Schindelhorn, hvalili lepi razgled in se pritoževali nad draginjo gostilnic. Pazljivo sem sledil njihovemu pomenkovanju, a ne toliko iz radovednosti, temuč zaradi tega, da se seznanim z njihovim dialektom. Moja bližnja soseda sta napeljala pogovor na dve kolesarici, ki sta ju nekje srečali in ki sta obe kadili smodčice. Eden omenjenih dveh sosedov, obdarjen s pesniškim vzletom, je izustil o novodobnih ženskah dober dovtip, katerega tudi zato ne morem pridržati čitatelju, ker se glasi v saksonski izreki, približno tako-le:

Ähret de Frauen, sä radeln und rauchen,
so dass mer fast keene Männer mehr brauchen.

Turistovsko središče je mesto Schandau na desnem bregu Labe. Ondi je vsaj toliko ali še več gostilnic in letovišč kakor navadnih hiš. Če imaš dovolj denarja, naseli se za nekaj dni v tem kraju, pa boš šel občutno olajšan proti domu! Dobiš tudi konjiča ali mulo, da te ponese na Kuhstall, na Winterberg, Prebischthor in še kam drugam. Da višine niso velike, spoznaš po tem, ker je vsaka umetno povečana s toliko in toliko metrov visokim razglednim stolpom, raz katerega je obširnejši pogled. Poleg mesta Schandau se izteka v Labo potok Kirniz. Ime ni drugega nego naša Krnica; ne smemo namreč pozabiti, da smo v bližini lužiških Srbov. Žal, da so naši samo grobovi, t. j. ostanki imen, ki kažejo, kdo je bil tukaj prvotni prebivalec.

Izmed vseh slovanskih plemen so imeli lužiški Srbi najbolj žalostno usodo, ki so jo, kakor priča zgodovina, nekoliko sami zakrivili. Ob času stiske bi se bili lahko združili s svojimi sosedi Čehi ali s Poljaki, toda klicali so raje Nemce na pomoč. Da niso popolno izginili iz površja, se morajo zahvaliti cesarju Karolu IV. (1347–1378), ki je vtelesil pokrajino Lužico češkemu kraljestvu. Vsled tega so ohranili do današnjega dne svoj jezik, akoprav nosijo sedaj, odtrgani od svojih bratov po krvi, deloma saksonski, deloma pruski jarem. Njihova glavna postoj-

janka je mesto Budišin (Bauzen) ob vodi Sprevi. Tu imajo društveni dom „Matico srbsko“ in narodni muzej. Sredi mesta se zbirajo v cerkvi naše ljube Gospe, kjer se jim v domačem jeziku oznanuje beseda božja. V posebni časti jim je škof sv. Beno († 1106), ki je veliko lužiških Srbov pridobil krščanski veri. Katoliški duhovniki so tudi tukaj — v protestantovski nemški Saksonski — najboljši in skoro edini varuhi lužiško-srbske narodnosti.

Od Schandaua dalje se vrsté mnogoštevilna poslopja na obeh straneh reke. Nekateri so si sezidali letovišča kar pod skalami; brzkone se jim zdi tako stanovanje bolj zanimivo. Lepo lego ima trdnjava Königstein, v kateri so bile skrite ob vojnih časih državne dragocenosti, zadnjič l. 1866., ko so se borili Saksonci kot avstrijski zavezniki zoper Prusa. Višek naravne lepote pa se pokaže nad vasjo Rathen. Tu štrlé navpične stene, razčesane v več oddelkov. Skupini skalovja pravijo Bastei. Imeli so gotovo dovolj denarja, ker so zvezali vrhove z dolgim mostom, podprtim s sedmerimi oboki, da se izprehajaš po višini, kakor bi bil na ravnem. Povesod na okrog se vzdiguje toliko in tako čudno razsekanih vrhuncev, da jim je bilo težko najti pravega imena. Zato so posegli tudi po duhovskih naslovih ter krstili skale v Nonnenstein, Mönchstein, Pfaffenstein in Papststein.

Pri mestu Pirna je konec saksonske Švice. Gričasti svet prehaja v prostrano planjavo in okoica se kaže še bolj obljudeno. Mislil bi, da so gosto posejane naselbine že predmestja draždanske metropole, toda precej dolgo je treba čakati preden dojdemo tje. Mimo nas beže visoke hiše, nad katerimi se vali iz osivelih stolpov gost dim, kazoč, da so stroji pri delu. Tovarna sledi tovarni in vsaka nosi v mogočnih črkah napis, čigavo in kakšno je podjetje. Slednjič dim poneha. Mesto okajenih tovarniških stolpov se prikazujejo cerkveni zvoniki. Vedno bolj narašča množica palač z umetno vremenimi vrtovi in drevoredi. Pripeljali smo se v kraljevo prestolnico ob Labi.

3. Prihod v Draždane.

V primeri s sijajem, ki sem ga gledal takoj ob prihodu v glavno mesto Saksonskega, sem se zdel samemu sebi kot plašljiv in neroden človek, ki se mu takoj pozna, da ne občuje z imenitno gospôdo, temveč je doma v pozabljenem gorskem selu med kmečkim ljudstvom.

Popotniki so klicali nosače ter jim oddajali prtljago z naročilom, da jo nesó tje in tje, ali pa pozivali izvoščke, da so jih peljali v izbrano gostišče. Postrežki in fija-karji so z uljudnim poklonom sprejemali ukaze ter jih kot najponižnejši sluge izvrševali prav veselo in točno, kajpada za dobro plačilo.

Stal sem nekaj časa pod visokim, krasno slikanim obokom glavnega kolodvora, čakajoč, da se je množica razšla, potem pa sem vzel kovčeg v roko in stopil na ulico. Napis mi pove, da je to Bismarkova cesta. Ob nasprotni strani stoje kar trije hôtéli skupaj, in kakor kaže vnanjost, vsi prve vrste. Drago bo, prijatelj, drago, ako si poiščeš v enem izmed njih gostoljubne strehe. Nič ne dene, saj nisi prazen. Da, vprašal bi lahko: Ali ima kdo izmed ponosnih meščanov, ki hitijo mimo mene, tako napihnen mošnjček, kakor sem si ga napolnil jaz, ko sem se podal od doma?

Tedaj se oglasi samozavest, ki mi pravi, da vendar nisem tako skromen, kakor izgledam po vnanje. Ako bi bil posvetil kak radovednež v mojo notranjščino, našel bi bil ondi raznovrstnega denarja. V žepu so se nahajali bakreni in nikljasti penezi, da so v potrebi takoj pri roki. Usnjata denarnica je hranila v prvem oddelku srebro, v drugem, posebej zaprtem oddelku, pa so bili zaviti rumeni zlati. In če bi me bil preiskoval še bolj do živega, bi bil našel pod obleko zašitih precej bankovcev z večjimi ali manjšimi številkami. Torej pogum! Glavo povešaj takrat, kadar koga potrebuješ, da ti pomaga iz zadrege, a sedaj si samostojen. Ko se pa nagne blagajna h koncu, ej takrat že pripelješ barko pred domača vrata!

Stopim čez ulico ter si izberem izmed onih treh gostišč tisto z napisom „Hôtel Continental“. Veža je bila potlakana z leskečim raznobarvanim marmorjem. Po sredi je držala široka preproga v notranje prostore, okrašene z zelenjem in cvetjem. Ob voglih so stali v velikih posodah košati oleandri. Črno oblečeni hišnik je snel ob mojem prihodu z zlatom obrobljeno čepico z glave, pričakujoč povelja. Urno pritisne na brzojavno gumbico in takoj pride še bolj imeniten gospod, hotelski oskrbnik ali poslovodja. Obema se pridruži lično friziran uslužbenec s šopom belih listkov v roki in s svinčnikom za ušesom. Slavnosten sprejem!

Poslovodja se poda v pisarno, kjer je viselo v vrstah mnogo ključev na steni, pove onemu s svinčnikom za ušesom številko 53 in mu izroči ključ dotičnega stanovanja. Ta me povabi v majhno sobo, ki je imela komaj toliko prostora, da je stal v njej naslonjač. Vrh tega bi bila v tem čveterovoglatem zaboju popolna tema, ako bi je ne bila razsvetljevala svetilka. Urno zapre vrata za nama, in takoj se začne soba vzdigovati v višino. Ni preteklo toliko časa, da bi bil naštel deset, pa se že nahajava v tretjem nadstropju. Tu mi odkaže spremljevalec kvartir, položi bel listek na mizo, sname izza ušes svinčnik ter mi ga poda z opazko, da naj vpišem svoje ime in vse drugo, kar se čita v rubrikah. Jaz nisem odgovoril ničesar, ampak samo pisal o svoji osebi, kdo in kaj sem, odkod pridem in kam sem namenjen, vse po pravici. Potem se je strežnik priporočil in odšel.

Sobna oprava je bila okusno vrejena. Povsod eleganca in snažnost, le stene so kazale praznoto. Ves njihov kras je bilo veliko zrcalo, ki me je opozorilo, da naj tak, kakršen sem došel, ne hodim po mestu. Zaradi dolge vožnje po železnici se je nabralo na obrazu toliko premogovega prahu, da se je bilo treba dobro osnažiti, kajti ta stvar se te drži enako sajам jako trdovratno. Potem odprem okno, da se razgledam po soseščini, a ničesa ni videti, nego samo zi-

dovje. Mi ljudje z dežele, vajeni prostosti v lepi prirodi, ne bi mogli živeti v ozkem oklepu gosposkih salonov. Zato ne bi zamenjal še tako potratno opravljenega mestnega stanovanja, obdanega s stenami bližnjih hiš, za preprosto zračno sobico, iz katere sta očesu odprta gora in dolina.

Pa še neka druga reč se je morala urediti. Tirjala je zadostila, ki jej gre od dne do dne, pravcati „perpetuum mobile.“ Zaklenem nemo sobo, ki mi ne more služiti za drugo, kakor samo za prenočišče ter stopim iz zračne višine tretjega nadstropja doli v pritličje; ondi se nahaja brezdvomno kaka kuhinja.

Iz veže se je videlo na vrt, kjer so stale belo pogrnjene mize, vabeče k okrepčilu. Nad vsako mizo je bila razpeta šotoru podobna platnena streha, pod katero se bo prijetno odpočilo. Strežnik je slonel z obliгатnim robcem pod pazduho ob košatem kostanju in čakal gostov, toda ob tem času — bila je tretja ura popoldne — se oglasi le malokdo. Takoj je bil pri meni z vprašanjem, s čim mi more postreči. Na predloženem papirju se je čital dve strani obsegajoč zapisnik raznovrstnih jedil, med njimi mnogo takih imen, ki jih nisem razumel. Ker nimam navade, da bi se vglabljal v jedilne liste, in si osobito po današnjem dolgotrajnem postu nisem želel imenitnega kosila, temveč sploh kaj gorkega, sem si naročil preprost obed ter bil z njim razen cene popolno zadovoljen. Natakar se je vedel vljudno, kakor mu velevala dolžnost, a še bolj se je kazal prijaznega, ko mu ni bilo treba pri poravnanju računa iz dveh mark ničesar dati nazaj. Dobra napitnina dela mogočen vtisk. Z njo razjazniš uslužbencu obraz ter si pridobiš v hipu njegove srce. Seveda traja ta naklonjenost le toliko časa, dokler ne odideš.

„V Draždanih se vidi gotovo mnogo zanimivega?“ začnem jaz.

„Prav veliko“, odvrne oni. „Že lega sama ob tako veliki reki, čez katero drži petero krasnih mostov iz starega mesta v novo, je vseč vsakemu tujcu, prav tako pa tudi mnogo-

vrstne umetne stavbe, muzeji, spomeniki in drugo.“

„Muzejem nisem poseben prijatelj“, odvrnem „ker so večinoma vsi vkrojeni po istem kopitu. Seveda se dobi tuintam kaj izrednega, kar zasluži, da se ogleda, sploh pa se raje bavim s prirodno lepoto in z lastnostmi ljudskega življenja, nego da bi letal iz razstave v razstavo.“

„Gledé lepega razgleda svetujem“, opomni moj tolmač „da stopite na Brühlovo teraso, ki se nahaja poleg Avgustovega mostu, ondi, kjer je kraljevi grad in katoliška dvorna cerkev. Ob vznožju terase teče Laba, po kateri plavajo čolni in parniki, na onstranskem desnem bregu pa se vidi skoro vse novo mesto. Ondi, v novem mestu, bi nasvetoval tudi obisk kraljeve knjižnice, ki jo

PRAGA: RIEGROVO NABREŽJE.

„A prav tukaj dobite nekaj takega, česar ni videti drugod. To je slavnoznana draždanska galerija slik, o kateri se obče trdi, da jej razen zbirk v Parizu, v Madridu in v Florenciji ni para na svetu.“

„Sem že čital in slišal o njej, zato jo gotovo obiščem.“

dobite v japonski palači. Mnogokrat se čuje pogovor o njej.“

Povedal bi mi bil še marsikaj, toda nisem hotel dalje sedeti na gostilniškem vrtu in tratiti dragega časa. Vstal sem in odšel, da se prepričam z lastnimi očmi o mestnih znamenitostih.

(DALJE.)

JOS. LAVTIŽAR:

ONSTRAN BALTIŠKEGA MORJA.

POPOTNI ZAPISKI.

(DALJE.)

4. Izprehod po mestu.

Draždanih utegne biti zdaj že okoli pol milijona prebivavcev. Ta številka narašča pri velikih mestih tako naglo, da je že v enem letu precej večja, v daljši dōbi pa se silno pomnoži. Po obširnem mestnem obsegu in po živalnem prometu, ki se kaže na ulicah, bi že visoko cenil skupno prebivalstvo. L. 1900. so ga našteali 480.000.

Svoj izprehod sem začel pri glavnem kolodvoru ter prodiral odtod v notranje mesto. Pot me je peljala skozi obljudeno Praško ulico, kjer so v spodnjih prostorih palač nepretrgane vrste sijajnih izložb. Tu so kar cele stene vložene iz enega kosa stekla, za katerim je razstavljenih vse polno vabljevih predmetov. Koliko bi neki stala ena sama šipa, ako bi jo moral plačati vsled slučajne poškodbe? Tudi po drugih mestih so okusno urejena izložna okna, a ne vem, zakaj so se mi zdela draždanska najlepša.

Kmalu se odpre pred menoj prostoren trg, na katerem kraljuje rotundi podobna zgradba, venčana z visoko kupolo. Ondi, kjer se končuje navpično zidovje ter se začinja kupola, se vzdigujejo štirje stolpi, ki dajejo poslopju toliko lepšo vnanjost. Vsa oblika kaže, da je to neko svetišče. Šel sem okoli in okoli, rad bi bil stopil tudi v notranjščino, toda izmed vseh osmero vrat se mi niso hotela nobena odpreti. Stenski napis mi pove, da se more cerkev obiskati le o določenih urah; kdor pa si jo želi ogledati izven tega časa, naj se oglasi pri cerkvencu, ki stanuje nevem že v kateri ulici. Da bi ga bil šel iskat, mi ni prišlo na misel; zado-

voljen sem bil, da sem videl luteransko „Frauenkirche“ odzunaj. Dodelana v renesanškem slogu leta 1745. sestoji od tal do vrha iz samega rezanega kamena. Njen stavbenik Jurij Bähr ni porabil pri zidanju niti tresčice lesa, a revež je pred dovršenim delom padel raz oder in se ubil. Protestantje imenujejo to cerkev „das Wahrzeichen der Stadt“, a z isto pravico zasluži isto ime tudi katoliška dvorna cerkev, o kateri bomo izpregovorili pozneje.

V sredi omenjenega trga ugledam na marmornatem podstavku soho moža v črni ohlapni obleki. Po značilnem, dobro rejenem in gladko obritem obrazu se takoj spozna, da stoji tu pred menoj oni glasoviti avguštinski menih, ki je provzročil v XVI. stoletju velikanski, izpremen ne samo v verskem, ampak tudi v političnem oziru. Umetnik Rietschel, ki je bronasti kip modeliral, predstavlja Lutra kot ponosnega reformatorja; žal, da je prišlo iz upora svojeglavnega redovnika toliko gorjé med človeštvo. Ako ogleduješ odločne poteze na njegovem obrazu, zdi se skoro, da vidiš živega pred seboj vseučiliščnega profesorja, katerega je klical državni zbor v Worms na odgovor (1521). „Martin, Martin“, rekel mu je vitez Fronsberg, ko ga je srečal na dvorišču pred zbornico, „podajaš se v nevarnost, kakršne nismo prestali v najhujših bojih ne jaz, ne drugi poveljniki.“ Toda Martin je korakal samozavestno v zbornico, kjer je bila zbrana okoli cesarja Karola V. najimenitnejša gosпода. Tu mu pokažejo nekaj knjig ter ga vprašajo, če jih je on spisal. Ko pritrdi, zastavi se mu drugo vprašanje, bo li preklical, kar uči napačnega? Sedaj wittenberški doktor za nekaj trenutkov umolkne, potem pa pravi, da želi vso stvar premisliti do ju-

trašnjega dne. Luter pride naslednji dan v zbornico. Na opazko papeževega poslanca, da ne more imeti nobena verska točka stanovite veljave, ako bi „Sveto pismo“ vsak po svoje razlagal, ne meneč se za veljavo vesoljne cerkve, zavrne Luter: „Dobro! Naravnost torej povem, da ne prekličem svojega nauka. Verujem samo to, kar se mi iz Svetega pisma dokaže. Tu stojim, ne morem

redovnice razpršeni na vse strani, oni pa, ki so ostali zvesti, so morali zapustiti deželo. Proti koncu XVI. veka je bila Saksonska skoro izključno luteranska.

Velika izprememba se je pa izvršila tedaj, ko je vladal knez Avgust, kateremu so dali ime „Močni“ (1694—1733). Kakor so bili poprej saksonski knezi najvdanejši pristaši nove vere, tako so pozneje uprav knezi

DRAŽDANI: KRALJEVA PALAČA.

drugače. Bog mi pomagaj! Amen.“ Ta prizor je imel menda kipar v mislih, ko je zasnoval omenjeni spominek.

Žalostne posledice reformacije so znane. Hud vihar je zadel osobito kraje, pripadajoče sedanjemu saksonskemu kraljestvu. Katoliških cerkvâ so se polastili protestantje, samostani so bili odpravljeni, redovniki in

zopet postali katoličani. Avgust Močni se odpove krivoverstvu ter prestopi v katoliško cerkev, kateri so ostali zvesti vsi njegovi nasledniki do današnjega dne. Odtod nenavadni slučaj, da ima Saksonska katoliške vladarje, četudi so njihovi podložniki večinoma protestantje. Nekateri zgodovinarji sicer očitajo Avgustu, da ni postal katoličan iz

popolno čistega namena, temveč zato, ker so si ga izbrali Poljaki po smrti slavnega Sobieskega († 1695.) za svojega kralja. Toda, ako Avgust sam trdi, da ga je dovedlo k konverziji spoznanje resnice, mu to lahko verjamemo.

Kraljevi grad, nad katerim se vzdiguje čez sto metrov visok stolp, najvišji v Draždanih, stoji v bližini Labe in Avgustovega mosta. Grad je velikega obsega ter pripada najstarejšim mestnim stavbam. V njem se nahaja muzej, kateremu pravijo zaradi zelenih sten „das grüne Gewölbe“. Posamezne dvorane so dobile ime po tistih predmetih, ki se ondi hranijo. Iz bronaste dvorane prideš naprimer v slonokoščeno, iz te v srebrno, iz srebrne v biserno. Umevno je, da vidiš marsikako znamenitost in dragocenost. Mene niso zanimali toliko jaspisi, smaragdi, kalcedoni in demanti, temveč zgodovinski spominki. Med njimi omenjam Lutrov kozarec in pečatni prstan; kelih, iz katerega so se obhajali prvi protestantje; Sv. pismo švedskega kralja Gustava Adolfa itd.

Zgornji prostori kraljevega gradu so zvezani po lično izdelanem hodniku s katoliško dvorno cerkvijo, ki so jo začeli zidati l. 1739 in jo dodelali l. 1751. Vlaganju temeljnega kamena sta prisostovala dva duhovna v civilni obleki, posvečevanje pa je po dovršeni zgradbi izvršil papežev nuncij Albreht Arhinto ob navzočnosti vsega kraljevega dvora. Cerkev je sezidana po načrtu Italijana Chiaveri v baročnem slogu. Nad njenim glavnim pročeljem se vspenja zvonik, sestojč iz velikih in malih lin ter okrašen z vsakovrstnim stebrovjem. Med stolpovim stebrovjem in ob robovih cerkvene strehe stoji polno kamenitih svetnikov, menda 78 vseh skupaj. Poleg tega je toliko druge ornamentike, da se kaže stavba preobložena

z okraski. Tu vidiš okus tedanjega časa, ko sta imela baročni slog in njegov tovariš rokoko glavno vlogo. Stopivši v notranjščino cerkve ugledaš visoko glavno ladjo ter ladjo ob njeni desni in levi strani. Akoprav se leskečejo nad glavnim oltarjem pozlačeni oratoriji kraljeve rodbine, imaš vendar glavni vtisk, da so stene, posebno v glavni ladji, preveč prazne.

Kaj, ko bi šel pogledat sedaj še na ono stran reke v novo mesto! Podam se na Avgustov most, na katerem kar mrgoli ljudstva. Po sredi mostu švigajo vozovi semintje, ob straneh poleg ograje pa hité pešci. Most je precej dolg, sloneč na šestnajsterih kamenitih obokih. Kdo se bo briga, ali naj gre po desnem ali levem hodniku, to je pač vseeno. In vendar ni. Neki neznanec mi pokaže z roko, naj grem na ono stran mostu, a nisem vedel, kaj bi to pomenilo. Da bi me klical k sebi zato, ker me pozna, ni bilo mogoče misliti. Ko pogledam natančneje okoli sebe, vidim, da mi gredó vsi ljudje nasproti in da sem jaz edini, ki jih srečujem. Kljub temu se držim svoje smeri in pridem brez zapreke na konec mosta. Tu čitam na tabli, da se hodi iz starega mesta v novo mesto po desni, iz novega mesta v staro mesto pa zopet po desni strani. Na ta način ne moreš nikogar srečati, kar je gledé varnega prometa prav pametno pravilo. Jaz sem šel slučajno po napačni strani, toda kdo bi to zameril tujcu? Ali bo povsod iskal napisov, kje mu je dovoljeno hoditi in kje ne, ter na ta način tratil kratko odmerjeni čas? Oni sitnež, ki me je zaradi malenkostne stvari spravil v nepotrebno skrb, šel je bržkone že stoinstokrat po tej poti, jaz pa še le prvič in ako pridem kdaj zopet v Draždane, upam, da me ne zapusti spomin, kje se mora iti čez most tja in kje nazaj.

(DALJE.)

JOS. LAVTIŽAR:

ONSTRAN BALTIŠKEGA MORJA.

POPOTNI ZAPISKI.

(DALJE.)

5. Draždanska kraljeva palača.

novem delu mesta se razprostira dolga in široka, z drevjem obsajena glavna cesta, ki drži v ravni črti do Albertovega trga. Tu je središče, v katero se steka kakih deset ulic. Šel bi bil še dalje, ker pa poslopij ni ne konca ne kraja, sem se obrnil nazaj ter prišel pred takozvano japonsko palačo. V njej je glasovita kraljeva knjižnica. Vhod je dovoljen vsakomu, torej stopim tudi jaz v njene obsežne prostore. A nisem se podal v knjižnico zato, da bi ogledoval velikanske omare, napolnjene s toliko in toliko stotisoči knjig, rokopisov, zemljevidov i. t. d., temveč da vidim one redke starine, katerih drugod nimajo. Hranjene so v pultih, pokritih s steklom. Izmed najbolj važnih so hieroglifi, najdeni na polotoku Yukatanu v centralni Ameriki. Knjižničnin uradnik, ki je bil slučajno pri dobri volji, nam je pripovedoval — bili smo trije tujci — o starih prebivavcih centralne Amerike ter omenil, da se je izkopalo posebno v Guatemali in na polotoku Yukatanu mnogo stavb, podobnih palačam. Našli so poslopje s štirimi dvorišči, v katero je peljalo petdeset vhodov; zasledile so se tudi piramide, sestavljene iz velikih kosov obdelanega skalovja. Iz vsega se mora sklepati, da je bilo ondi, kdove koliko stoletij pred odkritjem Amerike, mogočno kraljestvo. Hieroglifom, ki so se dobili na tamošnjih stenah in stebrih, pripada tudi pričujoči. Morebiti se posreči kedaj razjasniti njegov pomen. Mogoče, zakaj ne?

Častita starina so listi sv. apostola Pavla, katere je spisal na pergamen menih šentgalskega samostana v IX. stoletju.

Dalje „Psalterij“, poleg „Sv. pisma“ najstarejša tiskana knjiga iz leta 1457., ki je izšla v prvi tiskarni, ki so jo osnovali v Mogunciji (Mainz) izumitelj tiska Ivan Gutenberg ter njegova tovariša zlatar Ivan Fust in lepomisec Peter Schöffer. Ta me je posebno zanimal. Mnogi književniki so zasledovali napredek tiskovne umetnosti od one dobe pa do danes, toda dolgo ni prišlo nikomur na misel, da bi se zanimal tudi za zgodovino tiskovnih not. Šele v novejšem času se je začelo natančnejše preiskovanje o tej zadevi. Ko se je Gutenbergu l. 1440 posrečila epohalna iznajdba, bila je glasba že na precejšnji stopinji izobrazbe. Takrat so živeli slavni nizozemski kontrapunktisti Viljem Dufay, ki je prvi začel rabiti belo t. j. votlo glasko, Ivan Ockeghem, Jakob Hobrecht in drugi. Takoj za njimi se je oglašil Josquin de Prés. Z njim se začenja na polju muzikalne umetnosti nova doba, katero je privedel Palestrina do vrhunca popolnosti. Kako so se v začetku tiskale glaske? Ker še niso imeli za-nje premičnih tipov, vrezovale so se v lesene ali v mehke kovinske ploščice. Toda ploščice so bile tako majhne, da so obsegale komaj eno vrsto not; v tehničnem oziru je bilo namreč zelo težavno, napravljati ploščice večje velikosti. Zato se sploh niso tiskale daljše pevske točke, temveč samo besede, ki so pripadale dotičnemu napevu; med posameznimi vrstami teksta pa se je puščalo toliko praznega prostora, da so pisarji (notisti) narisali štiri črte ter napisali glaske. Seveda je stala taka knjiga mnogo denarja. Prvič je bilo treba plačati tisk, in drugič dati tudi notistu nekaj za spisovanje glasek. Psalterij, o katerem govorimo, je bil tiskan na ta način. Šele pozneje, ko so se odstranile ploščice ter se uporabljali premični tipi, se je

tiskalo oboje hkratu: kompozicija in besedilo. Seveda se prišteva omenjeni psalterij najdražjim knjigam na svetu

Videl sem „Koran“, ki ga je rabil turški cesar Bajazit II., vladajoč ob koncu srednjega in v začetku novega veka (1481 – 1512). Izreke, ki jih je zapustil prerok Mohamed, so ohranili njegovi učenci kot dragoceno dedščino ter jih zapisovali na drevesno kožo, na pergamen, ali celo ilovnasto posodo, če ni bilo drugega pri roki. Mohamedov naslednik Abu Bekr je zbral vse prerokove nauke, ki so bili tuintam raztreseni, v eno knjigo ter jej dal ime koran. Koran velja moslimu (turškemu verniku) kot sveta knjiga. Prepisovala se je dalje in dalje, da jo je imel vsak višji izobraženec — kolikor se more pri Turkih govoriti o izobrazbi — v svoji posesti. En z zlatom okrašen izvod, lastnina Bajazita II., je prišel kdove kako v draždansko kraljevo knjižnico. Za Bajazitovega vladanja je stala Turčija na višku slave, kajti njegov oče, Mohamed II., je l. 1453. premagal Carigrad ter razdejal bizantsko cesarstvo. Sicer pa sultan Bajazit ni bil nikak slaven vladar. Mnogo težav so mu delali njegovi lastni vojaki janičarji, ki so imeli takrat vso oblast v rokah. Slednjič ga je pahnil njegov sin Selim s prestola.

Zapuščajoč knjižnico sem se zdel samemu sebi mnogo bolj učen, kakor sem bil poprej, akoprav me je ogledavanje tako starih reči, katere gloda zob časa že toliko stotletij, navdajalo z otožnim čutilom.

Na povratku v svoje stanovanje stopim zopet čez Avgustov most, in uberem z nekako samozavestjo predpisano desno stran hodnika. Na levem bregu Labe ugledam kamenite stopnice, držeče proti Brühlovi terasi. Stopnice so okrašene s štirimi pozlačenimi kipi, ki predstavljajo jutro, dan, večer in noč. Toda ako ti kdo ne pove, kaj da pomenjajo te neme podobe, moraš imeti izredno domišljijo, da uganeš njihovo alegorijo. Ko prideš na vrh, te sprejme senca košatih dreves, pod katerimi so postavljene klopi za odpočitek. Proti reki obrnjeni del terase je zavarovan z močno

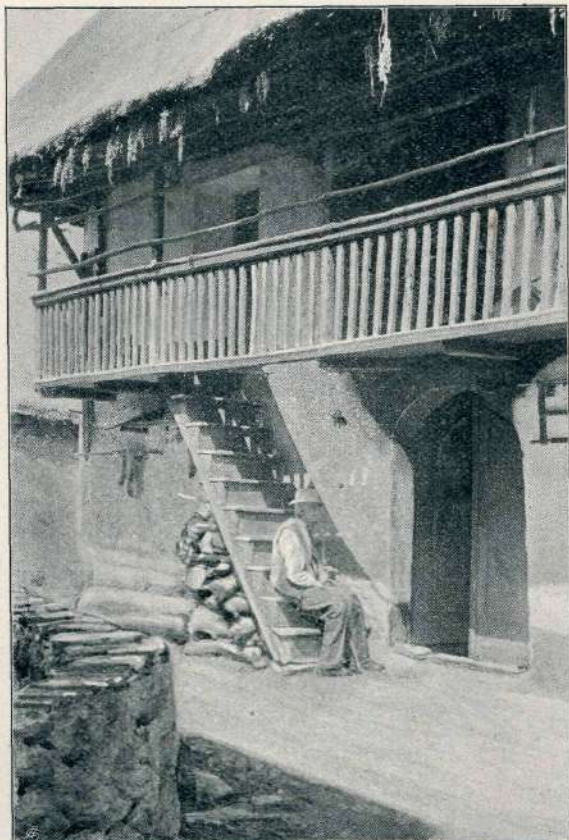
ograjo, ker ima izprehajališče precej vzvišeno lego, raz katero je res diven pogled naokoli. Saksonski minister Brühl, ki je v sredi XVIII. stoletja na ozidju stare trdnjave omislil tako zanimiv „belveder“, si je zapustil stalen spomin v zgodovini mestnega razvoja. Ves ondodni oddelek je izpremenjen v krasen park, ki ga obdaja na eni strani Laba, ob drugi pa meji na sijajne palače.

Prijetno mi je délo, da nisem videl tukaj samo mrtvega zidovja, mrzlih spominkov imenitnih mož in pretirano umetnih cvetličnih gredic, temveč tudi nekaj domačega življenja. V mislih imam ljube tičke, katerim se pozna po brezskrbnem vedenju, da se čutijo popolno varne v tem zavetju. Vrabci so se po svoji stari navadi drvili sempatje in razposajeno vriščali po vejah. Vidi se, da jim ni dosti mar, kje se bo vlovil vsakdanji kruh, saj imajo dovolj dobrih ljudi, ki jih oskrbujejo z živežem. Tudi jaz sem jim nekoliko postregel in se takoj sprijaznil z njimi. Pridružili so se mi kakor staremu prijatelju in me pogledovali po strani, ali se bo še kaj dobilo. Bolj fino so se obnašali kosi. Le včasih se je kateri pokazal na trati, zasukal se s svojim dolgim repom, parkrat poskočil in naposled z živahnim čvrčenjem, kakor bi mu nekaj ne bilo všeč, izginil v goščavi. Kdo bi mislil, da se tudi on ravna po izreku: „Ubi bene ibi patria“? Kosi, naseljeni med mestnimi nasadi, so pod varstvom postave, ki jo uporablja v vsej strogosti društvo za varstvo živali. Določena je občutna kazen za onega, ki ne bi pustil tičev v miru. Žal, da pri nas še premalo cenimo koristi drobnih krilatcev!

6. Galerija slik.

V Draždanih dobiš veliko znamenitosti, a najbolj zanimivim pripada zbirka slik, ki daje mestu svetovno ime. Že poslopje samo, v katerem so shranjeni umetnostni zakladi, je nekaj izrednega. Imenuje se *Zwinger*. Sezidana je bila l. 1722. za vladanja Avgusta Močnega. Stavba ima podolgasto četvero-

voglato obliko ter obsega sedem potratno izdelanih paviljonov, ki so med seboj zvezani z enonadstropnimi galerijami. Notranjščina čveterokota je velikansko dvorišče, okrašeno s cvetličnimi nasadi, z drevjem, s svetilnicami in z belimi stezami. Tu srečuješ mnogo ljudi, ker je vsakemu dovoljen vstop. Skozi en paviljon prideš notri in pri drugem greš zopet vun. Avgust je hotel namreč poslopje izvršiti tako, da bi bilo po-

Oče Simona Gregorčiča in pesnikova rojstna hiša.

dobno slavnostni dvorani, ki bi imela nebo za strop. Zato so notranje fasade okrašene po vzorcu dvoranske dekoracije. Nameraval je tudi razširiti zgradbo celo tje do Labe in narediti čez reko most, ki bi vezal tostranski kraljevi grad z japonsko palačo na desnem obrežju. Tak ogromen načrt se more roditi le v glavi do skrajne meje odločnega in nad mero razsipnega kneza. Delo bi bilo šlo naprej, ako bi bile mogle bla-

gajne vzdržavati težko breme. Naredilo se je veliko, toda ker so postali davki neznosni, se je zaključila zidava po manjšem načrtu, a že to, kar je, je velikansko. Stavbeniki se izgledujejo nad soglasjem posameznih delov in občudujejo bogato olepšavo zidovja, ki je s svojim bujnim nakitjem izraz orientalske domišljije.

Med zbirkami, hranjenimi v opisanem poslopju, je najbolj važna, kakor smo že rekli, galerija slik. Tu se vidi toliko, da je treba zaporednih obiskov, sicer se ne more spoznati obsežnost in neprecenljiva vrednost vsega, kar je postavljeno na ogled. Podobe so iz vseh slikarskih šol, a prvo mesto med njimi ima Sikstova Madona, izvirno delo Rafaelovo (1483—1520). Druge slike so obešene na stenah druga poleg druge, ta pa se nahaja sama v eni sobi, kjer jej je pripravljen prostor v nekakem oltarju. Zdi se ti, da si prišel v svetišče, ko stopiš v ta kraj. Na obrazu navzočih se poznajo nadzemeljska čutila, prav taka, kakršna ima tisti, ki je zatopljen v svetem premišljevanju. Skoro bi mislil, da sem v sredi božjepotnikov, ki so prišli iz daljnih krajev počastit draždansko Mater božjo. Marsikdo je že opisoval lepoto, odsevajočo iz te podobe, a vsak dostavlja, da ni mogoče izreči njene vzvišenosti. Marija, držeča Jezusa v naročju in obdana od mnogostevilnih angelskih glav, stoji v sinji višavi, dotikajoča se oblakov z nogama, resnobna, častitljiva, s svojimi milimi očmi zroča v daljni svet. Zdi se, da se je na obeh straneh odgrnjena zavesa odkrila prav sedaj, in da je pravkar izza nje priplavala čudovita nebeška prikazen. Ob njenem vznožju slonita dva angela, zamaknjena v krasoto, ki se kaže njunim očem. Eden si podpira brado z roko, drugi ima položeno glavo na obe roki, a oba zreta nepremično navzgor, kakor bi ne gledala samo, temveč tudi vživala rajsko krasoto. Menda še noben čopič ni naslikal lepših angelčkov, kakor sta ta dva.¹⁾ Rafael je naslikal Sikstovo Madono za benediktinski samostan v Piačenci

¹⁾ Glej sliko v „Dom in Svetu“ l. 1904, str. 712.

leta 1515. Podoba je torej jako stara, a kljub temu dobro ohranjena. Soba, v kateri je postavljena na ogled, ni nikoli brez varha, kajti za sliko so morali plačati dvajset tisoč zlatov.

Ne bom našteval na dolgo in široko drugih slik, katerih visi na stotine po stenah. Tu so zastopani Paolo Veronese, Correggio, Tizian, Palma Vecchio, Carlo Dolci, Cima da Conegliano, Murillo, Claude Lorrain, Jakob van Ruisdael, Jan van Eyck, Rembrandt, Rubens, A. Dürer i t. d.

V nekaterih sobanah so bili slikarji in slikarice pri delu ter so kot verni učenci izkušali posnemati poteze starih mojstrov. Ustavil sem se za par minut poleg neke

gospice, ki je slikala po Murillovem originalu „Smrt sv. Klare“. Ta si je postavila torej za vzor slavnega Španca, ki se prišteva največjim slikarjem, kar jih je bilo do sedaj na svetu! Ali bo mogla izraziti preprostost in pobožnost, ki veje iz njegovih proizvodov? Ves drugačen predmet si je izbral bolj postaren gospod, ki sem ga dobil v drugi sobani. Pred seboj je imel že skoro izgotovljen posnetek Ticianove slike: „Farizeji kažejo Kristusu denar“. Možu sem čital veselje na obrazu, ko je dostavljal s čopičem zadnje popravke. Bržkone je mislil, da ni velikega razločka med Ticianovim izvirnikom in med njegovo kopijo . . .

(DALJE.)

SLOVENSKA.

Anton Knezova knjižnica. Izdaja „Slovenska Matica“. XII. zvezek. Uredil Fr. Levec. Letošnji zvezek prinaša tri povesti.

Ivan Cankar je postal sarkastičen satirik. Izpočetka sentimentalen sanjar se je vedno bolj zagledal v oholost in hinavščino življenja, ki jo je začel zdaj bičati v alegoričnih spisih. „Potepuh Marko in kralj Matjaž“ je taka alegorija, ki razkriva slabosti slovenskega naroda. Cankar je iz Slovence naredil potepuha, ki se mu sreča vedno ponuja in mu daje priložnost, da bi si z delavno roko in pametnim gospodarstvom opomogel, a potepuh Marko vse zapije in prespi. Dobra duša je, močan in ne preveč neumen, tudi ni tak revež, da ne bi imel kaj vzeti v roke, a kadar bi moral prijeti usodo in si jo prikleniti, ga že premoti kaka budalost, da vse zamudi in se klati naprej, kakor izgubljena duša. Cankar je zasnoval to povest kakor nekako veliko alegorijo vse kulturne zgodovine slovenskega kmeta, a njegove poteze so preveč nejasne

in se izgublajo kakor megle. Vedno hrepenenje po sreči je Cankar izrazil s tako toplimi in pesniškimi besedami, da se semtertje beró njegovi pogovori kakor vzvišene pesmi, in tudi lenobo in neodločnost svojega potepuha je naslikal z veliko dušeslovno fineso. Povzpел se je enkrat celo do velike, pretresljive zgodovinske slike, ko popisuje kmečki upor proti grajščinskemu jarmu — a vse to izzveni v otožnih akordih, kakor daljna pesem, in se zlije v prazno daljo, kakor fatamorgana. Ta narod lenih potepuhov, ki bi le spal, pil in igral na harmoniko, nima pričakovati od sebe ničesa več. Tolaži se s kraljem Matjažem — z „boljšimj časi“, ko ga nekaj reši in dvigne. A kaj bo to in kdaj? On ve le to, da si sam ne bo nikdar opomogel. Cankar pripelje potepuha pred kralja Matjaža. Tam vidi spečo vojsko, vidi otrpnjenega kralja, ki ima priti in osvoboditi svoj narod iz okov njegove lenobe in nemarnosti. A kralj Matjaž spi in bo spal in se ne bo nikdar zbudil . . .

Do sem je Cankar velik. A veseli konec te žalostne povesti je najžalostnejše, kar je Cankar

JOS. LAVTIŽAR:

ONSTRAN BALTIŠKEGA MORJA.

POPOTNI ZAPISKI.

(DALJE.)

7. Na Pruskem skozi slovansko zemljo.

Da me ne bi zapeljala izkušnja v kako drugo draždanško izložbo, poberem šila in kopita ter zapustim mesto. Kolodvor je tako lep, da bi ga rad dalj časa ogledoval, pa tudi tako velik, da ne veš, kam bi se dejal. Kljub temu vlada vzoren red, vse se vrši po strogih predpisih, povsod opazuješ ono vojaško točnost, s katero se Nемеc rad ponaša. „Fahrkarten bereit halten!“ Te tri lakonične besede bereš tukaj in na vseh drugih kolodvorih. Zapisane so na visokih tablah in s tako mastnimi črkami, da jih tudi kratkovidnež ne more prezreti. Zadevajo te v grozni gnječi v dno srca, nič drugače, kakor če bi slišal zadrti glas zapovedujočega generala. Tedaj posežeš z nekakim strahom v žep, iz katerega vzameš vozni listek, da ga pokažeš pozornemu vratarju. Ti ljudje imajo tukaj vse-mogočno besedo. Nihče se jim ne more prikriti in vsak je oni trenotek v njihovi oblasti. Poleg vratarjev preži na tujca še drugo oko, oko očitnih in skrivnih policajev, ki ugibajo, kje bi se zasačil kak sumljiv popotnik. Morebiti imajo natanko opisano njegovo osebo, ali hranijo celo fotografijo dotičnega zločinca. Z bistrim pogledom zasledujejo prišlece, ni li kdo podoben tistemu, katerega išče pravica.

Sedaj pridrči brzovlak na peron. Železniški uslužbenci hodijo gori in doli ob vozovih ter tolčejo s kladvi po kolesih, da poizkusijo, ali so tečaji v redu, mi pa smo tačas zasedali prostore. K sreči sem dobil oddelek, v katerem ni bilo gnječe.

Kmalu smo se pripeljali do saksonske meje in prestopili na pruska tla. Ako hočeš

videti dolgočasne kraje, obišči o priliki to velikansko ravnino, pa boš ob vso romantiko! Ni opaziti griča, sama planjava, njive, semintje travniki, med njimi gozdi z brezami in borovci. Enake so vse pokrajine okrog Berolina. Tu imamo rešitev zastavice, zakaj da Prusi tako radi zahajajo v naše lepe dežele. Doma jim je poletiti preveč dolgčas, zato silijo proti jugu, kamor jih vabijo šumeči potoki, zelene planine in veličastni snežniki. Lahko si mislimo, da se porodi ob gledanju teh krasnih gorâ marsikatera skrivna želja po tujem posestvu z izdihljajem: „Oh zakaj niso naši ti sinji vrhovi!“

Pri postaji Elsterwerda smo premostili malo reko, ki jej pravijo Nemci ne vem zakaj „die schwarze Elster“. Voda izvira v gorenjih Lužicah in se izliva po precej dolgem teku v Labo. Zemlja, skozi katero se peljemo, je bila nekdanj slovanska lastnina. Višje kraje so posedovali gorenji, nižje pa dolnji Lužičanje. Imena naselbin in razni narodni običaji so se ohranili do današnjega dne; tudi lužiška srbščina se še govori v mnogih krajih. Čuditi se je, kako krepke korenine ima narodov jezik, ki nanj že stoletja pritiskajo Nemci, pa ga ne morejo izruvati. Kdo bi mislil, da se nahaja še sedaj pristen slovanski rod ob bregovih reke Spreve (Spree), prav one vode, ki priteče za nekaj kilometrov pozneje v Berolin v najmogočnejšo trdnjavo velikega nemštva.

Središče Lužičanov sta mesti Liben in Kotbus. Okolica je zelo rodovitna. Namaka jo prej imenovana reka, ki se deli v več manjših oddelkov, da obsega kakor gosta mreža vso ravnino. Vsled tega se ondotno ljudstvo ne peča samo s kmetijstvom, ampak tudi z ribištvom. Med nekaterimi vasmi se vrši promet večinoma s čolni. Kadar nastopi

deževno vreme, se sploh ne more obče-
vati drugače nego z vožnjo po vodi, v zim-
skem času pa po ledu. Slišal sem, da so pre-
bivavci krepko, imovito ljudstvo veselega
značaja. Tudi lesá imajo dovolj. Na obrežju
potokov, ob konceh njiv in travnikov se
vrsté obsežni parkom podobni gaji, kamor
se hodi zabavati berlinska gospôda. Ker je
toliko lesá, kmečki domi niso zidani, temveč
lično zgrajeni iz močnih tramov. Dolenje
Lužičanke se oblačijo še po vzorcu svojih
pradedinj. Noša sestoji iz širokih kratkih
kril, belih predpasnikov in velikih pisanih
robcev na glavi.

Vlak je obstal na kolodvoru, ki nosi ime
Dobri lug. Kako domače! Skoro ne moreš
misliti, da si na Pruskem in v bližini pre-
stolnega mesta. Našo družčino je pomnožil
majhen gospod, ki se ni dosti zmenil za
nas. Ko se je vravnal v vozu ter popravil
očala na nosu, je razgrnil pred seboj neki
časopis in ga čital tako zvesto kakor sveto
knjigo.

„Čudno ime to, Dobri lug“ rečem Draž-
dancu.

Želel sem na ta način zbuditi pozornost
na kraj, mimo katerega smo se vozili. Tudi
zato sem smatral to opazko kot umestno,
da bi morebiti kaj več izvedel o ondotnem
prebivalstvu. Toda Draždanec ni mogel dati
nobenega pojasnila.

„Popolno nerazumljiva beseda“, odgo-
vori on. „Gotovo ni nemška.“

„Meni se zdi zato čudna, ker se tukaj
nahaja.“

Za sedaj nisem govoril dalje, misleč, da
poseže vmes novodošli gospod, katerega
bi sodil po vnanjem, da pripada študiranim
stanovom. In res se mu je zdelo vredno,
da je vzdignil glavo, katero je tiščal v časnik.
Za trenotek pogleda okoli sebe ter pravi
kratko:

„Wendisches Wort.“

Kaj več se mu ni poljubilo dostaviti.

„Kolikor razumem slovanski jezik, ki so
ga govorili Vendi“ pravim jaz, „pomeni
Dobri lug ali Dobri log prijeten, rodoviten
kraj.“

Prišlec se naredi bolj prijaznega, položi
list na klop in pripomni:

„Ako ne bi bila okolica radovitna, bi se
ne bili naselili v njej menihi. V obližju je
velika cerkev s samostanom, nekdanja last
cistercijanov.“

„Mogoče je pa tudi, da so dobili redov-
niki tukaj zapuščen svet, katerega so po-
zneje s pridnim obdelovanjem izpremenili v
plodonosnega“, dovolim si opomniti. „Kakor
poroča zgodovina, niso razširjevali omike
samo z besedo in s peresom, temuč tudi
z matiko in krampom v roki.“

Videlo se je, da so te besede moža neko-
liko vznemirile, ker so bile nasprotno nje-
govi trditvi. Toda če je oni prostodušno
izrazil svojo misel, zakaj bi je tudi jaz ne?

„Dobro“, dostavi nato. „Vi imate v tej
zadevi svoje mnenje in jaz svoje. Tudi meni
je znano, da je izhajala v srednjem veku
prosveta najbolj iz samostanov, toda po-
zneje se je vsled blagostanja nenavadno po-
množilo njihovo število, a z blagostanjem
se je začelo dobro in semtertje brezdelno
življenje, ki ni imelo vedno dobrih po-
sledic.“

„Jaz sem tujec v teh krajih, pa vendar
mi ni treba vpraševati, kakošne zasluge so
si pridobili redovniki tu ali tam. Treba je
pogledati samo zgradbe, ki so se ohranile
iz starih časov, in spozna se takoj, da jih
je postavila večinoma redovniška, sploh
duhovska ali cerkvi naklonjena roka. Vse
kaže, da so samostani tudi dobro vporab-
ljevali svoje premoženje bodisi za monu-
mentalna poslopja, bodisi za druge dobre
namene. Dandanes se veliko zida, več kakor
nekdanj, a težko bi se zgradila taka gotska
cerkev, kakršnih je iz preteklih časov lepo
število. In kako ugodna stanovanja imajo
sedaj svetne gosposke v odpravljenih samo-
stanih! Na mnogih krajih bi bile morale
zidati države nova poslopja, pa jih ni bilo
treba, ker so jih že redovniki, ki so morali
potem ostaviti svojo last in jo zapustiti drugim.
Kje je hvaležnost?“

„Tako govorijo Rimci (Römlinge), mi
pa drugače.“

Pri zadnjih besedah je vzel gospod zopet časnik v roko ter ga prelistoval semintje, a na nobeni strani ni mogel dolgo čitati. Za nekaj časa se obrne dobrovoljno proti meni in pravi:

„Inimici rei, sed amici personae.“

Latinski izrek je kazal, da imam pred seboj kolikor toliko učenega človeka.

„Kajpada, samoumevno“, pritrdim. „Nasprotni v nazorih, si ne smemo biti tudi osebno nasprotni.“

Poravnala sva se zlepo, in potem nadaljevala pogovor o vsakdanjih stvareh.

Pogledal sem skozi okno, toda okolica je imela isto enakolično podobo kakor poprej. Njive s požetim žitom, pokošeni travniki, tuintam brezovi in borovi gozdiči, povsod pa nepregledna ravnina. Zrl sem skozi okno, čakajoč, kdaj se začnejo kazati berlinska predmestja, ki niso mogla biti več daleč. Vlaku zdrči pod mostom, čez katerega piskajo stroji okrožne železnice, ki objema kakor železna kača vse mesto okoli in okoli. Vedno več in več poslopij, treba je spraviti prtljago skupaj in se pripraviti za odhod.

8. Berolin.

Nisem mislil, da bom delal kdaj gnječo v milijonskem mravljišču, ki je raztreseno na obeh straneh reke Spreve. Kolodvor, kjer so nas izložili, se imenuje Anhalter Bahnhof, stoječ ob jugu mesta. Na prostornem trgu pred kolodvorom je kar mrgolelo tiste dvonožne, s pametjo obdarjene božje stvari, ki jej pravimo človek. Vmes so hrumeli vsakovrstni vozovi, da je treba velike pozornosti, ako hočeš priti nepoškodovan v kake bolj prazne ulice. Bog mi pomagaj kaj kmalu naprej!

Za stanovanje sem si odločil hôtél „Silesia“ v središču Berolina. Ko sem gledal okoli sebe, kje bi v naglici dobil omnibus, čutim sunek v hrbet, da bi bil skoro padel na tla. Za mano stoji konj, ki me je zadel z vojnico v križ, a žival je bila k sreči toliko pametna, da je takoj obstala. Voznik je mislil, da ne bom mogel iti naprej, toda

izvzemši strahu ni bilo sile. Vendar sem bil iznevoljen vsled dogodka, ker se je pripetil pravzaprav šele v začetku potovanja.

Korakal sem dalje in prišel do ulice z napisom „Königgrätzer Straße“. Taki naslovi žalijo avstrijsko čutilo. Prusom seveda ni mnogo mar zaradi tega, saj hočejo živeti v vednem triumfu. Zakaj so dali ravno tej ulici ime po osodni bitvi pri Kraljevem gradu l. 1866.? Mogoče zato, da se Avstrijci, ki dohajajo navadno od južne strani v Berolin, takoj spomnijo zmagovitega pruskega orožja in se vedejo potem bolj ponižno.

Šlo je toliko električnih in konjskih tramvajev mimo mene, da nisem vedel, kateri je pravi in kateremu bi prisedel. Mojo neodločnost opazi deček, ki me prijazno vpraša, česa čakam, morebiti mi on lahko pové. Po obleki sklepati, ni bil fantiček kak mestni potepenec. Sodil sem, da mi je želel izkazati uslugo iz dobrega srca. V tujini ni nobena reč zastonj, in tudi neznatno postrežbo moraš pripoznati z denarjem, zato ti dene toliko prijetneje, ako dobiš izjemo iz občnega pravila. Povem mu, kam sem namenjen, in tedaj me pelje k navskrižju ulic, kjer sva počakala, da je prišel dotični voz do naju. Vozovi imajo sicer napise, kam da gredó, a napisi so mnogokrat tako splošni, da jih tujec ne more razumeti. Hvalo ti, dobri dečko!

Ko sem uredil stanovanje, grem ogledovat mesto. Od daleč se mi pokaže velika kupola, vzdigujoča se nad druga poslopja. Menda nekaj posebnega. Ob straneh kupole stojé štirje stolpi, podobni cerkvenim zvonikom. Podvizam se, da pridem poprej blizu, časa itak ni preveč, da bi ga tratil brez potrebe. Še nekaj korakov čez most, pod katerim teče oddelek reke Spreve, pa sem ob vznožju zgradbe. Prvostolna luteranska cerkev je to, in še čisto nova. Berolinci jej pravijo „Dom“. Morebiti celo mislijo, da ima neko podobo z vaticansko baziliko v Rimu, in sicer ne samo gledé vnanjosti, temveč tudi gledé drugega, važnejšega vzroka. Kakor sta cerkev sv. Petra

v Rimu in poleg nje bivajoči papež središče katoliške edinosti, tako naj bi bila tudi berolinski tempelj in njegov najbližnji sosed, pruski kralj, središče protestantizma. Lepa primera, ako bi bila resnična! Prvič je ta novosezidani „Dom“, čeprav ima precej visoko kupolo, lična kapela v primeri z vatikansko baziliko. Dovolim si tudi opazko, da smatram vnanjost berolinske cerkvene metropole v nekem oziru kot nesimetrično. Nisem arhitekt, a vendar če bi bil jaz delal tiste štiri stolpe okoli kupole, bi bil naredil vse enake, ne pa dva večja in dva manjša. To neenakomernost opazi že oko navadnega človeka, čudno, da je niso vpoštevali učeni stavbeniki. Dalje nasprotuje poprej omenjeni primeri gledé središča verske edinosti še druga važnejša točka. V katoliški cerkvi vlada edinstvo, ki jo mora pripoznati tudi njen najhujši sovražnik, toda kako je z luteranstvom? Kdor vé, koliko različnih verskih sekt se nahaja med protestanti, spozna lahko, da manjka temu veroizpovedanju zanesljive podlage, da mu nedostaje one veljavne oblasti, ki temelji na resnici. Katoličanu pa je dobro znano, kje se nahaja „fundamentum veritatis“, in zato je njegova vera, akoprav razširjena po vsem svetu, povsod enaka.

Takoj na drugi strani cerkve stoji grad pruskih kraljev, dolgo in široko poslopje s tremi nadstropji. Vihrajoča rdeča zastava kaže, da je nemški cesar doma. Glavni vhod v grad sestoji iz velikanskih vrat, nad katerimi se vzpenja obok, podoben slavnostnemu oboku cesarja Septimija Severa v Rimu. Kakor bližnja cerkev, tako je okrašena tudi kraljeva palača z visoko kupolo.

Glavnemu vhodu nasproti so postavili ogromen spominek, kakršnega še nisem videl. Spominek naj bi proslavljal nemško moč, pripovedoval naj bi poznim rodovom o sili nemškega orožja ter kazal zmage, katere je izvojeval nemški pogum nad sovražniki. Prav zato je ta groblja, zložena iz kamnja in bron, uprav strahovita. Na vseh straneh so nastavljeni to-

povi, da se skoro bojiš stopiti bliže. Na topovih ležijo levi s široko odprtimi žreli. Vmes so razvrščeni meči, zastave, puške z nasajenimi bajoneti itd., kratko: Pred seboj imaš zbirko samega morilnega orožja, da te pretresa groza. Pospešil sem korake, da pridem kam drugam in vidim kaj lepšega. Med potjo pa sem se spomnil moža, ki je zvaril iz železa in iz krvi sedanjo Nemčijo.

Toda v Berlinu boš težko dobil trg, kjer bi se s tem ali onim spominkom ne poveljevala pruska slava. Kakor se v nemških knjigah tako rada poveljuje nemška temeljitost, učenost, omika itd., prav tako se kaže tudi v mestu pruska samozavest, da ti kar preseda. Komaj stopim nekaj korakov naprej, pa pridem v takozvani „Lustgarten“, kjer vidim pomnik z napisom: „Sie haben mich oft gedrängt von meiner Jugend auf, aber sie haben mich nicht übermocht“. To naj bi pomenilo, kako so ubogo Prusijo že izza njenih mladih nog zatirali sovragi, a imela je toliko moči v sebi, da se jim je krepko stavila v bran ter si ohranila samostojnost.

Zgodovina bi nam omenjeni napis morebiti pojasnila v tem pomenu, da ni bila Prusija kdove kako preganjana reva, temveč da je nastopala jako oblastno in da so se morali bližnji sosedje ustavljati njeni poželjivosti, sicer bi bili prišli vsi skupaj pod „pikelhavbo“. Prusi so bili svojedobno divji narod in so se dolgo časa trdovratno branili krščanski veri. Znano je, da so ubili svetega Vojteha (997). Pozneje so prišli v pruske dežele, kjer so takrat prebivala slovenska plemena, vitezi nemškega reda. Veliki mojster tega reda je vladal na Pruskem. Red se je moral sicer po bitki pri Tannenbergu (1466) pokoriti Poljakom, toda ko se je veliki mojster Albreht poluteranil, se je izpremenila Prusija v posvetno vojvodino ter se kot taka združila z braniborsko kneževino pod vrhovnim poveljništvom vladarjev iz rodbine Hohenzollern. To združenje se je izvršilo leta 1618. in sedaj je začela vedno bolj rasti pruska država. Glavna želja jej je bila, da dobi naslov kraljestvo. Cesar Leo-

pold l. se je ustavljal tej nameri. S ponižnimi prošnjami in z vsakovrstnimi obljubami so pruski odposlanci silili vanj, toda ostal je dolgo časa stanoviten. Več let so trajale te obravnave, pa se nikakor niso mogle dognati Prusom po volji. Slednjič je zmagal denar. Ko se je izdalo okoli šest milijonov srebrnikov v podkup cesarskih uradnikov, se je izpolnila dinastiji Hohenzollern vroča želja. Dne 18. januarja 1701 je Friderik sebe in svojo soprogo v Kraljevcu (Königsberg) slovesno venčal s kraljevo krono in se kot prvi pruski kralj imenoval Friderik I. Tisti dan so metali zlat in srebrn denar med množico ter jo gostili s pečenko in vinom. Prav takrat je bil ustanovljen red črnega orla z geslom: „Vsakemu svoje“.

Ali je ostala Prusija zvesta temu izreku? Ali se je izkazovala hvaležno Avstriji?

Če hočeš vedeti, kako velike težave je delal pruski kralj Friderik II. cesarici Mariji Tereziji, čitaj zgodovino sedemletne vojske, v kateri je brez povoda napadal Avstrijo ter jej za vselej otrgal lepo Šlezijo. In kako je spletkaril Bismark, dokler ni zapredel Avstrije v nesrečno vojsko l. 1866., je znano iz novejše dóbe.

Od ene strani spominka stopim še na drugo stran, misleč, da čitam tudi tam kaj zabavnega. Nisem se motil. Zapisan je izrek: „Die Gerechtigkeit erhöht ein Volk“. Lepe besede, toda Prus jih je pozabil.

Čegava je ona kruta roka, ki je preganjala katoličane? Kako se godi Poljakom, katerim je bila usoda tako nemila, da so prišli pri delitvi poljskega kraljestva Nemcem v pest?

Pravica je lepa beseda, a mnogokrat jo imajo samo za plašč, ki zakriva krivico.

Želeti je, da bi napis o pravici ne sameval v „Lustgartnu“, kjer ga malokdo vidi, temveč da bi se pribil na očiten, vzvišen kraj, kjer se ne bi mogel prezreti. Izrekom važne vsebine gre prostor, kakor ga ima n. pr. nad vnanjimi glavnimi vratmi dunajske cesarske palače geslo: „Justitia regnorum fundamentum“. A pustimo to! O pravici je težko govoriti.

9. Pod lipami.

Umevno je po sebi, da v tako velikem mestu kakor je Berolin, hiše ne stojé prazne in da ne rase trava po ulicah. Pravijo, da je imel leta 1640. samo tristo prebivavcev in sedaj se imenuje za Londonom in Parizom. Revni ljudje stanujejo v vzhodnih predmestjih, bogati zasebniki pa v zapadnih. V središču Berolina se vrstijo državna poslopja in palače mogočnjakov. Tu se vleče od visokih braniborskih vrat skoro tje do mostu čez Sprevo najodličnejša ulica, ki se zove *Unter den Linden*.

Dve reči sta mi bili uganjki pri tem imenu. Dozdaj sem še vedno slišal, da je hrast nemško drevo; zakaj niso torej zasadili hrastov, ki so znamenje jeklenosti, vztrajnosti in duševne nadvlade, s katero se Germani zelo radi ponašajo?

Druga uganjka mi je bila, zakaj da izgledajo lipe, ki jih stoji v ravnih vrstah precejšnje število, tako medle in zamorjene? Dokler jih še nisem videl, sem si predstavljal prostor „*Unter den Linden*“ kot senčnat drevored, skozi katerega posije le redkokrat žarek poletnega solnca. Mislil sem, da vlada tukaj vedno polmrak, ki daje prijetno hladilo v vročini. Kakšna zmeta! Berolinske lipe so nizke, imajo redke veje in na njih malo listja. Njihove vrhove bi najlažje primerjal glavi, ki je izgubila že polovico las. V pozni jeseni to ne bi bilo kaj nenavadnega, toda meseca julija, ko sem se izprehajal pod njimi, bi morale biti najbolj košate. Presadi cvetlico ali drevo iz zemlje, ki jej ugaja, v kraj, ki jej ni ugoden, in videl boš, da bo začela rastlina hirati. Lipa najbolje uspeva v tihem gaju, od koder širi prijetno vonjavo daleč okoli. Posebno dobro se počuti poleg vaške cerkve ali v sredi preprostega sela. Tu sega s svojo zeleno krono nad vsa poslopja, deli s košatimi vejami hladno senco, čebelam pa daje njeno medeno cvetje sladko hrano. Sklepajoč po slabotnih deblih bi prisojal domotožje tudi berolinskim lipam, če bi bile zmožne čutila. Na vsak način pa za-

služijo, da bi se jih spominjal v kaki elegiji kdo naših pesnikov.

Ob zapadni strani berolinskih lipovih nasadov se vzdigujejo braniborska vrata, ki služijo baje mestu v okrask, pravzaprav pa niso nič drugega, nego visok zid, podprt s stebri, ki ima ob vznožju nekaj odprtín, da prideš ali se pripelješ skozi. Na vrhu ugledaš voz, ki ga vlečejo štirje bronasti konji. Vprego vlada ženski podobna oseba, ki ji pravijo Victoria. Zmaga, povsod zmaga!

Bolj ko greš po široki ulici naprej, večja in lepša poslopja se ti prikazujejo ob desni in levi. Mnoga izmed poslopij niso zasebna, ampak državna last. V njih stanujejo ministri in njihovi uradi ter poslanci inozemskih držav. Kjer se končuje lipov drevored, ugledaš spomenik Friderika II., kateremu pravijo Friderik Veliki, menda zato, ker ni dal Avstriji nikoli miru (1740 - 1786). Samo tega mu Nemci ne odpusté, ker se je premalo brigal za njihovo slovstvo, temuč čital raje francoske knjige in se držal francoskih običajev. Rekli so mu tudi „stari Fric“, a on je imenoval samega sebe prvega državnega služabnika.

V bližini se nahaja vseučilišče, mogočna osivela zgradba iz XVIII. stoletja. Tukaj zajemajo sinovi modric, katerih je menda okrog sedem tisoč na leto, tisto sijajno učenost, ki bi z njo radi poplavili ves svet. Ob straneh poslopja sedita dva moža iz marmorja, Viljem in Aleksander Humboldt. Vseučilišču nasproti stoji kraljeva knjižnica z napisom „nutrimentum spiritus“. Ako greš še naprej, videl boš dosti drugih palač, dokler te pot ne pripelje do kraljevega gradu, o katerem smo že prej govorili.

Čez ulico „Pod lipami“ drži več drugih cest z zelo živahnim prometom. Tu se srečujejo vsakovrstni vozovi, da je treba posebne opreznosti, ako hočeš priti z zdravo kožo naprej. Vstopil sem se k navskrižju, kjer sega Charlottina cesta skozi glavno

ulico. Tu si izberem varen kraj, da opazujem množico, ki drvi mimo mene. Poleg mene gromé leskeči električni vozovi, kakor da drčijo sami od sebe. Vmes ropotajo visoki omnibusi, ki jih vlečejo močni konji. Sedaj pa sedaj pridrdra bogata vprega, ki jo peljejo sijajno opravljeni vranči. Glej tam črno podolgovato kočijo s srebrnimi okraski! Tudi konja sta črna in voznik ima črno, z belimi vrvicami okrašeno obleko. Kočija je prazna, a naložili bodo nekoga in ga peljali tje, kjer ne bo nikomur več na poti. Krepek stražnik, kateremu se pozna, da ima vojaško izobrazbo, si je izbral prostor na sredi ulic. Toda ni sam, temuč sedi na velikem, ne vem koliko pesti visokem konju, ki je kakor on iz vojaške šole. Policaj brez konja v taki gneči ne bi opravil ničesa, jahajočemu mora pa vse jenjati. Žival stoji mirno na istem kraju ter zamaha le tuintam s kratko pristriženim repom. A kadar opazi jezdec nered ali pretečo nevarnost, spodbode konja in ta ga urno nese, kamor treba. Kamor prideta, povsod se umika množica, povsod se izprazni prostor. Policaj na konju — imeniten gospod! Z vzvišenega stališča mu je motriti vsako sumljivo reč. Iz oči ne sme izpustiti ne prihajajočih, ne odhajajočih, skoro trenutka nima prostega časa.

Prav blizu ulic „Pod lipami“ ugledaš katoliško cerkev sv. Jadvige. Zgradba se odlikuje po svoji nenavadni obliki. Vsa cerkev ni drugega nego široka kupola, sloneča na nizkem zidu, kakor da bi izrasla iz tal. Glavni vhod je okrašen z mogočnimi stebri, na katerih sloni velikanski trivoglat nastavek. V sprednjem trikotu nastavka so bogati reliefi, predstavljajoči prizor iz življenja cerkvene zavetnice. Notranjščina hiše božje je prostorna rotunda, ki jo podpirajo ob stenah stoječi stebri, po dva in dva skupaj. Dušno pastirstvo oskrbuje prošt s svojimi duhovnimi pomočniki, višjo oblast nad berolinskimi katoličani pa ima nadškof v Vratislavi na Šlezkem. (DALJE.)

BEROLIN: POD LIPAMI.

JOS. LAVTIŽAR:

ONSTRAN BALTIŠKEGA MORJA.

(DALJE.)

10. Raznoterosti o Berolinu.

as je že, da po dolgotrajnem postopanju in ogledovanju poiščem gostoljubno mizo, kjer bi se dobilo kako okrepčilo. Vrnem se v dolgo Friderikovo ulico, ki se vleče v ravni črti od juga proti severu srednjega mesta, to je od trga Belle Alliance daleč gori do vrat Oranienburg. Tričetrt ure imaš dovolj, da jo prehodiš od enega konca do drugega. V severnem delu te ulice stoji moj hôtél. Ostal sem mu zvest ne samo gledé stanovanja, temuč tudi gledé hrane, osobito zato, ker me je vabil senčnat vrt k odpočitku.

Vhod v gostilno nosi napis „Rheinische Winzerstube“. Iz tega bi se sklepalo, da ti postrežejo z renskim vinom. Na mizah ležijo jedilni listi, poleg njih pa zapisniki, v katerih čitaš dolgo vrsto vin najrazličnejših imen. Nimam navade, študirati jedilnega lista. Zato sem kratko naročil to in to, pa je bilo vse v redu. Šlo je v slast s pečenko vred, ako-

prav sem vedel, da se povžije v Berolinu veliko konjskega mesa.

Kaj hočemo? Ker zavzema med hrano meso odlično mesto, prišli so do zaključka: Če so vžitni voli in krave, ko jedó slamo in seno, zakaj bi ne bili tudi konji, ki se redijo z isto tvarino? Ljudski ekonomisti so se poprijeli z vso resnobo te misli in so jo tudi uresničili, držeč se gesla: „Meso mora biti dober kup“. Tudi društva, ki imajo namen, da zabranjujejo trpinčenje živali, so se poprijela z vnemo omenjenega gibanja. Zakaj naj bi moral konj, človekov dobitnik in prijatelj, toliko trpeti? Kako grdo se mu povračuje njegova zvesta služba posebno na stara leta, ko pride neusmiljenemu vozniku v roke! Živali se naklada toliko, da pogine čestokrat na sredi ceste. Neki Berolincec je rekel: „Ulice bi odmevale od zdihovanja in vpitja, ako bi bili konji zmožni, izraziti svoje muke s človeškimi glasovi.“ Ali ne bi bilo bolje, da se takrat, ko niso več za delo, opitajo, zakoljejo in vporabijo za živež? Umevno je, da bi se na ta način povzdignila tudi konjereja.

Seveda so se navajali zoper to dokazovanje mnogi predsodki, med katerimi je bil najvažnejši pomislek, da se konjsko meso ne more jesti s tisto slastjo, kakor goveje, ovčje ali prešičje. Toda zagovorniki se niso dali ugnati. Da bi prepričali ljudstvo o resnici svoje trditve, so napravili v Berlinu javno pojedino, pri kateri se je postreglo samo z mladim konjskim mesom. Vsi navzoči so hvalili dobri okus jedil ta ugovarjali edino v tem, da meso stare živine ne bi dišalo tako dobro. Tedaj se je napravila druga javna gostija, pri kateri so vporabili meso starega konja. Pa zopet isti ugodni uspeh kakor prvič. Od tega časa dalje se je začelo vedno bolj širiti uživanje konjskega mesa. Sedaj ga kupujejo v berolinskih mesnicah ne samo ljudje preprostih, temuč tudi izobraženih stanov. Poslednjih se drži še deloma neka sramežljivost, vsled katere ne pripoznajo očitno, da uporabljajo meso za svojo potrebo. Zato pošiljajo ponj s pretvezo, da se kuha psom, v resnici pa prav dobro diši njim samim. Drugi hodijo meso na skrivnem kupovat, posebno v večernih urah, da bi prikrili, kaj se peče v njihovi kuhinji. Vendar že izginjuje prikrivanje, in meso dobiva čim večjo veljavo.

Da lastniki gostilnic niso zadnji med odjemavci, ni treba omenjati. Uprav gostilničarji imajo v tem oziru najlepšo priliko in najbolj proste roke. Kdo jih nadzoruje, s kakim mesom da strežejo svojim gostom? Tujec ne more vedeti za gotovo, kakšne baže blago ima pred seboj, kajti kuharice znajo iz malovrednega pripraviti kaj posebno okusnega. In glavna reč je, da je dobro pripravljeno. Zato trdimo z gotovostjo, da se je v marsikaterem hôtelu pojedlo že veliko konjskega mesa. Hudobni jeziki celo pravijo, da se dobiva mesto zajca pečenka tiste domače živali, ki se prišteva levovi rodbini.

Ker sem že dalj časa pri jedi, spomnim naj se tudi pijače. Rekel sem poprej, da je bil na mizi dolg zapisnik različnih vin iz renskih pokrajin. Čitajo se najbolj izbrana imena, nalašč proračunjena zato, da bi vzbuda

dila skomine po tako izvrstni kapljici. Kdo ne bi občutil želje po mali pokušnji, ako bere: Kaiserperle, Kaiserblume, moussirender Mosel, Goldauslese itd. Imenitna imena, pa tudi imenitna cena. Steklenica, o kateri se ne ve, koliko da drži, stane od treh do dvanajst mark (Marka je 1 krona in 20 vinarjev naše veljave). Dal sem si natočiti nekaj tekočine cenejše vrste, in zdela se mi je prav dobra. Kakšna pijača mora biti šele v dražjih steklenicah! Nemci znajo vzorno kletariti. Ali je pa to res pristno? Spomnil sem se, koliko vagonov jabolk se izvozi v dobrih letih, samo s Kranjskega v nemške kraje! Tedaj se mi je porodil sum: Kaj, ko bi bila Kaiserperle umetno narejen jabolčnik? Nič lažjega nego to, samo znati se mora. Z umnim kletarstvom se dosežejo tudi brez grozdja sijajni uspehi. Naj bo, kakor hoče. Vino je bilo izvrstno, čeprav morebiti ni dozorelo na trti.

Po kosilu (ki pa ni trajalo tako dolgo, kakor dolgo sem to pisal) sem se podal iz mestnega središča v velike nasade, nahajajoče se ob zapadni strani braniborskih vrat. Tu se raztegujejo obširna sprehajališča, polna drevja, travnikov, malih jezer in spominkov.

Da, spominkov! Teh ne najdeš v nobenem drugem mestu toliko, kolikor v Berlinu. Par stopinj, pa stoji pred teboj marmornata soha, predstavljajoča tega ali onega pruskega kralja. Nekaj korakov dalje se ti prikaže kip kake kraljice. Še dalje ugledaš podobo vojskovodje, državnika, učenjaka, pesnika, pisatelja, stavbenika itd. Odkritje novih spomenikov ni v Berlinu nič izrednega. Človek je naposled že radoveden, koliko očitnih pomnikov bi bilo vseh skupaj v mestu? Kdove koliko! Več jih pa je v delu, ki se postavijo v bližnjem času. Pri tej priliki naj dostavimo opazko, da ima samo cesar Viljem I. na Nemškem že 80 spominkov, cesar Friderik 17, Bismark 38. Ali ni tako proslavljanje imenitnih mož zoprna baharija? Kdaj bo začela tudi Prusom presedati?

Posebno veliko nemih kamenitih skupin mi je prišlo pred oči, ko sem dospel v

Sieges-Allee. Tu se vrstijo na obeh straneh drevoreda pruski mejni grofje, izklesani iz snežnobelega marmorja. Koliko se je porabilo kamenja v ta namen in koliko denarja! Umetnost, domoljubje in zgodovina je nakopičena v taki meri, da ne bi kmalu vedel, ali sem pod milim nebom, ali se nahajam v muzeju. Čuditi se je, kako gre navdušenje večkrat do skrajne meje za onim predmetom, katerega se je poprijelo.

Višek narodne samozavesti, ali bolje rečeno oholosti, se ti pokaže ob koncu drevoreda. Pred seboj imaš velikanski prostor, ki mu pravijo Königsplatz. Bajе meri stotisoč kvadratnih metrov ter se prišteva največjim trgom v Evropi. V sredi se vzpenja silno visok steber: Siegestsäule. Steber so naredili l. 1873. kmalu po nemško-francoski vojski. Prusi so postavili topove, uplenjene Francozom, drugega vrh drugega, jih pozlatili, in steber je bil gotov. Na njegovem vrhu kraljuje orjaška Borussia s kvišku vzdignjenimi rokami. V eni roki drži venec, v drugi zastavo.

V sklep svojega berolinskega obiska sem napravil izlet, ki je bil zabaven in poučen obenem. Ker ima Berolin dvojno železnico: eno, ki vozi skozi mesto, in drugo, ki gre okoli in okoli mestne periferije, sem si izbral poslednjo progo, da vidim obseg pruske metropole. Nekaj časa smo se vozili po ravnini, nekaj časa po nasipih, s katerih je obširen pogled na množico poslopij. V nekaterih krajih smo se peljali tudi pod zemljo. Kolodvorov je gotovo več kot dvajset. Vožnja traja precej dolgo, kajti šele v dveh urah prideš na prvotno postajo nazaj. Na takem okrožnem potovanju spoznaš šele velikost svetovnega mesta.

11. Skozi Meklenburško.

Ker sem odločil, da odrinem z brzovlakom ob poldevetih dopoldne iz Berolina, je bilo treba hiteti in vse urediti do onega časa. Vračajoč se v svoje stanovanje, da spravim prtljago skupaj in poravnam račun, prezrem prave ulice. Šele po daljših ovinkih dobim prvotni sled. Četrturna izguba ni

velika, a bila je vendar povod, da sem se moral jako podvzati na štetinski kolodvor, ki se nahaja na severni strani mesta. Došel sem tje, ko so popotniki že sedeli v vozovih. Kmalu je hlapon krepko potegnil in nas v divjem diru nesel iz glavnega mesta nemškega cesarstva.

Prišli smo na prosto. Pred očmi se razgrinja zopet sama ravnina. Mislim, da bi moral dolgo hoditi okoli, preden bi našel tukaj kak klanec. Poleg kmečkih domov opaziš velikanske perotnice, ki se sučejo v zraku. To so mlini na veter. Na travnikih se pase mnogo goveje živine črne barve z belimi lisami. Gozdiči so zaraščeni z borovci in mladimi smrekami. Pri Oranienburgu smo se pripeljali do male reke Havel, ki bolj leze nego teče po ondotni planjavi. Havel dobiva vodo iz mnogoštevilnih jezer; med njimi je nekaj precej velikih. Ne manjka se tudi močvirja, po katerem brodirajo cele trume gosí.

Ustavili smo se v mestu Novi Strelitz, kjer stoluje meklenburški veliki vojvoda. Mesto ima skoro idilično lego, da ne bi pričakoval take v tej enolični okolici. Hiše stojé v obližju jezera, okoli in okoli pa se razprostirajo gozdi in izprehajališča. V sredi gozda sameva pokopališče z nizko mrežasto ograjo. Nisem še videl krščanskega mirodvora v tako odljudnem kraju nego je tukaj.

Moja sopotnica, ki je vstopila v vlak v Berolinu, je že težko čakala, kdaj da se pripeljemo do Baltiškega morja. Namenjena je bila v kopališče Warnemünde, kjer želi ostati par tednov. Sodil sem po njeni vnanjosti, da pripada imovitemu stanu, kajti le bogatini si morejo privoščiti drago življenje, ki vlada v morskih kopališčih. Gospa, bliže šestdesetemu nego petdesetemu letu, je imela črno leskečo obleko in rdečo barvo na obrazu. Zato sem bržkone po pravici mislil, da ne gre iskat zdravja, ampak preganjat čas v kaki sorodni tovarišiji. Da bi jej tudi med vožnjo česa ne manjkalo, je bila zalozena s finim pecivom in s steklenico ne vem kakšne pijače.

Na postaji Varna, ležeči ob Miriškem jezeru (Müritz-See), največjim med meklenburškimi jezeri, vstopi nov tovariš. Ker sva se že oba dolgočasila, gospa in jaz, je nama bilo prav po volji, da se je družba pomnožila. Vrh tega je imel prišlec zelo gibčen jezik. Peljal se je v Roztok ter je povedal marsikaj o tem starem slovanskem mestu. Četudi je oddaljeno več kot dve uri od morja, dohajajo vendar ladje prav do mesta. Reka Varnova, ki teče mimo Roztoka, je namreč dovolj globoka, da plôvejo srednjeveliki parniki v mestno obližje. Dalje se odlikuje Roztok s starimi gotskimi cerkvami in hišami ter z vseučiliščem. Ponaša se tudi s tem, da je bil ondi rojen vojskovodja Blücher, kateremu so rekli „Maršal Vorwärts“, ker je v vojski vedno naprej silil. Proslavil se je v boju zoper prvega Napoleona, osobito leta 1813., ko je bila pri Lipskem strta francoska moč. Blücher je bil originalen mož. Neko noč so ga zbudili iz spanja in mu povedali, da je Napoleon opustil prvotni načrt ter se pripravlja po drugi strani prodreti. Maršal odgovori z zdehanjem: „No, sedaj jo bo šele skupil“, izda potrebno povelje in spi dalje. Tudi to se pripoveduje o Blücherju, da je nekoč zapalil pipo pri plamenici, s katero so zažigali topove, in da je v sredi krogel mirno pušil iz nje.

„V Roztoku“, pripomni popotni tovariš, „so mu postavili bronast pomnik, da ne pozabijo svojega rojaka. Göthe pa je naredil napis za pomnik.“

„Bržkone pesniško kitico?“

„Im Harren und Krieg — Im Sturz und Sieg — Bewusst und gross — So riss er uns von Feinden los.“

Pripovedovanje o Blücherju me je zanimalo toliko bolj, ker je stal ob času najhujše sile na avstrijski strani. Znano je, da države niso upale drugače premagati Napoleonove armade, nego s tem, da so si Rusi, Prusi, Avstrijci, Bavarci in Švedi podali roko ter v veliki tridnevni vojski pri Lipskem 16., 18. in 19. oktobra 1813 premagali sovražnika.

Med prijetnim govorom nam je minul čas, da nismo vedeli, kdaj smo došli v Roztok, največje mesto meklenburške nadvojvodine.

„Glejte stolp cerkve sv. Petra“, pravi gospod, kazoč proti zvoniku, ki se vzpenja nad mestom. „Visok je 132 metrov. Takega ni daleč okoli.“

Potem me je povabil, naj grem z njim, da mi razkaže znamenitosti.

„Ako se ne morete muditi dalj, ostanite vsaj tako dolgo, da se peljete s prvim vlakom naprej. Ali še bolje, da odplôvete po Varnovi. Iz Roztoka vozijo parobrodi vsako uro v Warnemünde. Samo 50 minut potrebujete do tje, in plačate le 39 pfenigov (36 vin.).“

Toda ni bilo mogoče, kajti v Warnemünde čaka veliki parnik, ki takoj po prihodu brzovlaka odpiha proti Danskemu. S prisrčno zahvalo sem se poslovil od prijaznega tujca in iz voza gledal na Roztok.

Domača, pristno slovanska beseda! Nemci pišejo Rostock, a to jej ne vzame prvotnega pomena. Stari prebivavci tega kraja in vse okolice tje do Ljubeka in Hamburga so bili Bodriči, ki so prišli izmed slovanskih plemen najdalje proti zapadni Evropi. Pečali so se s poljedelstvom, z ribištvom in z brodarstvom ter živeli v blagostanju. Toda dvojni sovražnik jih je hotel izpodrinuti iz njihovega posestva in jih je tudi izpodrinil. S severa so silili Danci, od juga Saksonci. Najhujši sovražnik pa so bili sami sebi, ker niso bili edini. Akoprav so se večkrat otesli tujega jarma, so postajali vendar čedalje bolj nemški sužnji. Poleg tega so se dolgo časa branili krščanske vere, kar jim je povzročilo še večjo nesrečo. Njihovo paganstvo namreč ni imelo one npravne moči, da bi se bilo moglo ustaviti krščanski omiki. Zgodovina nam pa tudi pove, zakaj da so Bodriči tako vztrajno odbijali od sebe krščanstvo. Prvič zato, ker so jim Kristovo vero prinašali nemški blagovestniki. Gotovo bi jo bili raje sprejeli, ako bi jim jo bili oznanjevali rojaki v domačem jeziku, kakor sta jo n. pr. oznanje-

vala Moravanom sv. Ciril in Metod. Drugi še večji vzrok te trdovratnosti pa so bili takratni nemški mogotci, ki so pod versko pretvezo kazali čestokrat željo po slovanski posesti. Konec je bil ta, da Bodričem vsi njihovi Bogovi (Svetovid, Črt, Radigost, Perun, Veles, Triglav itd.) niso nič pomagali. Narodu je došla sreča sv. krsta, a po drugi strani je izgubil samostojnost.

Mnogo stoletij je že preteklo od onega časa. Ob baltiškem morju, kjer je bila domovina Slovanov, prebiva sedaj nemški rod, kateremu so neznani naši glasovi. Ostala so samo imena: Ljubek, Vižmar, Bukovo, Roztok, Ribnica in množica drugih, ki kažejo, kdo da je bil tukaj prvotni posestnik.

(DALJE.)

SLOVENSKA.

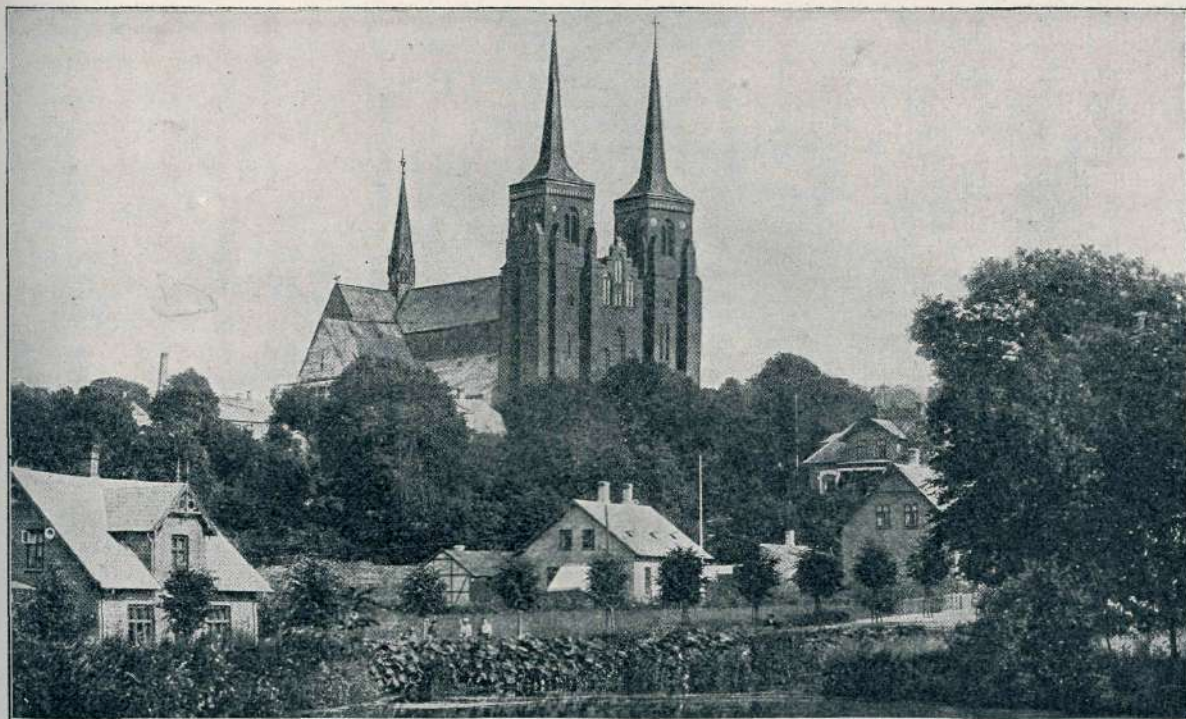
Iz borbe med ilirsko in madžarofilsko stranko l. 1848/49. Napisal dr. Fran Ilešič. Ponatisk iz „Časopisa za zgodovino in narodopisje“. To je jako zanimiv donesek k političnim borbam tedanjega časa, dvakrat zanimiv ravno sedaj, ko živimo v podobnem času — seveda v čisto drugih razmerah. Gospod pisatelj pravi v uvodu:

Pred dualizmom so Slovenci iztočne Štajerske in Dolenjske Kranjske imeli ožje zveze s Hrvaško. Mnogo se jih je tam šolalo in udeleževalo hrvatskega kulturnega življenja. Duh ilirizma je zavel posebno po Slovenskih goricah, ki s svojih lozoslavnih brd odpirajo panoramo hrvatskega Zagorja, in dal Ilirom prvega pevca, Stanka Vraza. Vobče pa so Slovenci le rahlo sekundirali v ilirski slogi in leta 1848. bili malo pripravljeni za vprašanja o preosnovi zgodovinsko-provencialnih mej. Leta 1867. so bile te-le še bolj utrjene. Nabral sem gradivo nekaj v arhivu županije zagrebške, večinoma pa iz raznih novin, ki so bujno klile v razburjenem vzdušju leta 1848., nekaj ga je tudi iz ustnih izvestij. Arhivne študije v Zagrebu bodo te spomine popolnile. Časniški glasovi sicer niso vedno istina, a so značilni za duh in ozračje časa. V tem smislu je uvaževati „Wahrheit und Dichtung“. Slovenske čitatelje bi moglo vse to zanimati posebe še radi tega, ker se nahajajo v vrstah „madžaronskih“ l. 1848. tudi Slovenci.

Gospod pisatelj je nabral mnogo osebnih podatkov iz tedanje dóbe s hvalevredno natančnostjo. L.

Ilustrovani narodni koledar za l. 1906. Uredil prof. dr. Ant. Dolar. Last in zaloga „Zvezne tiskarne“ v Celju. V letošnjem „Narodnem koledarju“ čitamo spomin na rajnega dr. Gregorja Kreka, Kocbekov „Izlet v Logarsko dolino“, jako dober spis „Srednje šole na Slovenskem“, zanimivo razpravo „Celjski grofje in jugoslovansko ozemlje“ dr. Karola Verstovška, več pesmi itd. Izmed leposlovnih spisov omenimo zlasti Cankarjevo satiro „Martin Skočir in Anastasius v Schiwiz“. To je morda najboljša Cankarjeva satira. Pisatelj si je izbral za predmet Vegov spomenik, nekoliko tudi Prešernovega, ter z žgočim sarkazmom smeši omejenost one nizke inteligence, ki ji služijo rodoljubne slavnosti le zato, da na piedestalu naroda povzdiguje samo sebe. Cankar je z nepresežno fineso vzel iz te družbe dva tipa —: slavljenca in slavitelja — ter ju popisuje s humorjem, ki bôde s tisočnimi drobnimi iglicami. „Ksenija“ Vladimira Borotha se nam zdi površno prestavljena. „Kulturno politični pregled l. 1905.“ je jako enostranski in pomanjkljiv. Ravno glavni politični dogodki na Kranjskem so popolnoma izpuščeni. Gospod pisatelj se jih najbrže ni upal soditi. D.

Iz naroda za narod. I. shod narodno-radikalnega dijaštva od 5.—8. septembra 1905

STOLNA CERKEV V ROSKILDU.

JOS. LAVTIŽAR:

ONSTRAN BALTIŠKEGA MORJA.

POPOTNI ZAPISKI.

(DALJE.)

12. Proti novi deželi.

solnce je stalo visoko na nebu in sipalo žarke navpično na nepregledno vodno ravnino. Na obrežju se je izprehajalo mnogo gospôde, veseleče se krasnega dneva. Valovi so pljuskali precej močno proti obzidanemu pristanišču, v katerem se je zibalo nekaj čolnov in ladij. Ob strani so bili zasidrani trije veliki parniki. Kdove, s katerim se popeljemo proti novi deželi? Le šumite, valovi, kmalu nas sprejmete v svoje naročje in ponese te na dansko ozemlje.

Baltiško morje, ki ga gledam danes prvič v življenju, ni drugega kakor vzhodni

del Atlantskega oceana. Zato mu pravijo vzhodno morje. Razteguje se daleč gori do finskih pokrajin, kjer se imenuje Botniški in Finski zaliv. Tudi zaliv pri mestu Riga ima znaten obseg. Izmed večjih rek sprejema Baltiško morje v sebe Odro pri Štetinu in Vislo pri Gdanskem (Danzig). Vanj se iztekajo tudi ruske reke Niemen, Dina in Neva. Na njegovih obalih se zrkali mnogo mest, ki vzdržujejo po vodnih cestah živahen promet.

Warnemünde, kjer nas je čakal parobrod, je mestece, broječe 3600 prebivavcev. Tu se druži z morjem široka, jezeru podobna Varnova, odtod mestno ime Warnemünde. Pred časom so stale na tem kraju preproste kočice ribičev, sedaj pa je tukaj prostorna luka, v kateri opaziš mnogo kup-

čijskih ladij z rusko, švedsko, dansko in angleško zastavo. Dolgi, v morje segajoči jezovi zabranjujejo izstop Varnove. V vročih mesecih zahaja v ondotne morske kopeli veliko tujcev. Ugaja jim peščeni svet, še bolj pa zabava, katere je v izobilju.

Popotniki smo hodili semintja po obrežju, čakajoč odhoda. Tedaj so nam dali iz močnega parnika, ki je imel dva visoka dimnika, znamenje, da naj vstopimo. Vsakemu, kdor se pelje prvič po morju, nekoliko zatrepeta srce, ko se bliža plavajoči palači, v kateri bo moral stanovati nekaj časa.

Podali smo se na mostič, ki je slonel ob enem koncu na obrežju, na enem pa na parniku, ter korakali lepo drug za drugim, kakor oni izvoljenci ob vesoljnem potopu v Noetovo barko, ali kakor gredó ovce pohlevno in po vrsti v hlev. Poprej nas je bilo videti na obrežju precejšnje število, da bi bil lahko mislil: Kam z vsemi? Sedaj nas je pa nenasitni trebuh orjaške ladje kar požiral v svoje predale. Razšli smo se po zgornjih in spodnjih oddelkih, a ostalo je še mnogo praznega prostora. Na bregu stoječi so mahljali z belimi robci, da izročé svojim prijateljem zadnji pozdrav in se poslové še enkrat od njih. Odzdravljal sem tudi jaz, čeprav mi je bilo srce popolno hladno in ločitev čisto lahka. Saj nisem zapustil na obrežju nikogar, s katerim bi me družila vez ljubezni.

Parnik je veličastno splaval iz pristanišča ter rezal brazde po temnozeleni vodni ravnini. Vožnja je bila v začetku mirna, a kmalu so se začeli oglašati valovi in nas zaganjati semintja. Polagoma je postalo pljuskanje tako močno, da smo se morali poskriti po kotih, ako smo hoteli imeti suho obleko. Toda nevarnosti ni bilo nobene, kajti Baltiško morje ima sploh to lastnost, da se vede razposajeno. Vsled močnega gibanja ladje, ki se je zazibala sedaj na desno, sedaj na levo, včasih se priklonila naprej, včasih nazaj, lotila se je naenkrat potnikov m o r s k a b o l e z e n. Anglež rabi o njej evfemističen izraz. Pravi, da daje tisti, ki ima

morsko bolezen, ribam jesti. Iz srca so se mi smilile nekatere ženske, ki so bile vse izmučene ter bolj podobne mrtvi nego živi stvari.

Je pa v resnici čudna ta bolezen. Marsikdo se norčuje iz nje in se celo smeje onim, ki čez krov naslonjeni kličejo „urha“. Takemu je privoščiti, da poskusi sam dotične slabosti. Meni niso znane, ker so mi prizanesle. Ni namreč vsak vsposobljen za nje in prav ta okoliščina dela preglavico zdravnikom, ki bi radi prišli omenjeni bolezní do dna, a jej ne morejo. Edino to vedó o njej, da se pojavlja na morju vsled zibanja ladje, nikoli pa na kakem drugem gibanju. Nekateri sicer trdijo, da so opazovali slična znamenja pri osebah, ki so se peljale po železnici, a le pri osebah posebno občutljive narave in v prav redkih slučajih. Lahko se torej reče, da se pokaže bolezen, o kateri govorimo, le na morju. Kaj bi bil njen vzrok? Najbolj ga iščejo v zaganjanju ladje, ki se vsled valovja opoteka sedaj po svoji širjavi, t. j. na desno in levo stran, sedaj po svoji daljavi, t. j. ko se postavlja ob prednji ali zadnji konec. V prvem slučaju pravijo, da gre ladja kakor zibel, v drugem slučaju pa, da se postavlja na konja. Bolj ko pritiskajo valovi, bolj čuti ladja njihovo moč in tudi med popotniki se kažejo toliko hujše posledice. Opomni je, da se gibanje velikih parnikov ne pozna tako zelo kakor manjših. Ako je ladja tako velika, da plava istodobno po dvojnih valovih, umeva se po sebi, da je njeno omahovanje neznatnejše, nego pri majhni. Poslednja pada namreč z vrhunca enega vala v dolino, iz doline pa jo potiska vodna moč zopet na vrh drugega vala. To se vrsti brez prenehanja v tako gostih sunkih, kakor so oddaljeni valovi med seboj. Prav zato gospodari morska bolezen pri malih parnikih huje nego pri velikih.

Zdravniška veda si ni mogla na nikak jasen način razložiti bistva te bolezní. Šele v najnovejšem času so začeli trditi, da se nahaja njen vzrok v onem notranjem delu ušesa, ki se imenuje labirint. Pravijo, da

sloni omenjena bolezen na izgubi ravnotežja in da je ravno ušesni labirint tisti organ, ki povzročuje v nas čutilo ravnotežja. Mogoče. Profesor Kreidel na Dunaju je napravil gugalnico, ki je šla na desno in na levo, naprej in nazaj, enako ladji. Na njej je zibal mačke in golobe. Pa glej čudo! vsi so dobili morsko bolezen, to se pravi: pri vseh so se opazovala ona znamenja, ki se opazujejo pri bolnikih na ladji. Tedaj je vzel nož v roko ter mučil nedolžno živalico pri živem telesu, odstranivši jej labirint v ušesu. In glej drugo čudo! Ko je postavil oglušene mučence na gugalnico, ni nobeden obolel. Seveda ne, ker so trpeli že dovolj hude bolečine v glavi. Naj vse to verjame, kdor hoče. Če bi bilo dokazovanje resnično, moral bi dobiti morsko bolezen vsak človek, ki ima zdrava ušesa. Zakaj pa obolé samo nekateri?

Preprosta pamet bi razlagala omenjeni pojav na sledeči način: Vsled trajajočega enakomernega gibanja na vodi, pridejo prebavila v drugačen položaj nego ga imajo na suhi zemlji s trdno podlago. Na prevrat, ki se vrši v notranjščini želodca in črev, vpliva tudi slani morski zrak, ki ga dihamo v sebe, in bolezen je gotova. Da je ne dobijo vsi popotniki, pride odtod, ker fizična kakovost ni pri vseh ljudeh enaka; eden je sprejemljiv za to bolezen, drug za drugo.

Stal sem dalj časa na krovu in čakal, kedaj da se pljuskanje poleže, a ni hotelo biti ne konca ne kraja. Podam se v spodnji oddelek, v gostilno. Vsi prostori so bili zasedeni, da sem moral čakati, kedaj se izprazni kak sedež pri mizi. Mlad natakarkar je letal v enomer semintja, da je stregel gostom.. Popotniki smo se morali oprezno oprijemati, da nas niso parnikovi sunki vrgli ob tla. Trebalo je previdnosti, kajti če bi bil kdo priletel z glavo ob kako trdo reč, bi imel dovolj. Ako bi me videl kdo doma v takem opotekanju, bi rekel: Mož ga je dobil čez mero. Natakarkar se je pa znal tako loviti, da je brez oprijemanja hodil semintja, kakor da bi bil parnik čisto v miru.

Pri mizi, h kateri sem sedel, se je vrtil pogovor o predmetu, ki sem ga omenil poprej. Pomenkovali so se, kaj in koliko sme človek jesti, da se obvaruje morske bolezni. Nisem se vmešaval vmes, ampak samo poslušal. Eden je trdil, da se sme jesti, kolikor se komu poljubi, kajti obilno kosilo je najboljši pripomoček zoper to nadlogo. Drugi je bil nasprotne misli, češ, da se lažje zdrave ohranimo s postom. Manj ima želodec dela, manj povzročuje težav. Toda na ta način bi bila vožnja po morju preveč žalostna, posebno če traja dalj časa. Post si nakladamo za pokoro, ne v zabavo. Tedaj poseže tretji vmes in pravi, da jed ne pride v poštev, temveč samo opojna pijača. Kdor se zdrži alkohola, kljubuje tej nadlogi. Slednjič dostavi še četrti, da se uprav z vinom, osobito s konjakom, obvarujemo morske bolezni. Koliko različnih misli, ki se strinjajo edino v tem, da so druga drugi nasprotne! Stokrat mi je žal, da takrat še nisem poznal Kreidlove teorije o čutu ravnotežja.

„Slavna gospôda!“ bi bil zaklical. „Sedaj naj pridem še jaz do besede. Ali ni nikomur znano, da je že rešena zadeva, o kateri se navaja toliko pripomočkov pro in contra? Vedite torej, da vzroka morski bolezni ni iskati ne v jedi, ne v pijači, ampak v Vaših ušesih in da niste tako dolgo varni pred njo, dokler popolnoma ne oglušite. Prav zato ni drugega pripomočka nego ta, da naj se nihče ne podaja na morje, kdor se hoče obraniti temu sovragu.“

Tako bi bil govoril in prepričan sem, da bi si bili zapomnili vsi navzoči moje besede in mojo osebo. Stokrat žal, da še nisem oni dan vedel tega, kar sedaj vem.

Ker smo se morali vedno skrivati pred polivi razburkane slane vode, smo si preganjali čas, kakor je kdo vedel in znal. Da smo se razveselili ob tej ne posebno prijetni vožnji naznanila: „Suha zemlja!“ je več kot gotovo. V daljavi so se jeli prikazovati obrisi danskega ozemlja ter postajali vedno določnejši. Pred nami se odpirala nepoznana dežela.

Parnik začne voziti bolj počasi ter srečno priplôve do naselbine Gjedser ob južnem koncu otoka Falster. Petdeset kilometrov dolgo pot od Warnemünde do Gjedsersa smo prevozili v dveh urah. Vidi se, da brzi parobrodi ne vozijo dosti bolj počasi, semtertja celo hitreje kakor železniški vlaki. Seveda moramo upoštevati to, da se parnikom ni treba muditi na postajah, ker jih na morju ni, železniškim vlakom pa vzame precej časa čakanje na postajah.

13. Danska država.

Ne bo odveč, ako si sedaj, ko smo prišli na Dansko, ogledamo to kraljevino v zemljepisnem in zgodovinskem oziru.

Država sestoji skoro iz samih otokov. Edina pokrajina Jütland se drži evropskega kontinenta, vse druge dežele obliva morje. Glavni otok s prestolnim mestom Kjöbenhavn (Kodanj, Kopenhagen) je Seeland. Imena ostalih večjih otokov so: Fünen, Saaland, Falster, Møen in Bornholm. Ti se nahajajo v bližini kraljeve metropole. Poleg tega imajo Danci tudi nekaj oddaljenih posestev. Na severu so njihova last otoki Farøer, Island in Grönland, v zapadni Indiji pa kolonije Sv. Križ, Sv. Tomo in Sv. Ivan. Vseh prebivavcev skupaj je samo 2,580.000.

Umeva se po sebi, da je mornarstvo jako razvito. V deželah, ki so obdane okoli in okoli od morja, ne more biti drugače. Danec [je morja navajen kakor mi suhe zemlje, saj mora skoro povsod jadrati, kamor gre. Prav tako je z ribištvom, zlasti na severnih otokih. Ondotno ljudstvo ima zaradi nerodovitnega sveta le ta zaslužek, ki mu ga daje reja ovac ter lov na morske pse in kite. Islandija je namreč večinoma gorata, dobro oskrbljena z ledeniki in vulkani, a skoro brez plodovite zemlje. Še bolj zapuščeni kraji so na Grönlandskem, v domovini Eskimov, ki imajo severne jelene in bele medvede za svoje tovariše. Od tako zapuščenih in oddaljenih naselbin Danska pač ne more imeti posebnega dobička. Drugače je na otokih v bližini glavnega mesta. Lahko se reče, da je tu povsod ravnina.

Največji vrhunec Himmelberg na polotoku Jütland ima samo 170 metrov nadmorske višine. In vsa ta ravnina je marno obdelana. Kamor sega oko, ne vidi drugega, nego njive in travnike. Obilna reja konj in goveje živine ter zgledno gospodarstvo delata danškega kmeta imovitega. Sirovega masla se pridela toliko, da se izvažajo v druge dežele.

Tudi duševna izobrazba stoji na visoki stopnji. Prodrla je v nižje sloje prebivalstva, kar sklepa tujec iz tega, ker vidi knjige in časopise v rokah preprostega naroda. Med Danci ni veliko analfabetov. Tisti, ki to ljudstvo bolje poznajo, pravijo, da je v vsakdanjem življenju pogumno, vztrajno in praktično. Gledé narodnosti pripada germanskemu deblu ter ima z Norvežani enak pismeni jezik. Seveda je ta germanščina taka, da je ne razume noben Nемеc. Naj navedemo nekaj izrazov, ki kažejo velik razloček med dansko-norveškim in nemškim govorjenjem:

Taler De Tysk? Ali govorite nemški?
Nei. Ne.

Jeg vil spise Frokost. Rad bi zajutrkoval.
Giv mig en Kop Kaffe. Dajte mi čašo kave.

Har de Fisk? Imate ribe?

Ja. Da.

Hvor meget er jeg skyldig? Koliko sem dolžan?

Tresindstyve Öre. Šestdeset örov.

Kan de vexle en ti Kroner-Seddel? Ali mi morete menjati bankovec za deset kron?

Hvad er Klokken? Koliko je ura?

Klokken er halv otte. Ura je polosmih.

Naar gaar Toget til Kjöbenhavn? Kedaj gre vlak v Kodanj?

Fem Minutter over ni. Pet minut čez devet.

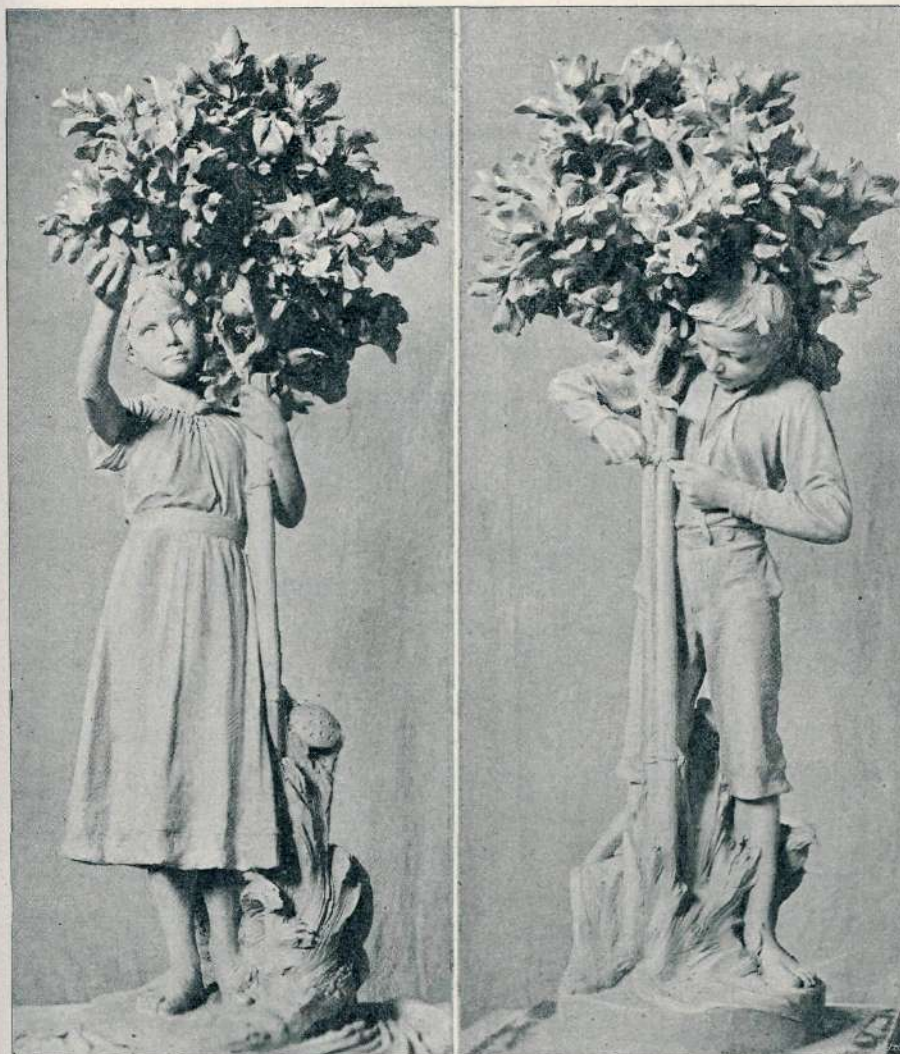
Vär saa god at vise mig Vejen til Banaegaarden. Bodite tako dobri in pokažite mi pot na kolodvor.

Mange Tak! Der er Drikkepengene. Lepa hvala. To je napitnina.

Ako se nekoliko dotaknemo danske zgodovine, nam je omeniti, da je bilo to ljudstvo nekdanj ločeno v več plemeh, katerim

so načelovali družinski poglavarji. Vsa plemena je zedinil kralj Gorm okoli leta 936. v eno državo. Prvotne državne razmere so bile kolikor mogoče enostavne. Prebivalci niso poznali nikakega stanovskega razločka, kajti vsi so bili svobodni kmetje ter si kot taki sami volili kralja. Ko je bil novi kralj izvoljen, so prišli kmetje skupaj in se mu

Med danskimi kralji je posebno znan Knut, s pridevkom „Sveti“. On je mnogo storil za razširjenje krščanstva in umrl mučeniške smrti leta 1086. Prav tako se časti kot svetnik tudi kralj Erik, ki je peljal križarsko vojsko v Palestino, pa se ni vrnil več živ nazaj. Umrl je na otoku Cipru (1104). Ker so bili polabski Slovani, prebivajoči na

SADJARSTVO.

V. SUHOMEL.

poklonili na otoku Seeland, kralj jim je pa moral obljubiti, da se bo ravnal po starih postavah in spoštoval pravice podložnih. Davkov jim ni smel nakladati, a zato so mu kmetje prostovoljno dajali, česar je potreboval. Seveda je dobilo patriarhalično razmerje med vladarjem in ljudstvom drugo obliko.

obalih Baltiškega morja, danski sosede, sta si prišla oba naroda večkrat navskriž. Podlegli so Slovani. Kralj Valdemar I., ki je vladal od leta 1157. do 1182., jih je pregnal z njihovih posestev, vzel jim otok Rujano in razdril ondotni tempelj boga Svetovida. Znamenit odlomek v danski zgodovini je združenje vseh treh skandinavskih držav: Švedije, Norveškega in Danskega v eno celoto. Izvršilo se je dne 20. julija 1397 vpomorskem mestu Kalmar v jugovzhodni Švediji, odtod ime kalmarska unija. Česar niso mogli doseči kralji, je dosegla kraljica Margareta. Nasprotniki so jej sicer rekli „kralj brez hlač“, toda pogumna Margareta je pokazala svojo žensko odločnost in dosegla uspeh, s katerim se niso mogli ponašati prejšnji vladarji. Sklicala je poslance vseh treh držav v Kalmar, kjer se je določilo, da naj imajo te tri države samo enega kralja. Čeprav ni

imela ta zveza trajnega obstanka, kaže vendar veljavo, ki si jo pridobi mnogokrat ženska v javnem življenju.

V verskem oziru usodno šestnajsto stoletje ni ostalo na Danskem brez važnih posledic. Kralj Kristijan II. se je odtujil Rimu ter se poprijel Lutrove vere. A njemu ni bilo toliko zaradi vere, temveč zaradi tega, ker se mu je protestantizem zdel pripraven, da se polasti cerkvenega imetja in cerkev podvrže državi. Zato Kristijan II. ni bil izbirčen v sredstvih. Šel je tako daleč, da je dal obglaviti nadškofa v Lundu. Lund, vseučiliško mesto na južnem Švedskem, je pripadalo takrat danski državi in veljalo kot njeno duhovsko središče (metropolis Daniae). Imelo je 23 cerkvâ in 7 samostanov. Znamenita je ondotna, še sedaj stoječa stolna cerkev, romanska bazilika iz enajstega stoletja. Kristijan II. pa ni preganjal samo duhovščine, ampak tudi plemstvo, ki mu je omejevalo oblast. Rad bi bil popolnoma neodvisen vladar, toda dosegel je uprav nasprotno. Ljudstvo, ki ni moglo več gledati njegovih grozovitosti, ga je pognalo s prestola in oklicalo za kralja Friderika I. (1523). Ta je moral pri slovesnem kronanju priseči, da bo podpiral katoliško vero, a ni držal prisege. Še bolj vnet pristaš protestantov je bil njegov sin in naslednik Kristijan III. (1534—1559). On je zadal zadnji, smrtni udarec katoliški cerkvi ter spravil vso državo v luteransko naročje, v katerem se nahaja še dandanes. Ukazal je, da naj se en dan vsi danski škofje zapró v ječo, kjer naj ostanejo tako dolgo, da se odpovedó svojim škofijam ter obljubijo, da se ne bodo ustavljali novi veri. Škofje so imeli lepo priliko, da se izkažejo stanovitne spoznavce svojega verskega prepričanja, a ni bilo tako. Koliko bi bil koristil njihov sijajen zgled vernikom, ki bi bili videli svoje pastirje kljub vsemu preganjanju neomahljive! In kako drugače bi se bila potem zasukala usoda danskega kraljestva v verskem oziru! Samo eden je vztrajal v ječi do svoje smrti — časten mu spomin — vsi drugi škofje pa so se vклонili kraljevi

zapovedi. Ni treba posebej omenjati, da so bila na ta način „reformatorjem“ na stežaj odprta vrata. Prišlo je tako daleč, da se je odrekla katoličanom celo pravica do dediščin in do javnih služb. Poprej gospodarji v deželi so postali sedaj skoro brezpravni.

V nadaljnjem razvoju države so si sledili kralji drug za drugim, vsi z imenom Frideriki in Kristijani. Večkrat so se vojskovali s Švedi, toda s tako neugodnim uspehom, da so izgubili polagoma vse ozemlje, kar ga je imela Danska na Švedskem in Norveškem. Tudi zaradi vojvodin Schleswig in Holstein je prišlo šestokrat do preprirov, ki so provzročili leta 1864. vojsko. V njej sta se bojevali Prusija in Avstrija zoper Dance. Končala se je vojska s tem, da sta se Schleswig in Holstein priklopila nikdar nasičeni Prusiji.

Ob sklepu tega poglavja bi pripomnil, da občeznana prislovica iz Shakespearjevega „Hamleta“: „Es ist was faul im Staate Dänemark“ ne velja samo o danski državi, temveč tudi o marsikaki drugi.

14. Otoka Falster in Seeland.

Čisto naravno je, da si človek mnogo domišljuje o deželi, ki je še ni videl, pa je slišal o njej marsikaj pripovedovati. Kdove, kakšni ljudje prebivajo v njej, kako živé, kakšne so njihove hiše, šege itd.? Še bolj je radoveden popotnik, katerega nesó valovi čez morje, in ima priti sedaj sedaj na obrežje nepoznanih daljnih krajev.

Tako sem ugibal tudi jaz, ko se je bližal naš parobrod danskemu otoku Falster. Mislil sem, da čaka v ondotnem pristanišču množica ljudstva, ki nas bo gledala z enakim zanimanjem, kakor mi nje. Toda žive duše ni bilo na plitvem peščenem bregu. Nekaj v vrsti stoječih hiš — to je vse, kar ti pride pred oči na dolgočasni, skoro brezsenčni planjavi. Tako izgleda naselbina Gjedser, postojanka ob skrajno južni strani otoka.

Prvi, s katerimi sem se imel čast seznaniti, so bili finančni pregledniki. Tem prozaičnim možem se mora vse odpreti, vse

pokazati do najskrivnejših kotov in koncev. Čudno, da ni vpeljana tudi telesna preiskava, ki bi spravila iz notranjih žepov morebiti vendar kaj sumljivega na dan. Nisem se bal vizitacije, kajti moj kovčeg je bil tako nedolžen, da bi ga smel tudi tat odpreti, in še ta ne bi imel nobene skušnjave po njegovih vsebini. Samo nekaj knjig in perila je bilo v njem, — kdo bi se zmenil zanj! Zato sem ga samozavestno držal pred nosom stikajočega colnarja, a mož je zamahnil z roko, kakor bi hotel reči: „Ni vredno, da kažeš to revščino.“ Potem je naredil z rujavo kredo križ čez njega, pa je bila stvar končana. Z drugimi so postopali bolj strogo, ker je imela večina dobro natlačeno brešno.

Po dovršeni preiskavi smo zasedli vozove na ondotnem kolodvoru. Kot nekadivec sem si izbral prostor, ki je nosil na vnani strani napis „ikke rigere“. Dasi z jako slabim pojmom o danščini, sem imel vendar o njej toliko znanja, da mi ni bil neumljiv pomen onih dveh besedi. Uredil sem se prav prijetno v vozu ter se stisnil k oknu, da bi ogledoval odtod pokrajine, skozi katere nas bo nesel dobro zakurjeni soparni stroj.

Ravnina, po kateri smo drčali, je enakolična. Gorovja ni videti nikjer, temveč samo polje in veliko bukovih gozdov. Dobro obdelana zemlja kaže, da prebiva tu pridno ljudstvo.

Tovarišici v vozu sta mi bili mlada žena in njena petletna hčerka. Obe sem videl že na parniku. Žena je imela ves vpaden obraz, ker jo je morska bolezen izdelala do dobrega. Silila se je, da bi ostala pokoncu, toda navdajale so jo take težave, da je morala leči na klop. Deklica je imela pri sebi nekaj igrac, a ni mogla biti prav vesela, ker jej je obolela ljuba mamica. Hodila je okoli nje ter se ji dobrikala; ko pa je videla, da se oboleli ne ljubi govoriti z njo, je izkušala pri meni dobiti zabave. Kazala mi je rdečelično punico in me je gledala tako domače, kakor dobrega prijatelja. Sevé da sem se vedel tudi jaz do nje prijazno. Obe, mati in otrok, sta se mi

smilili in rad bi bil povedal kako besedo v tolažbo, če bi bil razumel njuni jezik. Ženi je dobro dejal počitek, žal, da se je bilo treba presesti, ko smo prišli v Nykjöbing, glavno mesto otoka Falster. Spravili so nas v vozove onega vlaka, ki je privozil z otoka Laaland. V njih je bilo toliko popotnikov, da se bolnica ni mogla nikamor nasloniti ter je morala stisnjena čakati tako dolgo odrešenja, da smo se pripeljali v Kodanj.

Ko se ustavimo na obrežju morske ožine (kraj se imenuje Orehoved), se odpre pred nami široka vodna cesta, da človeka obide vprašanje: Kdo nas bo spravil na ono stran morja? Zadeva je bila hitro rešena. Še vedel nisem, kedaj sem stopil na velikanski parni čoln. Tiščal se je tako tesno obrežja, da se ni moglo videti, ali se nahajamo še na suhi zemlji, ali smo že na morju. Šel sem od enega konca čolna do drugega ter naštel sto korakov dolžine. Po sredi parnega broda je napeljan železniški tir, na obeh straneh zavarovan z vrvmi, da ne bi nihče stopil nanj. Kmalu pritirajo vlak na čoln, in ko je bilo vse v redu, se začnemo pomikati od kraja in plavamo čez morsko ožino Masnesund proti malemu otoku Masnedö. Tukaj zasedemo vozove in se prepeljemo čez dolg most na otok Seeland.

Kolikor bliže smo danski prestolnici, toliko več se nabira ljudstva. Železnica, držeča poprej v ravni severni črti, zavzame sedaj severovzhodno smer in pride do starega mesta Kjöge, razpoloženega ob zalivu enakega imena. V tem zalivu sta se vršila dva, za zgodovino Danske važna dogodka. Leta 1677. se je izvojevala krvava morska bitka Dancem v korist. Združenemu dansko-norveškemu brodovju je poveljeval Niels Juel ter zadal Švedom občutljiv poraz. Toda poslednji še niso mirovali. Nekaj let pozneje (l. 1710.) so prišle njihove ladje vnovič do morskega zaliva v Kjöge. Danci in Norvežani so se zopet hrabro borili z nasprotnikom, kljub temu jim je pretila nevarnost, da ne podležejo. Švedi so pritiskali nanje od vseh strani in bati se je bilo, da ne

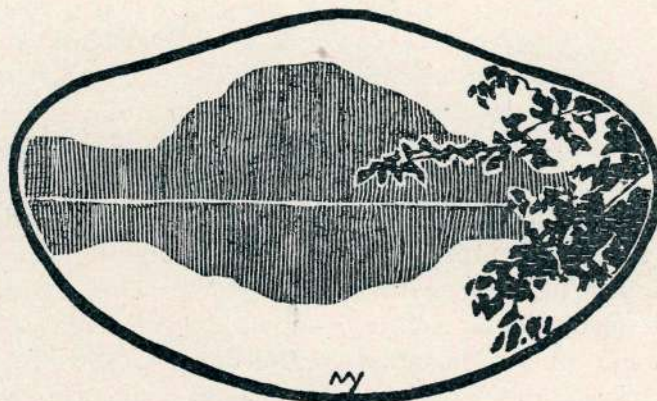
zajamejo vsega danskega brodovja. Tedaj se je ohrabil Norvežan Iver Huitfeldt in drzovito izvršil čin, ki mu ni veliko sličnih v zgodovini. Načeloval je bojni ladji, ki je imela 700 mož posadke. V skrajni sili mu pride v glavo grozna misel, da ni druge rešitve, kakor da žrtvuje v občni blagor sebe in tovarše. S smodnikom požene v zrak ladjo in pogine s svojimi pomorščaki v siloviti razstrelbi. Na ta način je obkoljeno dansko brodovje odšlo gotovi pogubi. Spomin na pogumnega Norvežana živi v zgodovini.

Pri mestu Kjöge se nam zopet oddalji morje in kraji se vidijo še bolj rodovitni nego poprej. Mnogo hiš je raztresenih v sredi polja, a nikjer jih ni veliko skupaj. Ni namreč vasi kakor pri nas, temveč kmečki domi stojé posamezno, eden tukaj, drugi tam. Okoli vsake hiše se razprostira obsežna, pridno obdelana ravan, po kateri bi se sklepalo, da so dotični posestniki pravi mogočnjaki. V deteljah in celo v ovsu so privezani konji, ki se ne morejo pritožiti, da bi trpeli pomanjkanja. Krave se pasejo po travnikih. Vse so rdečkaste barve in brez lis. Kaže se, da mora biti kmetijstvo jako razvito.

Preden smo došli v Kodanj, smo se ustavili v stari kraljevi prestolnici Roskilde. To mesto je bilo v preteklih časih zelo obljudeno. Sedaj šteje le kakih sedem tisoč prebivavcev, a važno je zaradi tega, ker se na-

haja v tamošnji veliki cerkvi pokopališče danskih kraljev. Akoprav počiva poleg svetega Knuta še nekaj drugih vladarjev v mestu Odense na otoku Fünen, ima vendar večina kraljev svoja grobišča v Roskildi. Od Harald, ki je vladal v desetem veku, in tja do Friderika VII., ki je umrl l. 1863., je našla dolga vrsta venčanih glav tukaj zadnji počitek. Med njimi je tudi Margareta († 1412), ona pogumna kraljica, o kateri smo govorili v prejšnjem poglavju. Čast, da ležé njegovi telesni ostanki v družbi vladarjev, je dosegel danski zgodovinar Saxo Grammaticus. Živel je kot redovnik v samostanu Sorö, ne daleč od Roskilde, in umrl l. 1207.

V mestu pa ni bila samo prestolnica kraljev, temveč se je nahajala ondi tudi važna škofijska stolica. O njej priča častitljiva cerkev s svojima dvema stolpoma. Po silovito dovršeni reformaciji se je izpremenila v luteranski tempelj. Seveda nima sedaj več tistega pomena kakor takrat, ko so jej načelovali katoliški škojfe. Med protestantovskimi in katoliškimi cerkvami je namreč velik razloček. Prve kažejo v notranjščini dolgočasno enakoličnost. V njih ne vidiš drugega, nego gole stene, ali kvečjemu še kak zgodovinski spominek. Prav tako enostavno je tudi bogoslužje. Zato bi luteransko cerkev lažje imenoval shodnico kakor pa hišo božjo. Mi, ki smo navajeni okrašenih svetišč in vzvišenih obredov, se ne bi mogli sprijazniti s to praznoto. (DALJE.)

KRIM OB POVODNJI.

M. JAMA.

THORWALDSENOV MUZEJ V KODANJU.

JOS. LAVTIŽAR:

ONSTRAN BALTIŠKEGA MORJA.

POPOTNI ZAPISKI.

(DALJE.)

15. V Kodanju.

K j ö b e n h a v n, glavno mesto Danskega!

Zopet stojim osamljen v sredi silnega vrvenja, a se ne strašim. Bom li iskal pri kom pomoči? V svojem življenju sem se že na marsikoga zanašal, a se mi ni godilo dobro. Čestokrat se je glasil odgovor: „Prav rad, toda obžalujem, da ne morem.“ Mogel pa zato ni, ker ni hotel. Polagoma sem se naučil v tej šoli, da se zanašam le sam na-se, in od tega časa nisem nikoli zapuščen.

Pred kolodvorom je stala dolga vrsta eno- in dvovprežnih kočij, ki so bile, kakor sem kmalu spoznal, naročene za popotno karavano. Dandanes se prirejajo tovarišije, ki se podajajo na skupno potovanje v daljni

svet. Udeleženec plača določeno vsoto za vožnjo, hrano itd., in potem nima nikake skrbi več, kako da bo prišel naprej, kje bo obedoval in spal. Z vsem je oskrbljen kakor majhen otrok, ki si sam ne more pomagati. Samo pestujejo ga ne, in tudi jesti mora brez tuje pomoči, za drugo se mu pa ni treba brigati. Take udobnosti še nisem poizkusil. Do sedaj sem se prerival sam skozi to solzno dolino, ponašajoč se s svojo samostojnostjo in držeč se pravila: „Plavaj ali vtoni!“

Popotna družba, o kateri govorim, je sestajala iz gospodov in gospâ, kajpada imovitih stanov. Ni jim trebalo drugega, kakor s praga stopiti v kočijo, in konec je bilo vseh težav. V varnem zavetju leskečih vpreg so jih nesli urni konjiči proti gostiščem, kjer jih čakajo pripravljena stanovanja.

Z menoj ni šlo tako gladko. Ko se je spraznil prostor pred kolodvorom, sem pre-mišljeval, katera ulica me pripelje v hôtel „Dagmar“. Nesreča je zahtevala, da sem se popolnoma zmotil v oziru lege. Ako zam-enjaš sever z jugom, prideš na čisto na-sprotno stran. Mesto da bi se bližal namenu, oddaljuješ se od njega. Tako se je godilo meni. Nekaj časa stopam dalje, pa vedno bolj mi prihaja misel, da grem napačno. In kadar se nahaja človek na nepravi poti, zajde kar naenkrat silno daleč.

Toda čemu tavati v negotovosti? Saj imam pri sebi tovariša, ki mi bo povedal, kako in kaj. Vsedem se na klopico, stoječo v bližnjem drevoredu in vzamem iz žepa magnetično iglo. Primerjaje z njo mestni načrt, sem kmalu na jasnem. Pojdi z mano, dragi kovčeg, iti morava nazaj. Vidiš, tam doli se vzdiguje mogočni stolp mestne hiše, okoli katere se razprostira velik trg (Raad-husplads). Tam nekje bova dobila prijazne ljudi, ki naju vzamejo za nekaj časa pod streho.

Hôtel „Dagmar“, ki sem ga iskal, je izmed najboljših gostišč v Kodanju. Veselil sem se, da dobim prijazno sobico in gosto-ljubno postrežbo, a zopet mi je bil pre-križan račun. Vse polno, nič prostora — to sem izvedel, stopivši skozi velika vrata. Ker je bil ugovor nemogoč, prosim oskrb-nika, naj mi nasvetuje kako drugo solidno gostilno, v kateri bi se nastanil. Drage volje mi pokaže v obližju turistovski hôtel, pa tudi tukaj je bilo vse oddano. Nikdo drugi, nego tista omehkužena popotna karavana, katero so poprej tako imenitno sprejeli na kolodvoru, me je pripravila v to zadrego. Treba je bilo iti dalje, in šele pri tretji hiši z naslovom „Hôtel Hafnia“, dobim stano-vanje. Dobrih ljudi, ki so me vzprejeli, sem bil toliko bolj vesel, ker sem mislil, da bom tudi tukaj brezuspešno trkal na vrata. Pozna se, da zahaja v poletju veliko tujcev v Kodanj.

Ko spravim svoje reči v red, se je začel nagibati dan proti večeru. Ogleđovanje mesta sem moral odložiti za jutri, a tudi večer se

je moral izrabiti za kako mestno znamenitost. Hajd v Tivoli! Ondi bom videl, kako si velikomestna gospôda preganja dolgčas.

Kar je Prater na Dunaju, to je Tivoli v Kodanju. Nahaja se ob južni strani mesta prav blizu kolodvora. Obsežen prostor, na katerem je zgrajenih cela vrsta paviljonov, služečih za razveseljevanje. Pri vhodu sta bila dva stražnika, vsak pri enih vratih, in sta sprejemala vstopnino, ki iznaša 50 örov. (Danci, Norvežani in Švedí računijo na krono, ki sestoji iz sto örov. Pol danske krone je 50 örov. Njihova krona je 32 vinarjev več vredna nego avstrijska). Skozi vrata je šlo mnogo ljudi, ki so z veseljem plačevali do-ločeno vsoto. Človek je že tak, da si rad privošči kako veselo urico, in takrat se mu nič ne zdi škoda denarja. Stal sem nekaj časa zunaj, gledajoč dohajavce, potem pa oddam svoj obolus vratarju in odkorakam v notranje prostore.

Najprej pridem v razsvetljen vrt, zasajen s košatim drevjem. Na uho mi zadoni godba, in kmalu se mi pokaže okrašen oder, pred katerim je bilo zbranega veliko ljudstva. Na odru so glumači predstavljali igro, ki se je prav lahko razumela brez znanja danskega jezika, ker se je vršila s samimi znamenji. Predmet komedije je bil dogodek ki se ponavlja mnogokrat v živ-ljenju ter se konča z običajno poroko. Na vsak način prijetnejše, nego da bi junak pantomime končal s samoumorom. Sklep so nam osolili s prizorom, da sta prihitela na oder dva policaja ter odvedla v zapor onega spletkarja, ki je povzročil velike preglavice ženinu in nevesti. Bila je preprosta, a do-stojna zabava, izvablajoča mnogo smeha in ploskanja.

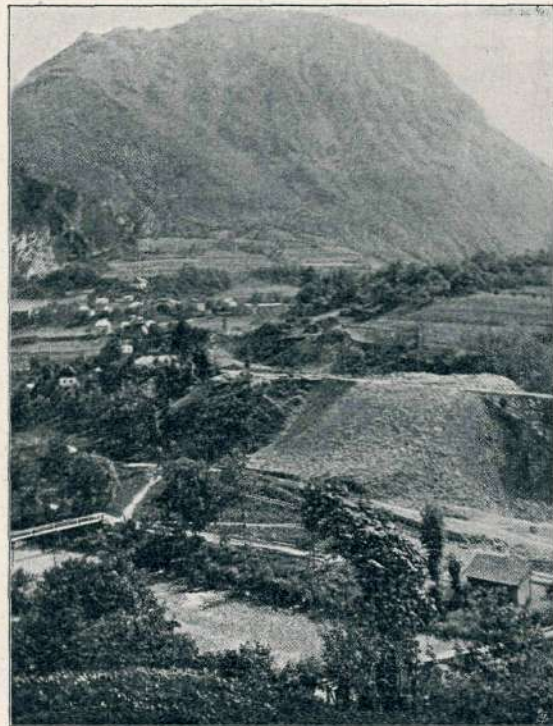
Komaj se je končala ta predstava, že se zaženó ljudje na drugo stran vrta, od ko-der se je čula turška muzika. Tudi jaz sem udaril za njimi. Oddaleč vgleđam slona, segajočega visoko nad vso množico. Na njem je sedel divjak temnega obraza in zmršenih las, a ne vem povedati, iz kate-rega dela sveta doma, če je bil sploh pri-

sten divjak. V bližini je stala nizka, z bičevjem pokrita koč, v kateri si videl divjaško družino. Ko se naveličaš, greš naprej ter se ustaviš pri drugem, tretjem spektaklju, katerih imaš na izbiro. K sebi te vabijo pannotiki, bazarji in sploh razne naprave, namenjene kratkočasju. Izprehod skozi Tivoli dokončaš s tem, da sedeš k mizi in si ukažeš prinesiti poljubno okrepčilo. Umetnostnega vžitka sicer ni na tem ljudskem vrtu, toda kdo bi povsod iskal umetnije! Treba je tudi domače zabave, katero ima rado staro in mlado, učeno in neučeno.

Zapustivši Tivoli pridem na sijajno razsvetljene mestne ulice. Razsvetljava se je videla toliko lepša, ker je bilo tudi nebo posejano z zvezdami ter se je na severozapadu še rudečila večerna zarja. Pozna se, da smo bliže severnemu tečaju, ker solnce tako pozno zahaja. Meščani so se izprehajali semintje. Posebno pred nekim poslopjem, stoječim nasproti glavnemu kolodvoru, je bila živahna gnječa. Kaj more to biti, da sili vse skozi vrata? Tako zahajajo ljudje v cerkve ali v gledišče. Grem bliže in izvem, da je tukaj cirkus. Noč je in nimam iti nikamor več. Naj žrtvujem eno dansko krono, da si ogledam predrzne jahače, ki so naslikani na velikanskih lepkih po stenah.

Zbor godcev je začel pravkar svirati, ko vstopim v rotundo, odsevajočo v čarobnem svitu. Naokrog sedi stotine ljudi, med njimi mnogo imenitne gospode. Godba igra začetkoma v počasnih akordih. Polagoma zavzame hitrejši tempo, glasovi naraščajo vedno silneje, slednjič pride navdušenje do vrhunca. Ko se je združilo piskanje flavt in klarinetov z mogočnim vršanjem fagotov, trobent in posavn v gromovit odmev, pretresajoč visoki obok leskeče arene, začnejo prihajati jezdec na črnih, rujavih in belih vrancih. Najprej so se jahači in konji priklonili zbranemu občinstvu, potem pa se je začela divja gonja, da bi bilo dobro večkrat zamižati zaradi smrtnonevarnih skokov. Čuditi se je človeku, ki dobi vsled vaje tako spretnost, pa tudi živali, da se more tako izučiti. Spomnil sem se staro-

rimske gimnastike, ki pa gotovo ni bila razvita v tolikem obsegu, kakor je sedanja. Nekdanji cirkusi se nam kažejo v svojih razvalinah kot ogromne zgradbe, a da bi bili stari pagani tako drzoviti, kakor so novodobni telovadci, ni verjetno. Salto mortale v vseh njegovih vratolomnih oblikah jim je bil popolno neznan. Zgodovinarji poročajo, da se je v XV. stoletju izkazoval v Evropi Neapolitanec Pietro. Jahal je divjajočega konja brez sedla in uzde ter skakal z njim skozi goreče obročce. Vse ga je smatralo

Fot. J. Zazula.

Z bohinjske železnice: Partija pri Grahovem s Kojco.

kot čarovnika, in prav to ljudsko praznovstvo mu je doneslo tudi smrt. Ko je prišel v mesto Arles na južnem Francoskem, so sežgali na grmadi njega in njegovega konja. To nam kaže, da je dosegla umetnost konjskih in drugih artistov šele v poznejšem času ono stopinjo izobrazbe, do katere so se povzpeli dandanes in nad katero se po pravici izgledujemo. Marsikdo izmed gimnastikov je že padel z grozno

silo na tla in obležal ondi s potrtimi udi, a zaradi tega imajo cirkusi še vedno dovolj pogumnih dirjavcev, plezavcev itd. Zasluzek je dober, in za dober zaslužek se stori marsikaj. Pri takih igravcih je vsak trenotek lahko smrt, toda za denar imajo tudi življenje na prodaj. Odkar je šel Emil Gravelet, kateremu so rekli Blondin, po razpeti vrvi čez slap Niagara, so dobili njegovi stanovski tovariši toliko večji pogum. Blondinovo ime je bilo znano po vsem svetu, ne manj slavno, nego imena kraljev in cesarjev. Čita se, da je njegov glasoviti iz-

se čula vsaj na naši mali zemeljski obli povsod ista govorica. Izginili bi vsi prepiri zaradi narodnosti, imeli bi velikansko skupno slovstvo, in ljudje bi se čutili toliko bolj brate med seboj, ker bi razumeli drug drugega. Umevno je, da bi se bilo tudi meni bolje godilo med Danci v Kodanju.

Kot dijak sem čital v nekem berilu o rokodelskem pomočniku, ki je prišel, iskajoč dela, v Amsterdam. Tu vidi med drugimi hišami posebno veliko in lepo palačo. Rad bi bil izvedel, čegava je, in zato vpraša mimoidočega moža, kako se imenuje gospodar

tęga lepega poslopja.

„Kannitverstan“ odgovori mož in hiti dalje. Premožen gospod, ta Kannitverstan, si misli popotni rokodelčič. Potem pride do morskęga pristanišča, kjer je bilo mnogo ladij, med katerimi mu je bila ena najbolj všeč. Zopet vpraša, kdo je njen posestnik.

„Kannitverstan“ se glasi odgovor. Ni čudo, modruje pomočnik, da ima bogati mož poleg krasne hiše tudi krasno ladjo. Sedaj ugleda naš popotnik sijajen mrtvaški sprevod. Črni konji so peljali pozlačeno mrtvaško krsto, ki jo je spremljevala imenitna gospô-

Fot. J. Zazula

Z bohinske železnice: Podbrdo s Petrovega brda.

prehod čez slap reke Niagara prišel gledat tudi princ Waleški, angleški prestolonaslednik. Blondin se je spoštljivo ponudil, da ga ponese v visočini čez reko, kar pa je kraljevič odločno odklonil.

16. Cerkve in kraljevi gradovi v Kodanju.

Kako prijetno bi bilo, če bi se govoril na svetu samo en jezik! Saj je svet neznanstvo majhen v primeri z zvezdami na nebu. Torej ne bi bilo nemogoče, ako bi

da. Tudi on se pridruži zadnjim vrstam pogrebcev ter vpraša enega, kdo je bil bogatin, ki ga nesó na pokopališče. In zopet sliši odgovor: „Kannitverstan“. Kaj ti pomaga vse premoženje ubogi Kannitverstan — govori rokodelec sam s sabo — nesli so te iz lepe hiše, v katero se ne vrneš več. Tudi ponosne ladje ne boš več videl, na malem prostorčku boš počival, in kar si zapustil, pride drugim v roke. Spremil je mrliča prav do jame in bržkone bolj goreče molil za dušo neznanega moža, kakor oni, ki so ga

poznali. Kajpada ni vedel, kako zelo se moti v imenu. Tisti trije, katere je vprašal, ga niso razumeli, in zato je vsak rekel „Kannit-verstan“, kar pomeni v holandskem jeziku: „Ne morem razumeti“.

Tudi jaz sem videl v Kodanju lepe cerkve, gradove, ladje itd. Akoprav me čitatelj morebiti ne bo imel za tako preprostega, kakor je bil ta rokodelčič, prepoznati moram vendar, da sem marsikatero monumentalno stavbo sicer videl, a nisem vedel, čemu so jo sezidali in kaj je v njej. Če bi bil pa koga vprašal, kako se imenuje to in ono, hitel bi bil mimo mene ter rekel, da me ne razume. Zato morem poročati samo o onih zgradbah, ki so mi vsaj deloma znane.

Med luteranskimi cerkvami zavzema prvo mesto metropolitanska cerkev, stoječa v sredi notranjega mesta. Pravijo jej Fruekirche (Frauenkirche). Ob glavnem vhodu se vzdiguje nad njo mogočen četerovoglat stolp, pokrit z nizko streho. Cerkevna notranjščina je preprosta, nič drugačna, kakor v drugih luteranskih templjih. Edini kinč jej je nad tri metre visok kip, predstavljajoč Krista v sredi apostolov. Izdelal ga je iz belega marmorja veliki danski umetnik Thorwaldsen, o katerem bomo pozneje več izpregovorili. Tudi apostoli so kameniti. Druga, posebno lepa cerkev se nahaja v ulici Bredgade ne daleč od morskega pristanišča. Temeljni kamen jej je vložil kralj Friderik V. leta 1749., odtod njeno ime Friderikova cerkev. Pravijo jej tudi Marmorkirche. Venčana je s ponosno, 80 metrov visoko kupolo, ki daje vsemu mestu značilno podobo. Dosti je še drugih luteranskih cerkvâ, ki jih pa ne moremo opisovati natančneje. Naj zadostuje, da važnejše navedem samo po imenu: Holmenskirche, Petrikirche, Paulikirche, Trinitatiskirche in Frelserskirche.

Izmed katoliških hiš božjih je važna cerkev sv. Ansgarja, danskega apostola († 865). Tu ima sedež apostolski vikar za Dansko. Obišči jo, ako te pripelje kedaj pot v Kodanj! Nima sicer stolpa, a dobiš jo lahko v ulici Bredgade, prav blizu Fri-

derikove cerkve. Na južni strani mesta oskrbujejo dušno pastirstvo med katoličani očetje Jezusove družbe. Njihova cerkev je lična gotska stavba iz rdeče opeke; poleg nje stoji misijonska hiša. (Vesterbrogade, jugozapadno od glavnega kolodvora).

Izredna mestna znamenitost so kraljevi gradovi, vredni, da jih ogledamo.

Obrnimo se najprej proti jugovzhodnemu mestnemu oddelku, kjer se širi obsežna zgradba, na vseh straneh obdana s kanali. Kanali so napolnjeni z morskovo vodo, ki je semkaj napeljana iz bližnjega pristanišča. Velikansko poslopje, sezidano na tem otoku, je grad Christiansborg. Postaviti ga je dal kralj Kristijan VI., vladajoč od 1730. do 1746. Grad je dvakrat pogorel. Po prvem požaru so ga zopet popravili, po drugem, ki je razsajal leta 1884, pa ga niso več. Od tega časa kaže Christianborg žalostno podobo razdejanja. Zidovje je videti še dobro ohranjeno, toda ker nima strehe, postaja škoda vedno večja. Tujec se čudi, da more gledati danska vlada razvalino v najživahnejšem delu mesta. V prostorih, katerim je prizanesel ogenj, so konjski hlevi, orožnica, grajska kapela in kraljeva knjižnica. Pred gradom vidiš spominek, predstavljajoč kralja na konju. Na spominku čitaš: „Folkets Kaerlighed min Styrke“. Besede pomenijo: Ljubezen ljudstva je moja moč. Lep izrek, toda glede na to, da državljeni še stanovanja nočejo prirediti svojemu vladarju, prava ironija.

Ako gremo v severni smeri ob pristanišču dalje, pridemo do drugega kraljevega gradu, ki se imenuje Amalienborg. To je cela skupina simetrično sestavljenih poslopij, ki tvorijo velik, osmerovoglat trg. Če se vstopiš na sredo trga, zagledaš na enem koncu Friderikovo cerkev in njeno mogočno kupolo, ob drugem koncu pa se razgrinja morje. Reči se mora, da ima ta trg v istini kraljev značaj, in da si skoro ne moreš misliti lepšega. Tu stanuje sedanji danski kralj.

Kdo ve, koga predstavlja jahajoči junak, katerega vidiš na visoki kameniti podlagi

sredi poslopij Amalienborga? Stopim bliže ter izvem, da so postavili ta bronasti kip v spomin kralju Frideriku V. (1746—1766). Tisti kralj je to, čegar dôbo imenujejo Danci „zlasti vek znanosti in umetnosti“. Friderika opisujejo kot veselega in dobrega vladarja, ki se ni hotel mešati v takratno sedemletno vojsko, temveč je raje skrbel za duševno izobrazbo svojega ljudstva. Dal je zidati več krasnih palač, ustanovil je družbe učenjakov in umetnikov, pa tudi pospeševal obrt ter sklepal koristne trgovinske pogodbe z drugimi deželami.

Podajmo se sedaj proti mestnemu središču. Ulica Dronningensgade nas pripelje v velik park, kjer stoji tretji kraljevi grad *Rosenborg*. Košata drevesa, med katerimi se nahaja, in trije stolpi, s katerimi je okrašen, mu dajejo idilično podobo. Postaviti ga je dal Kristijan IV., oni vladar, ki je bil v tridesetletni vojski zaveznik nemških protestantov. V drevoredih, s katerimi je grad obdan, imajo meščani prijeten izprehod, njihovi otroci pa zabavno igrišče.

Da vidimo tudi četrti kraljevi grad, moramo iti v jugozapadni del mesta. Najbolje je, da sedemo v voz električne železnice, ker bi se nam pešhoja zdela nekoliko predolga. Pot nas pelje skozi ulice *Farimagsgade* proti kolodvoru, tu zavijemo v *Vesterbrogade* in za malo časa pridemo v mestni oddelek *Frederiksberg*. Ob njegovem koncu nas zopet sprejmejo senčni nasadi. Na vse strani te vabijo vglajena pota, poleg katerih so mala jezera, da slednjič ne veš, kako bi prišel iz labirinta. Tu ugledaš na gričku grad *Frederiksberg*, ki ni toliko znamenit zaradi zidave, temveč zaradi lepe, zračne lege. Vesel si, da zapustiš planjavo ter se povzpneš na malo višino, raz katero se ti pokaže celoskupna podoba Kodanja.

Razen omenjenih štirih gradov, ki so v mestu, ima kraljeva rodbina tudi na deželi več graščin, med njimi: *Bernstorff*, *Kronborg*, *Fredensborg* in še nekaj drugih.

V nadrobneje naštevanje državnih in mestnih palač se ne moremo spuščati. Izpregovoriti nam je vendar nekoliko o po-

nosni mestni hiši, ki jej pravijo *Rådhus* (*Rathaus*, svetovalnica). Poslopje stoji na odprtem prostoru, da se kaže toliko lepša njegova vnanjost. Zgrajeno je ob južni strani Kodanja v bližini ljudskega zabavišča *Tivoli*, ondi, kjer mestno središče meji na dolenji predmestji *Vesterbrø* in *Frederiksberg*. Svetovalnico so sezidali v novejšem času. Visok stolp jej daje veličastno lice. Sploh se odlikuje vsa stavba po ogromnem obsegu ter krasni vnanjosti. Nad glavno façado opaziš soho mestnega ustanovnika z mitro na glavi in s pastirsko palico v roki. To je škof *Ab-salon*, ki je v dvanajstem stoletju ustanovil mesto *Kjøbenhavn*.

17. Kodanjsko pristanišče.

Svojčas je živel v Kodanju trgovec *Jakob Tjørnelund*. Vsled ugodne kupčije si je napravil lastno ladjo, ki mu je donasala iz daljnih krajev potrebnih stvari za njegovo trgovino. Toda sreča mu ni ostala mila. Začele so ga zadevati razne nezgode in polagoma je prišel ob vse premoženje. Prišli so dolžniki in mu pobrali imovino. Ni mu ostalo drugega, nego obleka, ki jo je imel na sebi, in košček papirja, na katerem je imel zapisane neke beležke. S težkim srcem se je poslovil od družine ter se podal v kodanjsko pristanišče. Tu poišče ladjo, in se odpelje z njo v daljni svet. Saj mu v Kodanju tudi zato ni bilo mogoče več živeti, ker ni mogel slišati očitanja, da je ničvreden človek, pri katerem je izgubil marsikak upnik svoj denar.

Mnogo let je preteklo od onega časa. V Kodanju se je veliko izpremenilo, in obubožani trgovec je bil že napol pozabljen. Nekega dne se pa pripelje v kodanjsko luko imenitna ladja. Iz nje stopi bogat gospod, ki je imel veliko kovčegov in dobro natlačeno denarnico pri sebi. Bil je *Jakob Tjørnelund*. Žene ni dobil več med živimi, otroci so se razšli tačas v druge kraje, le dva sina sta bila še v Kodanju. *Tjørnelundu* je prva skrb, da vzame iz žepa oni košček papirja, ki ga je skrbno hranil pri sebi. Papir je bil zelo obrabljen; bržkone je marsikatera solza

kanila nanj. Na njem so bili zabeleženi vsi dolžniki, ki so imeli kaj tirjati od Tjörnelunda takrat, ko se je kot revež podal v tujino. Žalostni zapisnik je gotovo mnogokrat vzel v roko ter premišljeval, kdaj si bo pridobil toliko, da povrne škodo. Bil je srečen. S pridnostjo in varčnostjo je prišel do večjega premoženja, kakor ga je imel poprej. Prazen je zapustil Kodanj, a sedaj ima vsega dovolj. Takoj skliče dolžnike skupaj, in odšteje vsakemu dolžno svoto z obrestimi vred. Tedaj so se prepričali vsi o njegovi poštenosti.

Zgodbo, ki sem jo navedel, pripoveduje znani mladinski pisatelj Krištof Šmid. Prišla mi je na misel, ko sem hodil gori in doli ob kodanjskem pristanišču. Kdor je že bil v Trstu, na Reki ali v kakem drugem obmorskem mestu, je videl razne ladje pri obrežju. Toda kaj je to v primeri s Kodanjem! Tukaj ne moreš sešteti množice čolnov, jadrnic in parobrodov. Morska ožina, ki se zrkali med danskim otokom Seeland in med južnim Švedskim, se imenuje Sund. Skozi njo vozi nepretrgan broj vsakovrstnih ladij. Ene prihajajo od južne strani z Baltiškega morja, druge od severa z Atlantskega oceana. Vse morajo mimo Kodanja, kjer se ustavijo za dalj ali manj časa. Zato je tamošnja luka jako obsežna, in mesto se ne imenuje brez povoda Kjöbenhavn, ki pomenja toliko kakor Kaufmannshafen, t. j. pristanišče trgovcev. Da, marsikaka bogato obložena trgovska ladja je že priplula iz daljnih deželâ v tukajšnje zavetje. Inozemsko blago se je spravilo v denar, naložili pa so se domači pridelki ter odpeljali kdovekam. Tisoče in tisoče kupcev si je pridobilo lepo bogastvo, dosti pa jih je prišlo tudi na nič. Prav zato mi je na tem kraju pred oči stopil Jakob Tjörnelund.

Po poti, ki pelje skozi drevored „Esplanaden“ in mimo lepe angleške cerkve sv. Albana, sem dospel v pristanišče. Koliko milijonov so stale morske utrdbe in druge naprave, ki se raztegujejo na celi vzhodni črti Kodanja! Akoprav je sedaj vse dobro urejeno, vzbudi se vendar v srcu domoljubnega Danca neprijeten spomin na pre-

teklost. Tukaj je odmevalo leta 1807. grozno bombardiranje, ki je provzročilo mestu silno škodo. Napoleon I. je dobro vedel, da ima Danska veliko in dobro brodovje, s katerim bi se zdatno okoristil na môrju. Zato je zahteval, da naj stopijo Danci na njegovo stran. Nič manjše skomine so imeli Angleži po združitvi z Danci. Prigovarjali so jim, da naj se zvežejo z njimi, in celo zahtevali, da naj jim v zastavo dajo svoje brodovje. To je Dance razdražilo. Namesto takratnega bolehnega kralja Kristijana VII. (1763 — 1808) je vladal kraljevič Friderik. On pozôve narod v brambo domovine, toda Angleži ga prihité. Prikazujejo se kar naenkrat pred Kodanjem in začnejo streljati na mesto. Od 2. do 5. septembra 1807 so letele sovražne krogle v dansko prestolnico. Zgorelo je mnogo hiš in veliko ljudi je izgubilo življenje. Vrh tega so zaplenili Angleži vse dansko brodovje in odpluli z njim proti domu. Globoka rana je bila vsekana v državi, a počasi se je zacelila. Mesto je vstalo prerajeno iz razvalin, pristanišče se je utrdilo še močnejše in napravile so se nove ladje. Vsled tega ima morsko obrežje tako lepo vnanjost, da je meščanom najljubše šetališče in da pride vsak tujec pogledat tu sem. Pred teboj se lesketa morje, oživljeno z vsakovrstnimi barkami. Nudi se ti prilika za opazovanje neprestanega ljudskega gibanja. Iz ladij stopajo popotniki, ki so se pripeljali iz daljnih deželâ, izpraznjene prostore pa zasedajo drugi, namenjeni kdo zna kam. Znanci pričakujejo parnik, ki vsak čas priplove ter jim pripelje ljube osebe. Drugi spremljajo svoje prijatelje, katerim sežejo še enkrat v roko, preden odidejo po morskimi cestami v tuje kraje. Tu poslavljanje, tam pričakovanje, tu solze žalosti, tam solze veselja. Istinita podoba človeškega življenja.

Le mornarji, one po solncu ožgane in po vetru utrjene podobe, so videti brez občutka. V mnogih viharjih so že gledali smrti v oči, čestokrat so že bili na robu groba in v objemu penečih valov. Prav zato nimajo tako nežnih čutil, kakor drugi zemeljski otroci. Zdelo se mi je, da berem na nji-

hovich obrazih: „Življenje je smrt.“ Da, v resnici! Quaecunq̄ue vulnerat, ultima necat. Vsaka ura nas rani, zadnja nas konča. Mornarju pa bñje še bolj gotovo, nego nam, vsak dan zadnja.

Vračujoč se v svoje stanovanje, srečam na novem kraljevem trgu (Kongens Nytoro) kakor nalašč zopet tri pomorščake. Uprav sem razmišljeval o njihovem poklicu in o njihovi mnogokrat tragični osodi. Mornarjev vidiš mnogo v Kodanju, a ti trije so mi ostali posebno v spominu. Bili so mladi možje ogorelih lic, živahnih oči, s široko prirojenimi jopiči ob vratu in pokriti z okroglimi čepicami, raz katere so jim mahali dolgi trakovi. Ponosno so korakali v vrsti drug poleg drugega, kakor da bi se ne menili za nikogar na svetu. Bogvekle jih je že zaganjalo morje in kakošna osoda jih čaka? Njihovo življenje si predstavljam kot žaloigro, vršečo se na tistem silovitem površju, za katero je ustvarjen le malokdo. Vem, da so vas nosili valovi že po prekmorskih kolonijah vaše države. Gledali ste gotovo že Island in Grönland. Morebiti vas je zanesla pot celo v obližje ravnika, kjer ima Danska med Antilami nekaj posestva. Pripravljeni ste iti, kamor se vam veli. Kadar vas zasači vihar, pridete tudi tje, kamor niste bili namenjeni. A nikjer vam ni obstanke. Danes tukaj, jutri tam. Kje vas dohiti konec? Kako strašno mora biti takrat, kadar se vetrovi z vso silo upirajo v ladjo, igrajoči se z njo kakor z lupino! Treba je pokazati pogum, ko omahuje kazalec na tehtnici. Valovi ne pljuskajo samo ob vnanje stene, temveč udarjajo tudi na krov in silijo v notranje prostore. Nevarnost postaja vedno večja, toda pomorščak ne obupa. „Na delo tovariši!“ kliče kapitan z močnim glasom. Vsak hiti, kamor ga zóve komando, kajti vsi vidijo v zapovedujočem načelniku svojega rešitelja. In prav ta vdanost, ki izvršuje slepo vsa povelja, je bila že mnogokrat povod, da se je rešila ladja gotove pogube. Nisem še poizkusil hudega viharja na morju, a rad verujem tistim, ki so bili o nevihti na morju ter pripovedujejo o njej. Kaj šele pomor-

ščaki, ki so skoro vedno na vodi in so se že tolikokrat bojevali z besnimi valovi! Do sedaj so odšli pogubi, kako bo v prihodnje? Mi se ne bojimo, da bi nas zasačila smrt na oceanu, ker smo lepo doma na suhem. Ako ne greš nikoli na Dunaj, ne moreš na Dunaju umreti. Drugače je z onimi, katere kliče služba na ladjo in z ladjo na nepregledno vodovje. Enkrat so srečno prestali vihar, tudi dvakrat, trikrat in morebiti že večkrat. Toda vedno jim ne bo prizanašal. Ako staviš v loterijo teden za tednom, imaš upanje, da vendar kdaj pridejo številke, na katere se zanašaš. Prav tako zna pomorščaku napočiti dan, ko se pripelje v pristanišče, iz katerega ni nobenega izhoda več. A ne bo mu treba kopati groba v zemlji, kakor navadnim ljudem. Njemu je grob vedno odprt, bodisi na dnu morja ali v žrelu morskoga soma.

18. Thorwaldsen in njegovi umotvori.

V Kodanju vidiš mnogo znamenitosti, po občni sodbi pa je njegova največja znamenitost Thorwaldsenov muzej. Marsikakemu tujcu, ki pride v mesto, je glavni namen, da obiše to glasovito zbirko. Zato je tudi jaz nisem mogel prezreti. Nahaja se ob jugovzhodni strani Kodanja, prav tam, kjer stoji kraljevi grad Christiansborg.

Bertel Thorwaldsen je bil rojen v Kodanju 19. novembra 1770. Oče podobar se je priselil z danskega otoka Island. Mladi Bertel je kazal take zmožnosti v kiparstvu, da so ga sprejeli že po dovršenem desetem letu v umetnostno akademijo. Leta 1796. je šel v Italijo, kjer si je z državno podporo izpopolnil svoje znanje. V Rimu je našel dovolj klasičnih vzorov, ki so ga podpirali v napredku. Tako zelo se je vglobil v študije, da je skoro pozabil na svoje rojstno mesto ter šele po preteku več let obiskal domovino. A ni ostal dolgo doma. Zopet odpuhuje na Laško, kjer dobiva naročila od vseh strani. Občudovati moramo njegovo neumorno delavnost, ki je izvršila toliko lepega. V pozni starosti se vrne v Kodanj, kjer umrje nenadoma v ondočnem gledališču

24. oktobra 1844. Bil je neoženjen. Svojo dragoceno zapuščino je volil Kodanju. Iz nje so napravili muzej, ki ima svetovno ime.

Kot predmet za svoje umotvore si je izbiral Thorwaldsen posebno rad prizore iz bajeslovja. Baval se je pa tudi s krščanskimi vzori, kakor kaže obilica njegovih neumrljivih del. Poleg poetične snovi se nahaja med njegovimi sohami dokaj zgodovinskih oseb orjaške velikosti. Vse, kar je izklesal, je neprisiljeno, naravno in tehnično dovršeno. Pozna se, da je hodil mojster k starim Grkom in Rimljanom v šolo.

Vstopimo v poslopje, kjer so razstavljeni v pritličju ter v prvem nadstropju kipi Thorwaldsenovega uma in dlana. Na vnanjih stenah vidiš slike, ki predstavljajo, kako so meščani sprejeli svojega rojaka, ko se je vrnil iz Rima v Kodanj. Nad glavnim vhodom stoji „Victoria“, vladajoča čveterovprego po Thorwaldsenovem modelu.

Visoki, zračni prostori se odpró pred nami, ko prestopimo prag muzeja. V prvi dvorani pritličja stojijo pred nami kolosalni kipi zgodovinskega spomina. Tu vidimo modele raznim spomenikom, od katerih imenujem le nekatere: Ivan Gutenberg, ki je leta 1440. izumil tisk, je v podobljen v dolgem plašču, v roki držeč knjigo. Bronasta soha se nahaja v Mogunciji, Gutenbergovem rojstnem mestu. Nikolaju Koperniku, kanoniku v Frauenburgu, ki je vzel zemljo iz središča stvarstva ter na njeno mesto postavil solnce, je Thorwaldsen postavil spomenik v Varšavi; Friderika Schillerja bronasti spomenik stoji v Stuttgartu na Virtemberškem. Papež Pij VII. sedi na prestolu ter ima vzdignjeno desno roko v blagoslov. Ob straneh sta dve ženski podobi, ki predstavljata moč in modrost. Pri vzožju držita angela papežev grb. Spomenik je izvršen v velikem obsegu ter dela mogočen vtisk. Po tem modelu je izklesana marmornata soha v cerkvi sv. Petra v Rimu.

Mnogo motivov je vzel Thorwaldsen iz evangeljskih zgodb, n. pr.: „Pridiga Janeza Krstnika v puščavi.“ Janez stoji na vrhu skupine, ob straneh so razvrščeni njegovi

poslušavci. Ne moreš iti naprej, preden si ne ogledaš značilnih obrazov zbrane množice. Vprizoritev je tako naravna, da misliš: Sedaj sedaj bodo ti ljudje oživali. Vzorna skupina je izdelana v marmorju nad glavnimi vratmi kodanjske cerkve „Fruekirke“. Dalje nam je omeniti: „Marijino oznanjenje“. „Pastirji molijo novorojenega Odrešenika“. „Dvanajstletni Jezus v templju“. „Janez krščuje Krista“. „Gospod izroča Petru vodstvo svete cerkve“. „Kristov pogovor s Samaritanko“. „Vhod v Jeruzalem“ in „Pot na Golgato“. „Štirje evangelisti“ s svojimi simboli (angel, lev, vol, orel). — Posebno veličasten je „Apostolski zbor s Kristom na čelu“. Ker so kipi Krista in apostolov nadnaravne velikosti, in jih je trinajst po številu, jim je odločena posebna dvorana. Ob zgornjem koncu stoji Gospod, obrnjen proti apostolom, ki so razvrščeni pred njim, šest na eni, in šest na drugi strani. Izdelani so kot modeli, njihovi marmornati kipi krasé cerkev „Fruekirke“ v Kodanju. Tudi angela ne smemo pozabiti, ki kleči poleg apostolskega kolegija. Marsikdo se vstavi pred njim in ga ogleduje dalj časa, nego druge sohe. Pravijo mu krstni angel. V obeh rokah drži posodo, kakor da bi vabil k sebi. Toda zaradi tega mu še ne moremo reči krstni angel. Katoličani imamo navado, da se pri vstopu v cerkev pokropimo z blagoslovljeno vodo. Prej bi mislil, da vabi k pokropljenju, ne pa h krstu.

Najbolj bogata zbirka se nam odpre v oddelku mitoloških oseb. Vidi se, da je bila Thorwaldsenu ta stroka posebno priljubljena. V muzeju kar mrgoli poganskih genijev, gracij, bogov in boginj. Izdelani so kot kipi ali kot reliefi ter čestokrat tudi v taki vnanjosti, ki odgovarja poganskemu, ne pa krščanskemu naziranju. Kar si kdaj čital o bajkah starih Grkov in Rimljanov, vse imaš pred seboj, od orjaka Herkula, pa tje do pritlikovca, ki čuje na ime Amor. Poetično seveda, toda ne blažilno.

Razstavljenih je tudi nekaj modelov za nagrobne spominke, katere je izklesalo mojstrovo dleto za grobišča imenitnih rodin. Prizori ločitve na smrtni postelji se-

gajo ogledujočemu do srca. Nihče ne gre mimo, ki bi se ne domislil onih dveh osodnih besedi: „Memento mori“.

Toda kje je Thorwaldsenov nagrobni spominek? Na sredi dvorišča ti pokažejo podolgovato, v tleh vdolano ploščo. Preraščena je z bršljinom, z ono rastlino, ki jej tudi zima ne vzame sveže zelene barve. Na plošči čitaš vdolbeni napis: Bertel Thorwaldsen 1770—1844. Pod ploščo je obzidan prostor, v katerem počivajo ostanki moža, ki ga stavijo v vrsto najslavnejših prvih kiparjev. Thorwaldsenu so napravili to preprosto rakev še v njegovem življenju, ker je sam tako želel. Lahko bi si bil napravil

sijajen monument, a ga ni. Najlepši pomnik so mu dela, katera je zapustil.

V muzeju se nahaja 80 celih kipov, 130 doprskih soh in 223 reliefov. Vse je izvršil Thorwaldsen. Mnogo kipov in njihovih modelov pa ni tukaj, ker so se razposlali po raznih krajih. Res, da je dosegel mojster dosti visoko starost, včakavši blizu 74 let, vendar kaže to število njegovo orjaško delavnost. Opisana razstava se prištevava prvim znamenitostim danske prestolice. Odtod pregovor: Kdor je bil v Kodanju, pa ni videl Thorwaldsenovega muzeja, je toliko, kakor če bi bil v Rimu, pa bi ne videl cerkve sv. Petra. (DALJE.)

SLOVENSKA.

Silvin Sardenko. **Roma.** Poezije. 1906. Založila „Katoliška bukvarna“ v Ljubljani. Tiskala „Katoliška Tiskarna“. — Silvin Sardenko je eden najnežnejših cvetov na vrtu slovenske lirike. Ob tihem mraku, ko so se poslovili jasni solnčni žarki in se prikazujejo prve zvezde, dehti ta cvet najlepše. Vroči dan mu ne ugaja in viharnega hrupa ne mara. V mistične polsanje zatopljen se najrajši pogovarja z biserno roso, s šumečim potokom, z mehkiimi večernimi sapicami in gleda skozi zvezdnato nebo v duhovni svet večne, nadzemske lepote. Tak se nam je Sardenko pokazal doslej, in zato smo z veliko radovednostjo vzeli v roke novi zvezek njegovih poezij s ponosnim naslovom „Roma“. Kako se zrcali veliki večni Rim v poeziji našega milega Sardenka? Snov sama izziva k patetičnim deklamacijam in visokim odam, in bali smo se, da ne zaide Sardenko na to sebi tujo pot. A ko smo čitali to knjigo, nam je stopil pred oči ves, kakor je, pravi slavček s Posavja tudi sredi svetovnozgodovinskih refleksij in velikomestnega šuma. Sardenko je ostal sebi zvest,

nabral je motive, a se ni dal od njih premagati. Kakor so se svetli žarki v njegovi duši raztopili v nežnoniansirane mavrične barve, ki se prelivajo v mehkih, sanjavih konturah brez vsake ostrine v zračno, lahkotno harmonijo, tako odsevajo iz teh pesmi v neprisiljeni, milobno preprosti domači besedi. Rim mu je napolnil srce in domišljijo s svojimi velikimi, pretresljivimi motivi, da je postavil na čelo svoji zbirki oduševljeni vzklik ponosnega Rimljana: Veličastno solnce, ki vidiš celi svet, ali si zagledalo kod kaj večjega in slavnejšega, nego je rimsko mesto? Pa to veličastvo je v njegovih čuvstvih postalo čisto duševno in odseva iz njegove duše v krotki, sladko-ubrani sanjivosti.

Sam se je označil najbolje v krasni pesmi „Pod zelenim baldahinom“, ki je pravi izliv njegove duše.

Monte Pincio! — Ves moderni Rim s svojim bogastvom, s svojimi toaletami se tu bliščeče kaže ob sviranju godbe:

In gospoda se v kočijah
shajajo,
čari vsi jim iz akordov
vstajajo.

FOT. FR. PAVLIN.

Z ŽELEZNICE JESENICE - GORICA - TRST: MOST ČEZ SOČO PRI KANALU.

JOS. LAVTIŽAR:

ONSTRAN BALTIŠKEGA MORJA.

POPOTNI ZAPISKI.

(DALJE.)

19. Čez morje.

Treba je zapustiti Kodanj, ker me čaka še dolga pot v Skandinavijo.

Pred odhodom me je navdajala želja, da bi pogledal mesto s kakega stolpa. Dovolj dolgo sem postopal po ulicah, sedaj bi dobil rad skupno in bolj jasno sliko o množici poslopij. Čeprav je razpoložen Kodanj na ravnini, ga vendar lahko pogledaš iz tičje perspektive. Dosti je v mestu zvonikov, ki so prirejeni tako, da pride tujec brez posebnega truda do precejšnje višine. Jaz sem si izbral stolp, ki mu pravijo R u n d e T a a r n. Prizidan je cerkvi sv. Trojice ob navskrižju čveterih ulic, stoječ skoro v središču mesta. Nekdaj je bila na njegovem vrhu zvezdarna, sedaj služi samo za razgled. Ako povem, da je ruski car Peter Veliki leta 1716. jahal na ta

stolp konja, bo čitatelj umel, da se pride tudi peš nanj. Carica Katarina, Petrova soproga, se je peljala celo z dvema paroma konj gori in doli. Stolp sestoji iz ogromnega zidovja in ima okroglo obliko. V notranjščini te pelje pet metrov široka, tlakana cesta proti višini. Tudi razsvetljena je dovolj, ker daje devetero oken, ki stojé drugo nad drugim, zadostno luči. Na vrhu je okoli in okoli dvojna železna ograja, da si popolnoma varen. Tu ti stopi pred oči vse mesto, ki broji blizu pol milijona prebivavcev. Hiša pri hiši, ta večja, ona manjša; ulica pri ulici, nekatere ozke, druge široke. Nad njimi se vzdiguje lepo število vitkih zvonikov, katerim se pridružuje ponosna kupola Fridrikove cerkve. V pristanišču se gibljejo vsakovrstne ladje, ob koncu morske gladine pa opaziš v sinji daljavi drugo deželo. Skoro ni treba dostavljati, da je to švedsko obrežje. Naj zadostuje toliko. Ni težjega kot opis takega razgleda. Lepota, naj je kakršnakoli,

se ne more izraziti z besedami. Mnogo jasneje jo predoči slika, ker slika sama govori. Najbolje pa si predstavljaš in po pravici ocenjuješ tisto, kar si sam videl.

Zbogom Kodanj!

Na kolodvoru je bila velika gnječa, ker so meščanje zaradi nedelje hiteli na deželo. Brzovlak, s katerim sem se namenil odpeljati, odhaja ob enajstih dopoldne. Pri blagajni je bilo toliko ljudstva, da se je s težavo prišlo do okna, kjer se dobivajo vozni listki. Prav tako na peronu. Dolg vlak, ki je imel vpreženih veliko vozov, je stal pripravljen na tiru. Ljudje so se kar vsipali v razne oddelke ter se skoro pulili za sedeže. Vedel sem že poprej, da ima severna polovica otoka Seeland jako lepe kraje, in da ima vedno dovolj obiskovalcev, a nisem si predstavljal takega navala. Ko je bilo vse v redu, se je začela pomikati ta zveržena množica vagonov ter prišla v hiter tek. Joj in gorje, če bi se primerila kaka nesreča.

Ob desni strani se odpirajo pogledi na morje, ob levi se vrstijo senčnati drevoredi in gosto posejani gradiči bogatašev. Najbolj priljubljeno letovišče je Klampenborg. Sem ne dohajajo samo domačini, ampak tudi inozemci. Seveda mora imeti kaj pod palcem, kdor si izbere Klampenborg kot začasno bivališče. Tu so veliki hrastovi in bukovi gozdi. Obdaja jih na dolgo in široko železna ograja, da ne more pobegniti divjačina, ki ima v tej šumi svoje neprostovoljno bivanje. Zato se imenuje vsa zaraščena okolica Dyrehaven, kar bi se reklo po našem živalski vrt ali zverinjak. Posebno veliko je srn in jelenov. Gozdi se raztegujejo v taki daljavi, da se vjeta žival poljubno izprehaja po obsežnih prostorih in komaj čuti, da ni popolnoma prosta.

Vse morsko obrežje od Kodanja in tje gori do skrajne severne strani otoka je zelo obljudena pokrajina. Vile, vrtovi, košati nasadi, to gre v enomer drugo za drugim. Veči kraji so: Skodsborg, Vedbaek in Runsted. V sredini morja opaziš otok Hveen. Ondi je imel sloveči zvezdoslovec Tycho Brahe (1546 — 1601) svojo astronomično

opazovalnico. Čakal sem in čakal, kdaj se vsaj nekoliko izprazni voz, toda nihče ni hotel oditi. Vsa množica se je peljala kakor nalašč do tje, kamor sem bil namenjen jaz, v Helsingör. Tukaj smo izstopili, saj smo tudi morali, ker se končuje železnica. Ne ostane ti drugega, nego peljati se nazaj, ali pa se podati na morje.

Mesto Helsingör je stara danska naselbina na onem koncu severnega Seelanda, kjer je morje med dansko in švedsko državo najbolj ozko. Daljava med tostranskim in onstranskim nabrežjem iznaša samo štiri kilometre. Mesto broji štirinajst tisoč prebivalcev. Zvonik ondote cerkve nadvladuje s svojo visoko piramidalno streho vsa druga poslopja. Danci se niso brez važnega povoda vtaborili v Helsingöru. Inozemske ladje, ki so vozile skozi Sund — tako se imenuje ta morska ožina — so morale plačevati določeno colnino. Šele potem so imele prosto pot dalje. Ker je dohajalo vsako leto tisoče in tisoče ladij, je nesel omenjeni davek danski državi zelo velike vsote. Posebno občutno je zadeval Ameriko. Na njen predlog so se zbrali odposlanci prizadetih držav ter sklenili, da naj se colnina odpravi. Mesto nje pa naj se plača odškodnine enkrat za vselej 30¹/₂ milijonov srebrnjakov (Rigsdaler) danske veljave. Danska se ni upirala predlogu, ker je bilo pobiranje colnine združeno z mnogimi stroški, ki sedaj odpadejo. Po drugi strani so jo pa tudi mikali milijoni, katere bo prejela. Zato je privolila leta 1857. v pogodbo. Od tega časa imajo ladje prosto pot skozi Sund. V Helsingöru ni več tako živahno, kakor je bilo poprej, toda mnogo-obiskovana morska kopališča, v katera zahaja veliko tujcev, dajejo mestu še vedno dovolj zaslužka. Razcvitalo bi se pa zaradi svoje ugodne lege še lepše, če ne bi bilo nekega družega zadržka.

Ta zadržek je vodna pot, ki so jo izkopali Prusi ter po najkrajši poti zvezali severno morje z Baltiškim morjem. Prusom je leta 1864. silno dobro došla pridobitev danskih pokrajin Schleswig-Holsteina. Takoj so začeli delati načrte, kako

bi napravili pot skozi morski kanal, ki bi njihovim in tujim ladjam prihranil daljno vožnjo skozi Sund in okoli polotoka Jütland. Vpoštevalo se je tudi to, da vožnja okoli Jütlanda ni brez nevarnosti, bodisi zaradi viharjev, ki v zalivih Skager Rack in Kattegat niso redki, bodisi zaradi ondotnih peščenih nasipov, ki so ladjam opasni. Nje najzadnji namen pa je bil, da se toliko bolj raznese med svet pruska slava, ki jo povsod išče ta narod. Kanal je bil dovršen in po cesarju Vilhelmu II. otvorjen leta 1895. Začenja se pri mestu Brunsbüttel ob izlivu Labe v severno morje. Odtod pelje v severovzhodni smeri proti holsteinskemu mestu Rendsburg ter prihaja poleg mesta Kiel v Baltiško ali Vzhodno morje. Vodna cesta je 98 kilometrov dolga, 67 metrov široka, devet metrov globoka. Prevozi se v devetih urah, kar je malenkost v primeri s poprejšnjo dolgo vožnjo okoli vsega danskega ozemlja.

Ni treba dostavljati, da so Danci zelo oškodovani vsled tega prekopa. Čeprav brodarji še mnogo parnikov skozi Skager Rack in Kattegat, vendar nekdanje živahnosti ni več. Sreča, da so vtaknili v žep colninsko odškodnino že leta 1857. Če je ne bi bili sprejeli takrat, bi jim bili splavali po otvoritvi kanala tudi tisti milijoni po vodi.

Popotniki, namenjeni v Skandinavijo, smo se podali v Helsingöru na parnik. Ta vožnja čez Sund je kaj zanimiva. Ker je onstransko švedsko obrežje oddaljeno samo štiri kilometre od danskega, vidiš od daleč deželo, kamor kmalu stopi tvoja noga. Promet med obema deželama je zelo živahen, ker vozijo parniki vsak dan osemkrat semintje. Naša ladja je bila nenavadno velika, spravili so namreč tudi železniški vlak na-njo.

Prav takrat, ko smo odrinili od brega, so začeli streljati s topovi za nami. Kakošna čast! Najprej se je pokazal dim, potem blisk in takoj je treščilo, kakor ob gromenju v hudi uri. Mislil sem, da bo s prvim strelom že konec, a kmalu vdari drugič, tretjič itd. Našteli smo več kot dvajset mogočnih eksplozij. Treski so prihajali iz gradú, ki ima ob skrajnem koncu Helsingöra divno lego.

Ponosna je ta zgradba, stoječa ob robu valov, okrašena s stolpiči. Imenuje se Kronborg. Grad sega skoro v srednji vek, zato se ga je poprijela marsikatera pripovedka. Pravijo, da prebiva v ondotnih podzemeljskih prostorih duh, ki pride Danski na pomoč, kadar jej bo pretila huda nevarnost. Bajno lepi Kronborg je uporabil Shakespeare, ki se v znani tragediji naslanja na pravljico, da se je prikazal danskemu princu Hamletu očetov duh na terasi pred tem gradom. Iz gradu torej, ki je izpremenjen sedaj v trdnjavo in vojašnico, so prihajali streli. Izvedeli smo, da ne veljajo nam, temveč neki bojni ladji, ki se je odpeljala prav takrat iz pristanišča. Videli smo oholo oklopnico, kako je med hreščenjem topov ponosno plula proti severu v zaliv Kattegat, in se obrnila potem kdo zna v katero deželo.

20. Skandinavija.

Izginjevalo je za nami dansko ozemlje. Pred oči so mi stopili kraji, ki sem jih videl, in ki jih sedaj zapuščam. Kdor bi pričakoval veličastnih naravnih prizorov, naj nikar ne hodi na Dansko! Toda če ima rad nizke morske bregove, polja, polna rumelega klasja, zelene travnike in bukove gozde, našel bo tega v izobilju. Zaman se bo pa oziral po gorovju, ker je večidel sama ravnina.

Bližamo se Švedskemu. Že je v vidiku mesto Helsingborg, nad katerim stoluje čveterovoglat stolp, ostanek iz starih časov. Kmalu stopimo na suho. Preden pa nadaljujemo potovanje, bi bilo dobro, da dobimo o Skandinaviji nekako splošno podobo.

Zemljepisci nam predstavljajo skandinavski polotok v sliki ležečega leva. Glava mu gleda po morju tja proti Angleškemu. S sprednjima nogama bi rad dosegel dansko in prusko državo. Hrbet ima ves razoran vsled mnogoštevilnih fjordov, ki so se zajedli v suho zemljo. Žival ima zavihan rep, na katerem so nanizani otoki Lofoti. Ob najskrajnem koncu zverine se pa nahaja takozvani „Severni rtič“, kamor hodijo gledat radovedneži polnočno solnce. Lev bi se

kajpada rad raztegnil ter pomolil še zadnji nogi nekoliko od sebe. A žal, da ni mogoče, ker ga ovira v tem severni ali ruski medved.

Skandinavija sestoji iz dveh kraljestev, katerima je načeloval do l. 1905. en kralj. Večja vzhodna polovica obsega Švedsko, manjša zapadna pa Norveško. O obeh hočemo izpregovoriti.

Švedsko se imenuje v ondotnem jeziku Sverige. Dežela je ob severu precej gorata, južne pokrajine so ravne. Bogata je na naravnih pridelkih, ki pospešujejo blagostanje ljudstva. Čeprav zavzemajo jezera in vode mnogo prostora, ostaja vendar še dosti sveta, iz katerega se črpajo lepi dohodki. V skoro neizmernih gozdih dobivajo Švedi toliko lesa, da ga izvažajo v druge kraje. Poleg tega je tudi ondotno rudarstvo važnega pomena. Izkopuje se srebro, baker, svinec, železo in druge kovine. Mnogo je kamenolomov, v katerih se nahaja marmor. Poljedelstvo daje prebivavcem dovolj kruha; prav tako je ribištvo vir dobrega zaslužka.

Ljudstvo je germanskega rodu, ki tvori z Norvežani in Danci takozvano skandinavsko plemo. Švedski jezik se sicer nekoliko loči od jezika Norvežanov in Dancev, vendar razloček ni tak, da bi se vsi trije narodi ne razumeli med seboj. Švedi so velike, krepke postave in čestokrat rumenkastih las. Da so gibčnega in elegantnega obnašanja, je obče znano. Njihovo olikano vedenje spominja francoske vljudnosti, zato jim pravijo „severni Francozi“. Glede duševne kakovosti je Šved bistrega uma, samozaveden, gostoljuben, pošten. Nravna hiba, ki se opazuje na njem, je ničemurnost in nagnjenje do opojne pijače. Šolska izobrazba ljudstva je na tako visoki stopnji, da se lahko meri tudi z najbolj omikanimi narodi. Glavno veroizpovedanje je evangeljsko-luteransko.

Švedi so sprejeli krščansko vero šele okoli l. 1000. Takrat jim je vladal kralj Olav, ki so mu rekli „kralj v naročju“. Ime je dobil odtod, ker ga je mati še pestovala, ko so ga klicali za vladarja. Izmed poznejših

kraljev se je odlikoval Erih s pridevkom „Sveti“, sedeč na švedskem prestolu v dvanajstem stoletju. Časti se kot zavetnik švedske države. Za Erihom so sledile dolgotrajne vojske, v katerih so se razne stranke poganjale za vladarsko žezlo. Zmagala je rodbina Falkung ter ostala nekaj časa na krmilu. Ko so dozidali veliko cerkev v Upsali (severno od Stockholma) je dobila Upsala leta 1276. svojega nadškofa in postala cerkvena metropola. Ondi so ustanovili svetovnoznano vseučilišče (1477). Pa tudi kralji so odlikovali Upsalo s tem, da so se dali venčati v njeni katedrali. Žal, da so bila na Švedskem zelo ugodna tla za razširjevanje Lutrovega krivoverstva. Kralj Gustav Wasa (1523—1560) se je odločil za novo vero in proglasil cerkev kot državno napravo. Višje duhovnike, ki so ohranili staro ime škofje, je nastavljal kralj. Del velikega cerkvenega premoženja so prejeli škofje, nekaj se ga je razdelilo med plemenitaše, največ pa ga je pripadlo kralju in njegovim naslednikom. Kdor se je upiral reformaciji, ga je čakal zapor, doletelo ga izgnanstvo, ali se mu je prisodila celo smrtna kazen. Ni čudo, da se na ta način niso mogli obdržati katoličani ter so ali zapustili deželo ali polagoma izmrli. Prav malo se jih je ohranilo do današnjega dne.

Važen odlomek se začenja v švedski zgodovini l. 1611. Takrat je nastopil vlado pogumni kralj Gustav Adolf, ki mu je kot zvest svetovavec na strani stal bistroumni kancelar Aksel Oksenstierna. Kralj je hodil po vojskah, kancelar pa vodil državne posle. Da se je Gustav Adolf zapletel v tridesetletno vojsko, in se ni več vrnil živ, je itak znano. Padel je namreč 16. novembra 1632 v bitki pri Lützen, ne daleč od Lipskega (Leipzig). Švedska, takrat na vrhuncu slave, je posedovala tudi pomorske pokrajine onstran Baltiškega morja. Gustav Adolfu je sledila v vladanju njegova hči Kristina, ki se pa ni mogla sprijazniti s protestantovsko vero. Zato je zapustila kraljevi prestol, prestopila v Inomostu v katoliško cerkev in se stalno naselila v Rimu. Najraje se je pečala

z znanostjo in umetnostjo. Umrlo leta 1689. so pokopali v cerkvi sv. Petra.

Ne bomo se spuščali v nadaljne dogodke. Pripomniti nam je samo, da pridobitve Gustav Adolfove niso imele trajnega uspeha. Izcimila se je severna vojska, trajajoča od 1700 do 1721. Čeprav se je izkazal v njej kralj Karol XII. pravega junaka, zatonila je vendar švedska slava. Lepe dežele ob Vzhodnem morju je dobil ruski car Peter

počuti v svojih ožjih mejah in kaže lep napredek. Ugaja jej ozki okvir, v katerem se nahaja, ker je prepričana, da naravno kopičenje dežel v eni državi ne more imeti trajnega obstanka.

Oglejmo si Norveško, ki ji pravijo domačini Norge. Razprostira se ob zapadni in severni strani Skandinavije. Značilno znamenje dežele so visoke gore in daleč v suho zemljo zajedeni morski zalivi, ki se

FOT. FR. PAVLIN.

Z ŽELEZNICE JESENICE - GORICA - TRST: SV. LUCIJA OB SOČI.

Veliki, Pomorsko pa so zasedli Prusi. Kolikor bolj sta rasli Rusija in Prusija, toliko bolj je nazadovala Švedska. Sedaj vladajoči kralj Oskar II., do leta 1905. tudi norveški kralj, živi lepo v miru in se ne vtika v zadeve tujih držav. Spomina vredno je, da so Švedi odjenjali v verski nestrpnosti in dovolili, da ne dobivajo samo luterani državnih služb, temveč tudi katoličani. Dežela se dobro

imenujejo fjordi. Njen najvišji vrhunec, zajedno največa gora severne Evrope, je 2560 metrov visoki Galdhøpig. Najbolj znameniti fjord pa je Sognefjord, dolg 176 kilometrov. Njegovo vodovje sega od zapada proti vzhodu skoro do sredine dežele. Končuje se ob vznožju Galdhøpiga. Ta okolica je tako romantična, da jo prištevajo najveličastnejšim vsega Norveškega. Prebivalci se

živé od poljedelstva in živinoreje; še večí zaslužek imajo od lesa in od ribištva. Poslednje je združeno seveda z marsikako nevarnostjo. Pogostni viharji na morju zahtevajo med ribíči veliko žrtev, toda kljub temu ne opusté brodarjenja. Bivanje na morju jim je eno in isto z bivanjem na suhem. Zato je med moštvo dovolj slavnoznanih mornarjev. Norvežani so mirnega, resnobnega značaja, hladni kakor zemlja, ki jih je rodila.

kraljestvo. Vendar si oba naroda nista bila posebna prijatelja. Ker je bival kralj večinoma v glavnem mestu Švedske, v Stockholmu, so zavidali Norvežani Švedom te predprave ter želeli tudi v tem oziru enakopravnosti. Zato so zahtevali, da naj stanuje kralj pol leta v glavnem mestu Norveškega, v Kristijaniji, pol leta pa v Stockholmu. A ta želja se jim ni izpolnila, in zato so Norvežani kar odstavili švedskega kralja in se

FOTOGR. FR PAVLIN.

Z ŽELEZNICE JESENICE-GORICA-TRST: V ŠTENGAH.

Akoprav nimajo kmečki otroci zaradi oddaljenih goratih krajev prilike, da bi se bolj izobrazili, zna vendar skoro vsak odraščeneč čitati in pisati. Ljudstvo se zaveda svoje neodvisnosti ter zaradi demokratične ustave rado uporablja svoje državljanske pravice. Povedali smo že, da sta bili Norveška in Švedska združeni pod enim kraljem, toda tako, da je tvorila vsaka zase samostojno

po sklepu parlamenta in po ljudskem glasovanju ločili od Švedske popolnoma. Švedski kralj ni mogel prav nič proti temu, Norvežani so si pa izvolili za kralja danskega princa, ki je kot kralj Hakon zasedel norveški prestol in bil nedavno slovesno kronan.

Družabno življenje je na Norveškem drugačno nego pri Dancih ali Švedih. Ni izlepa najti dežele, kjer bi bil tako majhen

razloček med stanovi, kakor je med Norvežani. Ta trezno misleči narod ne pozna knezov, grofov in baronov, sploh nikakega plemstva. Njemu je plemstvo bister um in žlahtno srce. Slavno ime se ne podeduje po starših, temveč se mora pridobiti osebno z lastnimi zaslugami.

21. Ob morskem zalivu Kattegat.

Iz danskega mesta Helsingör smo se torej prepeljali čez morsko ožino v švedsko mesto Helsingborg. Tukaj smo zasedli vozove, in hlaпон nas je nesel naprej v severne kraje.

Železnica se drži vedno morskega obrežja. Oko ima večkrat prost pogled po zalivu Kattegat, ki se razteguje kot velikanska vodna planjava med danskim in švedskim ozemljem. Pri postaji Laholm smo premostili reko Lagaa ter se za nekaj časa ustavili v Halmstadu. Tovarišev je bilo vedno dovolj, ker so se popotniki, odhajajoči iz voza, nadomestovali z novimi prišleci. Imel sem priliko študirati švedske obraze ter seznanjati se s korenjaško postavo tega ljudstva. Še razumel bi bil rad, kar so se pogovarjali med sabo, a ni bilo mogoče. Ni ostalo drugega, kakor da sem kot popolno neznan človek nemo bival med svojimi sosedi in sosedami.

Kakšna je okolica? Hiše so večinoma lesene ter ob vnanji strani živordeče poslikane. Le okviri oken so beli. Pokrajina dobiva čestokrat kraško podobo. Deloma je toliko kamenja, da gradijo iz njega zid okrog njiv. Po prostranih ravninah cvete veliko resja, semtertje se vzdigujejo mali skalnati griči. Na mnogih krajih se peljemo čez kamenite struge, iz katerih se iztekajo večje ali manjše vode v morski zaliv.

Zapustivši Falkenberg, Varberg in Kongsbacka smo privozili čez dolg viadukt v veliko švedsko mesto Göteborg, kjer je bila daljša pomuda. To obmorsko mesto broji 150 tisoč prebivalcev. Ob eni strani se vzdiguje nad njim granitno skalovje, ob drugi se mesto spaja z morjem. Tu se združuje z morjem ponosna reka Göta Elf, ki priteče iz jezera Venern ter je glasovita zaradi svojih slapov.

Popotniki, ki niso imeli prilike poprej zadovoljiti lakote in žeje, so dobili v odotni kolodvorski gostilni vsega na izbiro. V dvorani so stale dolge pognjene mize, obložene z vsakovrstnimi jedili. Posebno okusno in na več načinov so bile pripravljene ribe. Na razpolago je bilo tudi sadje, med katerim so se odlikovale rdeče jagode nenavadne debelosti. Švedi imenujejo tak obed „sekša“. Prosto je, da posežeš, kamor hočeš, in da vzameš, kolikor ti drago. Človek z dobrim tekom ima v tej izlozbi zadostila za najdrznejše zahteve. Vse to stane samo poldrugo krono, kar bi bilo okoli enega goldinarja naše veljave.

Čeprav smo že zapustili Göteborg ob sedmih zvečer, se še dolgo časa ni začelo mračiti, kajti tukaj zahaja solnce v poletju mnogo pozneje, kakor pri nas. Ne daleč od postaje Trollhättan ugledamo glasovito jezero Venern, največje izmed švedskega stoječega vodovja, sploh izmed največjih jezer v Evropi. Ako omenim, da je 150 kilometrov dolgo in v nekaterih krajih do 50 kilometrov široko, imamo nekak pojem o njegovi obsežnosti. Trideset rek se izteka vanj, odtod tolika množina vode in rib. Obrežje mu je razsekano in izdolbeno, sestojče iz mnogih zalivov, ob severni strani gričasto, ob južni ravno. Hudi nalivi povzročujejo, da jezero večkrat naraste ter v južnih ravnih delih prestopi svoje meje. Posledica so povodnji, ki napravljajo marsikatero škodo. Največjega pomena pa je jezero zaradi tega, ker posreduje vožnjo med Severnim in Vzhodnim morjem. Ako se raje voziš po morju kakor po železnici, poiščeš v Göteborgu parnik, s katerim se pripelješ do Stockholma, torej od skrajno zapadne do skrajno vzhodne strani Švedskega. Od Göteborga gre vožnja po reki Göta Elf do jezera Venern. Tu prehajajo ladje v kanal, ki jih pripelje v jezero Vettern. Iz tega gre nov prekop, držeč v manjša jezera, kar se menjuje tako dolgo, da prideš po vodni poti v Stockholm. Opisani kanal je velikanska umetnostna naprava, ki je stala precej milijonov, akoprav so večino del izvršili vojaki.

Prej imenovani Trollhättan je le vas, toda šteje šest tisoč prebivavcev, ki imajo zaslužek v ondodnih tovarnah. Slapovi reke Göta Elf so namreč zaradi svoje vodne sile zelo ugodni za tovarniške naprave. Železnica zapušča polagoma jezero ter se nagiba v severozapadni smeri proti morju. Semtertje se vidi močvirje, v katerem stoji polno goveje živine. Ker poganja iz močvirja dolga trava, se vidi žival med bičevjem, kakor truma nilskih konj. Po dnevni vročini se jej dobro prilaga hlad v stoječi vodi.

Počasi se je naredila noč, a tista krasna noč, ki je v vročih poletenskih mesecih običajna le na daljnem severu. Dolgo časa nam je sijalo večerno solnce. Ko se je vtopilo slednjič v zalivu Skager Rack, nastopila je rdečobarvana zarja s takim sijajem, kakor bi vse gorelo na nebu. Lesk je trajal skoro celo uro, in šele potem je razprostrl mrak svoja krila čez zemljo. Da bi mi čas minil hitreje, sem položil svoje ude po klopi. Nekoliko spanja ne bo škodovalo. Toda počitek ni trajal dolgo. Prebudil me je rjavobrad mož s svetilko v roki, zahtevajoč, naj mu pokažem blago, ki ga imam pri sebi. V prvem hipu sem skoro mislil, da imam pred seboj ponočnega roparja, toda kmalu se zavem, kaj hoče od mene. Bilo je okoli polnoči, ko smo se prepeljali čez švedsko mejo in prišli na Norveško. Treba je torej odpreti kovčeg, da ga pregleda colninski Cerberus ter obdači to ali ono. Pri meni ni imel dosti pregledovati, zato je bilo vohunstvo kmalu pri kraju. Kako lahko popotuje človek, ako nima ničesar sumljivega pri sebi! Vležem se nazaj, natihem zabavljajoč možu, ki mi v spanju ni dal miru. A nevolja je kmalu minila. Komaj sem se poravnal po klopi, že me je objel oni mir,

ki naznanja Morfejev prihod. Spal sem dobri dve uri. Samoumevno je, da ne morem povedati, kakšni kraji so se vrstili tačas mimo nas.

Okoli treh zjutraj so me zbudili trije prišleci, ki so se nastanili v mojem oddelku. Bila sta dva gosposka dečka in njuna odraščena spremljevalka. Vzdignem se, naredim kratko toaleto in pogledam skozi okno. Napočil je že dan, da lahko čitam napis na kolodvorski postaji Fredriksstad. Ko smo se odpeljali, vidim, da je Fredriksstad dokaj veliko mesto z morskim pristaniščem. Pa opazil sem še nekaj drugega. Tukaj dokončuje svoj dolgi tek velereka Glommen, ki izvira na daljnem Norveškem, južno od mesta Trondhjem. Na obeh straneh reke je nakopičenega silno veliko lesa, ki je bil posekan v daljnih norveških gorah ter po Glommenu priplavljen v nižavo. Vse to se bo naložilo na ladje in odpeljalo v dežele, ki nimajo tako bogate lesne zaloge kakor Norveška.

Ni trajalo dolgo, kar se odpre ob levi roki Kristijanijafjord, to je tisti dolgi in ozki zaliv, ki sega iz morja tja do norveškega glavnega mesta. Fjord postaja sedaj širji, sedaj ožji. Tuintam se vzdigujejo iz vode skalnati otoki, onstransko obrežje pa je zavarovano z gorovjem. Peljemo se precej visoko nad morskim površjem, odtod toliko lepši razgled. Vsej sliki daje še večji sijaj vzhajajoče solnce, čegar žarki se leskečejo v šumečem valovju.

Kar naenkrat se prikaže ob koncu fjorda množica poslopij, razporeženih deloma v ravnini, deloma v zmerno vzvišeni legi. Prihaja jih vedno več, da smo slednjič kroginkrog obdani z njimi. Dospeli smo v Kristijanijo. (DALJE.)

JOS. LAVTIŽAR:

ONSTRAN BALTIŠKEGA MORJA.

POPOTNI ZAPISKI.

(DALJE.)

22. Glavno mesto Norveškega.

akšno iznenadenje! Kristijanijo sem si predstavljal kot mesto, ki je še daleč za novodobno izobrazbo. Človek, ki pride iz središča takozvanih omikanih deželâ, bi mislil, da dobi v obližju arktičnega sveta kdove kako nazadnjaško ljudstvo. A temu ni tako. Glavno mesto Norveškega ni nič manj napredno, kakor na primer Trst. Poleg tega šteje sedaj že 226.000 prebivavcev, kar se o Trstu ne more reči. Tujca presenetiti, da dobi v Kristijaniji, ležeči ob šestdeseti stopinji severne širjave, vse najnovejše iznajdbe. Vtisk je toliko večji, ker se odpre takoj pred kolodvorom krasna ulica Karl-Johannsgade. Ta ulica drži poleg palač in sijajnih izložb vedno višje, a le toliko, da se komaj pozna. Končuje se z velikanskim kraljevim gradom, ki gleda s svojega vzvišenega stališča po vsej ulici doli. Z njo bi se lahko ponašala vsaka evropska prestolnica.

Mesto je dobilo ime po danskem kralju Kristijanu IV., ki je imel Dansko in Norveško v svoji oblasti. On je ustanovil leta 1624. ob severnem koncu fjorda sedanjo Kristijanijo. Staro mesto, ležeče ob vzhodni morski strani, se je opuščalo vedno bolj. Sedaj se prišteva predmestjem. Številke nam povedó najbolje, kako da napreduje norveška metropola. Leta 1801. je imela samo devet tisoč prebivavcev, leta 1870. sedemdeset tisoč, najnovejše brojenje pa izkazuje prej označeno število. Poleg tega je tudi njena okolica jako lepa. Ob južni strani obrobuje Kristijanijo morje s svojimi zalivi, ob jugovzhodu stoji 122 metrov vi-

soki Ekeberg. Prav tako sta severna in zapadna stran obmejeni z gorovjem. Gozdi, skalovje in morje: vse to daje mestu prikupljivo vnanjost. Skoro bi mislili, da nismo v obližju severnega tečaja, temveč v kakem južnem obmorskem pristaniču.

Prva pot me je peljala na trdnjavo Akershus. Nekaj časa greš po Karl-Johanngade, potem zaviješ v Kirkegade, iz katere prideš na širok prostor, zasajen z drevoredi. Od tu je treba stopati navzgor, a ne dolgo. Kmalu se nahajam med mogočnim zidovjem, proti kateremu se je že mnogokrat zaletaval sovražnik. Zadnjič je oblegal trdnjavo Akershus pogumni švedski Karl XII. leta 1716., pa je ni mogel dobiti v roke. Zgrajena je na polotoku, segajočem v morski zaliv. Na najvišji bastiji so postavljeni topovi, ki imajo obrnjena svoja žrela proti fjordu. Dva vojaka sta stala na straži, eden z mečem v roki, drugi s puško ob rami. Akoprav je straža o mirnem času, ko se o sovražniku niti misliti ne more, čisto formalna reč, me vendar nista pustila dalje. Oni z mečem je zamrmral par besedi in me pogledal neprijazno, kakor bi imel kakega nevarnega človeka pred seboj. Moral sem se torej zadovoljiti in gledati na spodaj ležeče mesto s stališča, kamor je dostop dovoljen. Nekateri so šli v notranje prostore trdnjave, toda pustili so jih le za to, ker so imeli dovoljenje od vojaškega poveljništva.

Prišedši nazaj na ravnino, grem mimo Ivanove cerkve (Johanneskirke). Stavba sestoji iz rumene opeke in je videti nova. Nad glavnim vhodom se vzpenja visok vitek stolp, ki daje cerkvi kaj lepo podobo. Pred njo so uravnali svet ter ga zasipali z gramozom. Smilili so se mi konji, ki so mnogo

trpeli pri vožnji. Žival se je upirala na vse kriplje, da je spravljala vozove naprej, kajti kolesa so se skoro na polovico vdiral v omehčani zemlji. O Skandinavcih je sicer znano, da ravnajo lepo z živino in je ne mučijo tako, kakor marsikdo naših brezsrčnih voznikov, a pri tej priliki sem videl, da je živina veliko trpela.

Stopimo od tu v morskopristanišče, ki ni daleč od Ivanove cerkve. Ker stoji trdnjava Akershus na polotoku, potisnjenem precej daleč v morje, ima Kristijanija dvoje pristanišč, vzhodno in zapadno. Vzhodno se imenuje Björviken, zapadno pa Piperviken. V prvem vidiš velikanske sklade lesa, glavnega norveškega pridelka. Tukaj so tudi zasidrani veliki parniki. Tisti parniki, ki prihajajo iz severnih norveških mest Christiansand, Bergen, Trodhjem itd., ostajajo v obližju trdnjave; drugi, ki prihajajo iz južnih krajev, se ustavljajo ne daleč od vzhodnega kolodvora. Mesto samo poseduje 180 parobrodov in 130 jadrnic, iz česar se lahko sklepa, kako razvito plovbo ima ta narod. Prav tako je zapadno pristanišče Piperviken jako obsežno.

Hudo preglavico dela zimski mraz, ki pokriva morje z ledom, toda mornarji si znajo pomagati tudi v tem slučaju. Pri nas se rabi snežni plug, ki ga vlečejo konji in odpirajo z njim zamedene ceste. Enako delajo Norvežani pot skozi zamrznjeno morje, seveda ne s konji, ampak s parno silo. V to jim služijo močno okovane ladje, ki razbijajo led pred seboj. Kako to poka po trdem površju! Ladja potrebuje mnogo časa, da se izkoplje iz leda ter dobi pravo smer. Šele potem se pomiče polagoma med debelimi ledenimi kosovi dalje. Razčesane plasti se kopičijo druga nad drugo, umikajoč se jeklenemu oklepu ladje, ki se drzno zaganja v trdo skorjo. Treba je boja in hudega napora, da se more prodirati naprej. V gorkem letnem času je vožnja prava igrača v primeri z vožnjo pozimi.

Meščani obiskujejo v poletju posebno radi polotok Bygdö ob zapadni strani Kristijanije. Tu je mnogo gradičev, vrtov,

parkov in zabavišč. Tje se lahko pelješ z električno železnico ali s parnikom, kakor se ti poljubi. Najbolj zanimiva stavba na polotoku je kraljevi grad Oskarshall, stoječ na visoki skali nad morjem. Ako se potrudiš na njegov osmerovoglati stolp, boš gotovo zadovoljen z razgledom, ki se ti nudi naokrog. Če te mika plezati tako visoko, ostaneš lahko na grajski terasi, s katere se tudi vidi daleč okoli. Ko se pelješ po morju nazaj v mesto, obiščeš otok Hovedö. Na njem so bivali štiri stoletja redovniki cistercijani, toda reformacijska doba tudi njim ni prizanesla. Zapustiti so morali samostan, ki je sedaj v razvalinah.

Kakošni so neki prebivalci Norveške? utegnili bi kdo vprašati. Skoro vsi so krepke, velike postave, žilavih rok in dobro razvitih stopal. Že po obutvi, ki je izložena v prodajalnicah, sklepaš na obsežnost nog. Včasih smo rekli o tistem, ki je imel velike škornje, da bi se z njimi lahko vozil kakor v čolnu. Pri Norvežanih ni velika noga nikaka izjema; treba je mogočnega kopita in precej usnja, da se jej naredi primerno obušalo. A ne samo po krepkih udih, temveč tudi po barvi se razločuje Skandinavec od drugih ljudi. Prebivalci južne Evrope, osobito romanski narodi, so temne kože in črnih las, pri Norvežanu in Švedu pa prevladuje svetla polt. Srečuje te prav veliko višnjevookih in rumenolasih, bodisi moških ali ženskih, da takoj vidiš, kakošno je skandinavsko pleme.

Kakor sta si južni in severni Evropeec neenaka glede telesnih lastnosti, tako se razločujeta tudi v duševnih zmožnostih. Italijan in Španec sta živahne narave ter vzplamtita večkrat iz neznatnega povoda, goreča kakor vino, ki je dozorelo pod žarki ondotnega solnca. Norvežan pa je hladnega značaja, prej počasen nego nagel, trezno misleč, a vztrajen in neustrašljiv, ako se je polotil kakega dela. Gore njegove domovine in dolge zime so ga utrdile, da more prenašati vse težave. Prebivalci južnih pokrajin skoro ne vedó, kaj je sneg in mraz, zato so čestokrat lahkomišljeni in brezskrbni. Ne tako

Skandinavec. On ima v celem letu malo solnčnih dni, kratko poletje in dolgo zimo. Boriti se mu je s prirodnimi silami, ki so mu vtisnile pečat moči in poguma. To vidimo pri drzovitih brodarjih, ki se podajajo proti severnemu tečaju, ne meneč se za nevarnosti, ki jih čakajo v domovini večnega ledu.

Kako izgleda hiša norveškega kmeta? Čeprav mu ne manjka kamenja, teše vendar kmet svoja poslopja edino le iz lesa. Vse je narejeno prostorno, velika je veža, velika je kuhinja, velika so stanovanja za ljudi in živino. Visoka so tudi okna, da je dovolj zraka in svetlobe. Ob notranjih straneh oken, t. j. v hiši vise bele mreže, kakršne so pri nas le v gosposkih stanovanjih, tukaj se pa nahajajo tudi v kmečkih domih. Hlevi in shrambe za seno slonijo na debelih lesenih ali kamenitih podporah, da dohaja od spodaj preprih, ki odvrta vlaznost. Gospodarji imajo poleg živinoreje in poljedelstva še drug zaslužek. Ker v notranjih delih dežele ni poštnih zveze za osebni promet, morajo kmetje sami oskrbovati vožnjo popotnikov. Dolžnost jim je, da peljejo za določeno svoto vsakega tujca in ob vsaki uri, kamorkoli zahteva. Omenjeni način vožnje se imenuje „skys“. Vozovi imajo le dvoje koles ter prostora za dve osebi in za voznika. Dobijo pa se tudi majhni vozički, v katerih se pelje samo eden, ki je h kratu voznik in popotnik. Ko se pripelje, kamor je bil namenjen, pošlje kariojolo in konja gospodarju nazaj.

23. Slike iz Kristijanije.

Velik trg se je odprl pred menoj, ko sem prišel v mestno središče. Trgu pravijo Stortorvet. Krasi ga velik spomenik, predstavljač danskega kralja Kristijana IV. († 1648), tistega, ki je položil temelj Kristijaniji. Ura je bila okoli devetih zjutraj in tod okoli je vladalo živahno gibanje. Ves prostor je bil zaseden s prodajalkami zelenjave in sadja. Nisem šel mimo, da ne bi bil kupil za nekaj ōrov okusnih norveških češenj, ki dozore šele proti koncu julija.

Ob vzhodni strani trga stoji luteranska stolna cerkev s svojim širokim stolpom. Poleg glavnega vhoda v cerkev visijo na vnanji steni črne table, kjer so zapisana imena pastorejv, ki službujejo pri stolnici. Pod vsakim imenom je označena ulica, v kateri prebiva ta in oni. — Poizkusil sem odpreti vrata, da bi bil pogledal v cerkveno notranjščino, a ni šlo. Stara navada evangeljskih je, da imajo svoje molilnice vedno zaklenjene. Odrpte so redno le takrat, kadar je napovedana ura božje službe, o kakem drugem času protestant nikoli ne gre v cerkev. Tujec pa, ki si jo hoče ogledati, mora poiskati cerkvenika (kirketjener), da mu jo odklene za določeno napitnino. Tako je povsod po lutrovskih deželah.

Obrnivši se nazaj, uberem pot po sijajni ulici Carl-Johanngade naravnost proti kraljeve mu gradu. Ob koncu ulice me sprejmejo lepi drevoredi ter pripeljejo do vznožja višine, na kateri se vzdiguje impozantna kraljeva stavba. Čeprav zidana v preprostem slogu, dela vendar že od daleč zaradi svoje obsežnosti in vzvišene lege mogočen vtisk. Ko pridem bliže, se mi ustavi oko najprej pri stebrovju, vrstečem se na obeh straneh glavnega portala. Stebrovje se vzpenja od tal do prvega nadstropja ter se nadaljuje ter sega do vrha drugega nadstropja. Šel sem okoli in okoli gradu, pa povsod je vladala tihota. Gorenja okna so bila zagrnjena, nikjer žive duše, vse kakor izmrlo. Prav rad pritrdim Norvežanom, ki zahtevajo, da naj pride kralj večkrat iz Stockholma pogledat, kako se godi v njegovem drugem kraljestvu, čegar glavno mesto je Kristijanija. Šel sem nazaj, da bi še jaz ne motil miru, ki kraljuje v velikanskem poslopju.

Pred gradom opazim bronastega jezdeca in pod njim blesteči napis Karl Johann. Kdo je bil mož, kateremu so odločili tako časten prostor? Dostavljena beležka pove, da je postavil spomenik ves norveški narod. Na konju sedeči junak mora imeti velike zasluge, če ga je poslavila vsa dežela s tem pomnikom. Pa še domačin ni bil, temuč

tujec, in v taki časti! To je francoski maršal Ivan Bernadotte. Skandinavci so imeli do njega posebno zaupanje, sicer si ga ne bi bili izbrali za svojega kralja. Ivan Bernadotte je bil sin nekega francoskega odvetnika. Posvetil se je vojaški službi ter dosegel v njej visoko dostojanstvo. Ker ni imel švedski in norveški kralj Karol XIII. nobenega pravnega naslednika, posinovil je maršala Bernadotteja z določbo, da mu sledi v vladi. Ljudstvo se temu ni upiralo in je pripoznalo po Karolovi smrti Francoza za svojega vladarja. Bernadotte se je imenoval kot kralj Karol XIV., narod mu pa pravi Karl Johann. Za časa njegovega krepkega in modrega vladanja (1818–1844) je bilo v Skandinaviji dosti mirneje kakor v drugih evropskih državah. Da imajo Karola XIV. osobito Norvežani v tako dobrem spominu, izhaja odtod, ker jim je bil jako naklonjen. Že kod prestolonaslednik je ustanovil v Kristijaniji vseučilišče. Pozneje je potrdil državnozborni sklep, da se odpravi plemstvo na Norveškem in da ne sme biti nobenega državnopravnega razločka med stanovi. Sezidati je dal prej opisani grad v Kristijaniji, svojega sina Oskarja je poslal kot namestnega kralja na Norveško ter odpravil preveliki zemljiški davek. Karol XIV. (Karl Johann) je ustanovitelj kraljeve rodovine Bernadotte, ki vlada sedaj na Švedskem.

Ob vznožju gradu vidimo celo vrsto javnih palač. Tu je vseučilišče, ki ga obiskuje okoli 1200 slušateljev. V obližju se nahajata umetniški in zgodovinski muzej z bogatimi zbirkami. Vseučilišču nasproti je narodno gledališče. Pred njim sta kipa dveh skandinavskih pesnikov, katera prištevajo najbolj slovečim možem sedanjega časa. Eden je Björnsterne Björnson, drugi Henrik Ibsen. Pročelje gledališča sloni na stebrovju, vsa stavba pa nosi ogromno kupolo.

V bližini so zgradili znamenito poslopje, v katerem se shaja storting, to je norveški državni zbor.¹⁾ Zidava kaže izvirne, a tako čudne oblike, da ne veš, kateremu

¹⁾ Glej sliko str. 61.

slogu bi jih prišteval. Pred parlamentom stražita dva granitna leva, ki naj bi značila moč norveške države in pogum njenih poslancev. Reči se mora, da simbol ni brez pomena, kajti ustava, ki jo ima ta narod, mu dovoljuje prosto gibanje na vse strani. Dežela je znala varovati svoje svoboščine ter pokazala, da se tudi sama lahko vlada. Švedski kralji so si sicer prizadevali, da zmanjšajo pravice norveškega državnega zbora, toda narod se je krepko uprl zoper povečanje kraljeve oblasti. Ko so se Norvežani l. 1814. vsled sklepa vladarskega shoda na Dunaju združili s Švedi, so potrdili to zvezo le s tem pogojem, da obdrže svojo svobodomiselno ustavo. Njihov „storting“ sklepa o novih postavah ter dovoljuje davke in vojake. Sploh se Norveška jako lepo razvija ter se je na podlagi svojih pravic povzdignila do blagostanja, ki ga ni imela nikdar poprej.

Sedel sem na klopico v parku kraljevega gradu. Nikogar ni bilo mimo, le pometaća sta vihtela dolge metlje, da osnažita pota. Izberem si ulico Uranienborgvejen, iz te grem v drugo in tretjo. Pot, ki postaja vedno bolj napeta, me pripelje v ob bregu ležeči severni del mesta. Kmalu dospem na Hanshaugen (Ivanov grič), kjer so senčni nasadi, majhno jezero, gostilna in razgledni stolp, raz katerega se ti nudi panoramā okolici. Pozna se, da zahaja gospôda na to višino iskat razvedrila. Celo električni tramvaj so speljali tu-sem, da bi skoro premišljeval, ali bi se vsedel vanj ali ne, ker drži po strmi cesti navzdol. Šel sem raje peš nazaj v mesto, toda ne iz nepotrebne strahu zaradi vožnje, ampak da vidim kaj več, kakor bi se videlo iz voza.

Ob levi strani ulic me spremlja železna ograja, s katero je obdan lep vrt, vrt mrtvih. Vsak grob je zala gredica, ki te ne spominja trohnobe, temuč ti kaže bujno zelenje in cvetje. Z belim peskom posute steze vodijo na vse strani, poleg njih so klopi za odpočitek, košate veje pa spletajo zelen obok nad domovanjem počivajočih. Na pokopališču se navadno domislamo min-

ljivosti vsega posvetnega, a na tako krasno gojenem vidimo le novo življenje, ki klije iz smrti.

Nekoliko nižje stoji katoliška cerkev v sv. Olava, lična zgradba gotskega sloga. Sezidana je iz rdeče opeke ter v notranjščini s stebrovjem razdeljena v tri ladije. Sv. Olav, kateremu je posvečena, je bil norveški kralj in iskren pospeševatelj krščanstva na Norveškem († 1035). Cerkv niso mogli izbrati boljšega zavetnika, ker velja Olav tudi luteranom kot svet mož. Ta zgodovinska in domovinska vez približuje kolikortoliko obe konfesiji.

24. Izlet na Holmenkollen.

Mikalo me je, da bi zapustil mestno zidovje ter si ogledal bližnjo okolico Kristijanije. Obrnem se proti severozapadni strani, kjer se vzdiguje zaraščeno gorovje, da obiščem osem kilometrov oddaljeni Holmenkollen. Vsak tujec, ki ima le kolikaj časa, napravi menda ta izlet, zato ga tudi jaz nisem hotel opustiti. Izvedel sem, da pelje tje gori električna železnica, treba je bilo samo poiskati dotično postajo. Išoč postaje sem videl tudi nekaj lesenih hiš. Tu moram opomniti, da je v Kristijaniji veliko lesenih poslopij, ki so pa ometana in pobeljena, da jih ne ločiš od zidanih. Še hoteli so nekateri leseni in vsled tega glede ognja jako slabo zavarovani. Da bi se prebivavci rešili v slučaju nevarnosti, so v višjih nadstropjih pri oknih vrvi, po katerih bi se o požaru lahko splezalo navzdol.

Železnica drži ob vznožju gorenjega mestnega oddelka, da se vidi mnogo hiš, ki stojé ob vzvišenem robu Kristijanije. Nekoliko časa se peljemo po ravnini mimo dolge vrste lesenih gradičev. Pozneje začne stroj huje delovati ter nas tira po ovinkih in nasipih vedno više. Slednjič nas sprejme gozd, obraščen s smrekami in borovci, deloma gre železnica tudi med izklesanim skalovjem. Kmalu dosežemo vrhunec Holmenkollen, ležeč 317 metrov nad morjem. Višina ni velika, toda glede izbornega razgleda nekaj posebnega.

Stopimo iz vozov ter korakamo po široki cesti še nekoliko višje do turistovskih hiš, ki vabijo popotnika k odpočitku. Vse hiše so enonadstropne, lesene in tako lično izrezljane, da sestoje iz samih okraskov. V verandah sedijo izletniki, ki imajo pred seboj vsakovrstna krepčila. A vse to me ni zanimalo. Nekaj drugega je razveseljevalo oko in polnilo dušo. Pogled po fjordu!

Kakor razgrnjen zemljevid, tako je razprostrt pred menoj zaliv, dotikajoč se s svojim leskečim vodovjem obrežja Kristijanije. V daljni megleni daljavi se širi nepregledna ravnina veličastnega oceana, a bližje in bližje prihajajo njegovi objemi, slični velikanski razcepljeni reki, pluskajoči proti suhi zemlji. Daleč v morje segajo ozki polotoki, podobni jezu, ki naj bi krotil besno valovje. Ob skrajnem zalivu je razpoložena množica poslopij, nad katerimi se vzpenja mnogo stolpov v zračne višave. To je Kristijanija, norveška metropola. Ob njenem robu pa je prostorno pristanišče, v katerem imajo ladje varno zavetje pred viharjem. Kdo se ne bi spomnil tukaj pogumnih brodarjev, ki so bili na Norveškem doma ter odhajali s svojimi nalašč narejenimi ladjami proti ledenemu morju iskat severnega zemskega tečaja!

Pred vsemi mi stopi pred oči drzni dr. Fridtjof Nansen. Ker se je uprav iz Kristijanije odpeljal v kraljestvo noči, mraza in smrti, ne bo odveč, ako posvetim nekaj vrstic temu pogumnemu možu.

Nansen se je rodil blizu Kristijanije leta 1861. Tudi šolal se je v tem mestu ter obiskoval na ondodnem vseučilišču predavanja o naravoslovju. Pozneje je opustil omenjeno stroko ter si izbral zemljepisje, ki mu je postalo posebno priljubljena vednostna tvarina. Prav ta je bila povod, da se je začel baviti z neznanimi kraji severnega tečaja. V preiskovanje si je izbral največji otok med otoki ledenega morja, Grönland ali Grünland, ki pomeni „zeleno zemljo“. Ne dvomimo, da ne bi bila imenovana dežela semtertje zelena, toda zaradi bilk, ki poganjajo v njenem južnem delu, še

nikakor ne zasluži takega imena. Rekli so jej zato zelena, da privabijo kaj več nasel-nikov nanjo. Večina njenega površja je snežena puščava z visokimi gorami. Oblju-dena je tuintam s prvotnimi prebivavci Es-kimo, ki se hranijo največ z mesom morskih psov. Naravne sile, večna zima in hud mraz, so provzročile, da je rod Eskimov zaostal v rasti ter je večina pritlikovcev med njimi. V te divje kraje se je podal Nansen spomladi 1888. V družbi treh Norvežanov in dveh Laponcev je odplul iz Kristijanije na otok Island, odkoder je šla vožnja dalje proti Grönlandu. Popotniki so se borili z velikanskimi težavami, preden so prehodili deželo od njene vzhodne do zapadne strani. Po srečno izvršeni ekspediciji so se vrnili v Kristijanijo. Vesel, da se je izšlo vse po sreči, premišljuje Nansen, na kakošen način bi dosegel vrh zemlje ob severnem tečaju. V ta namen zgradi močno ladjo, o kateri je mislil, da jej ne bodo mogle škodovati ledene plasti, ki plavajo v polarnem okrožju. Imenoval jo je „Fram“, kar se pravi v našem jeziku „Naprej“. Druga skrb mu je bila, da dobi zanesljivih tovarišev, ki bi upali ustrajati v težavah takega potovanja. Ponujalo se mu jih je veliko, toda izbral je le take, katere je smatral popolno sposobne za izvanredno službo. Dvanajst je bilo teh pogumnih mož, vsi Norvežani; Nansen, njihov načelnik, je bil trinajsti. Tudi tretja skrb, s čim naj se ladja oskrbi, se je rešila povoljno. Zoper mraz so se zavarovali s kolikor mogočo gorko obleko ter s tem, da so imeli na ladji dovolj kuriva in sobo, ki ni izpuščala gorkote. Zoper polarno noč, ki traja nepretrgoma od 21. novembra do 20. januarja, so si omislili električno luč. Tudi boleznim niso pozabili, ki bi lahko napadla tega ali onega. Ker se na dolgotrajni morski vožnji najraje pojavi skorbut (bolezen na krvi in njena posledica občno oslabiljenje), je Nansen skrbel za primerno hrano. Zato ni vzel s seboj osoljenega suhega mesa, kajti tako meso je največkrat povod, da zbolé popotniki na morju. Spremljevalo je drzne brodarje tudi

nekaj izurjenih psov, ki so vozili sani po ledu in snegu.

Prišel je kresni dan leta 1893. Nepregledna množica ljudstva stoji na obrežju v Kristijaniji, da vidi še enkrat Nansena in njegove tovariše. Ladja „Fram“ čaka v pristanišču, pripravljena za odhod. Zadnji pozdravi, zadnja voščila za srčno pot. „Fram“ se pomiče od brega, plôve proti fjordu in se izgublja v daljavi.

Družba trinajsterih je prodrla do 85. stopinje in 57 minute severne širjave ter se izprehajala med štiri metre debelim ledom v krajih, kjer ni ne jutra, ne poldneva, ne večera, v zamrzjenih pustinjah, kjer še morski somi, beli medvedje in polarne lesice ne morejo živeti. Brez posebne nezgode se je vrnil Nansen s svojimi tovariši na Norveško. Dežela je slovesno sprejela junake, ki so v prosep ved zastavili svoje življenje.

Manj srečen je bil švedski nadinženir Andree, kateremu je prišlo na misel, da bi se z zrakoplovom peljal proti severnemu tečaju. Vzdignil se je leta 1897. na otokih Spitzbergen v višave, pa od te dôbe ni o njem ne duha ne sluha.

25. Slovo Norveškemu.

Daljava od Kristijanije do Stockholma iznaša 576 kilometrov. Brzovlak, s katerim smo se peljali, jo prevozi v dobrih trinajstih urah.

Kmalu smo došli do reke Glommen. Velika, počasi tekoča voda s široko strugo. Norvežanom izkazuje nemajhno uslugo s tem, ker jim prenaša v daljnih krajih posekani les notri do morja. Na njenem obrežju je mnogo žag, ki pripravljene hlode režejo v deske. Ob severni strani mesta Kongsvinger, nad katerim se vzdiguje trdnjava enakega imena, se odpre široka dolina. Kakor daleč seže oko, opaziš same gozde, v sredi med njimi pa teče Glommen navidezno čisto mirno, kakor bi se jej nikamor ne mudilo. Po tej dolini je izpelana železnica držeča v Trondhjem. Mi se je nismo držali, ampak v jugovzhodni smeri zavili proti Charlottenbergu, kjer so nam zopet pregledovali prt-

ljago. Charlottenberg je namreč že na švedskem ozemlju.

Okolica postaja vedno bolj zarastla, semtertje se peljemo med skalnatimi soteskami in mimo manjših jezer. Na kolodvorih so nam ponujale stare ženice češnje, rdeče jagode in borovnice. Delale so dobro kupčijo, ker je bilo zelo vroče, takošno sadje se pa v vročini dobro prilega. Železniška uprava na Švedskem in Norveškem skrbi za popotnike tudi, da ne trpijo žeje. Vsak voz ima dolg hodnik, ob čigar koncu je posoda z vodo. Natočiš si je toliko, kolikor se ti poljubi. Pri nas še ne sega napredek tako daleč.

Dospeli smo v Karlstad, glavno postojanko pokrajine *Wermaland*. Mesto je pozidano na severnem obrežju jezera Venern ter ima zaradi zveze po suhem in po vodi živahen promet. V bližini se izteka v jezero Klar Elf, mogočna reka, ki izvira na Norveškem. Nadaljna vožnja nas pripelje v Kristinehamn. Ves okraj ima prikupljivo vnanjost in je dobro oskrbljen z vodo; opaža se tudi cvetoča obrtnija. Tod okoli je več rudnikov, v katerih se izkopava železo. Zato vidiš ob desni in levi postranske železniške proge, držече k jamam. Švedska je sploh bogata na rudninah. V tem oziru slovi najbolj staro mesto Falun severovzhodno od Karlstada, kjer se nahaja neizcrpljiva zaloga bakra. Mesto in okolica sta še sedaj, akoprav se baker ne čisti več v pečeh, ampak v vodi, čezinčez pokrita s strjenimi sajami. Četudi ne dela umazanost prijetnega vtisa na tujca, se vendar domačini ne pritožujejo zaradi tega. Pravili so mi, da ima bakreni dim to lastnost, da zabranjuje trohno in razširjevanje kužnih bolezni. Hiše, večinoma iz lesa, so tako trdne, kakor pred stoletji, ko so bile nove. Drugod je gospodovala kolera ali kaka druga nalezljiva bolezen, v Falunu pa niso vedeli nič o njej. V rudokopu so našli truplo mladeniča, katerega je pred mnogimi leti ondi zasulo. Truplo je bilo neizpremenjeno, in stara mamica je spoznala v mladeniču svojega nekdanjega zaročenca.

Žal, da se je začel delati mrak, kateremu je sledila kratka severna noč. Popotniki so se poizgubili na posameznih postajah in naredili prostor v vozovih. Čakal sem že težko, da napoči jutro, ko bo ob zaznavanju dne mogoče gledati kraje, mimo katerih nas nese parna sila. Hvala Bogu! V Katrineholmu smo že pozdravljali rožnato zarjo, prikazujočo se nad prostrano planjavo. Vlak drči dalje in dalje proti vzhodu ter prihiti z nami v švedsko provincijo *Södermanland*. Vožnja gre mimo nekaterih jezer. Tuintam so razdelili jezove, da se je mogla izpeljati proga čez vodo, ponekod so izklesali granitno skalovje in napravili globoke preseke, skozi katere se vije železnica. Posebno lepo je jezero Bafven. Razdeljeno je v več ozkih zalivov in obsenčeno s košatimi hrasti. Njegovo okolico prištevajo najdivnejšim, kar jih je na Švedskem.

Kraji, skozi katere se peljemo, so vedno bolj obljudeni, kar priča, da nismo več daleč od poglobitnega mesta Švedske. Ko pridemo do postaje Saltskog, se lesketa pred nami vodna ožina, po kateri se pretaka jezero Mälaren v Vzhodno morje. Omenjena ožina ni prirodna, ampak umetno izdelana, vezoča jezero z morjem. Vlak zdrči čez kanal, vbere severovzhodno stran ter nas nese mimo nekaterih tovarn proti Stockholmu. Skrijemo se v predor, ki je izkopen pod južnim mestnim oddelkom. Komaj pridemo na svetlo, že hitimo čez dolg železen most, držech nad jezerom Mälaren. Prvemu mostu sledi drugi. Kamor pogledaš sama voda, ob njej pa palača pri palači. *Severne Benetke!*

26. Stockholm.

Slovak Ivan Amos Komenski, ki ga prištevajo najodličnejšim vzgojeslovcem sedemnajstega stoletja, piše na nekem kraju: „Človeštvo se mora navajati, da ne zajemlje svoje modrosti samo iz knjig, temveč iz opazovanja neba in zemlje.“ Ta izrek zadeva tudi popotnika. Z opazovanjem neba, t. j. z zvezdoslovjem se sicer popotnik ne bavi dosti, toda gledé zemlje je drugače. Videl je že marsi-

kateri košček, in to pot ga je pripeljalo celo v Stockholm.

Dosti je spisov, ki nam pripovedujejo o deželah, mestih in vaseh, toda ni knjige ali slike na svetu, ki bi kazala naravne prizore tako jasno, kakor mi jih predstavljajo lastne oči. Da, lep je Stockholm, izredno lep. Prištevajo ga zaradi čudovite lege prvim evropskim mestom. Izvzemši severozapadno stran ga obdaja okoli in okoli voda, na kateri se giblje vse polno čolničev in parnikov. Razporežen je na sedmerih otokih, zvezanih med seboj z mogočnimi mostovi. Poslopja so moderna, pa brez posebnih vnanjih okrasov, kakršne opazujemo pri palačah drugih krajev. Severni del Stockholma se imenuje Norrmalm, središču pravijo Staden, južnemu oddelku Södermalm. Vseh prebivavcev šteje nad tristo tisoč.

Pred osrednjim kolodvorom so stali izvoščeki in nosači, toda niso bili prav nič vsiljivi. Po mestih srednje in južne Evrope čaka pri izhodih železniških postaj cela truma upravičenih in neupravičenih postreščekov, med katerimi je nekaj tako predrznih, da tujcem kar trgajo prtljago iz rok. Ako si premalo odločen, se težko otreseš teh usiljivcev. Švedski nosač je bolj mirne narave. On potrpežljivo čaka in ti ne dela nikake nadlege. Če mu izročiš kovčeg, ga vzame in nese; če mu ga ne oddaš, je tudi prav. Že iz tega spoznaš, da si na hladnem severu.

Prostoren trg se pokaže pred teboj, ko zapustiš kolodvor. Ob nasprotni strani vidiš dolgo vrsto palač, stoječih v ravni črti druga poleg druge. Ulica se zove Vasagatan. Tu dobim hôtel Belfrages, štirinadstropno hišo, ki mi je bila priporočena že v Kristijaniji. Soba se mi je odkazala v drugem nadstropju z lepim razgledom proti zapadni strani Stockholma. Notranjščina stanovanja ni bila karsibodi. Bujno poslikane stene, baržunasti naslonjači, meter visoko ogledalo, pozlačena postelj, preproge po tleh, steklena vrata, držeča na balkon, vseskozi: sijajna moderna oprava.

Sedaj pa mestni načrt v roko in z njim na ogled!

Korakal sem poleg obzidanega nabrežja ter prišel najprej do kolosalne sohe. Na konju sedi jezdec, švedski kralj Gustav Adolf. Ob straneh spomenika so podobe generalov, ki so se vdeleževali tridesetletne vojske: Torstensson, Wrangel, Banér in Kōnigsmark.

Naprej stopiva čez kameniti most, ki naju pripelje v mestno središče Staden. Oddaleč vgladava vitek stolp, s katerim je združena Riddarholmskyrka. Po našem bi jej rekli „viteška cerkev na otoku“. (Riddar = vitez, Holm = otok, Kyrka = cerkev). Nekdaj je bila last frančiškanov, vsled reformacije je prišla v luteranske roke. V gotskem slogu sezidana stavba ne služi sedaj več svojemu namenu, temveč je odločena za grobišče švedskih kraljev. Zato ne vidiš v njej drugega, kakor pomnike umrlih vladarjev in precejšnje število zastav, katere so dobili Švedi v raznih vojskah. Truplo Gustav Adolfovo počiva v marmornati krsti z napisom: „Gustavus Adolphus Magnus“. Dostavljenih je še nekaj markantnih opazek, ki poročajo v kratkih potezah o njegovem življenju. Čitaš namreč: „In angustiis intravit. Pietatem amavit. Hostes prostravit. Regnum dilatavit. Svedos exaltavit. Oppressos liberavit. Moriens triumphavit“. (Pričel je v stiskah, bil pobožen, premagal sovražnike, razširil kraljestvo, povzdignil Š. ede, oprostil zatirane, umirajoč obhajal zmagoslavje). Čudno, da je napis sestavljen v latinskem jeziku, kajti Germani se radi ogibljejo latinščini, ker jih spominja rimskega vpliva. Slavospjev, s katerim se časti Gustav Adolf v gorenjih besedah, je v švedsko-luteranskem oziru popolno zaslužen. Ne more se tajiti, da je bil kralj junak svojega časa. Poleg tega ga zgodovinarji opisujejo kot blagega in modrega vladarja. Toda čemu se je vmešaval v tuje države? Seveda je postal predrzen, ker ga je bojna sreča tako podpirala, da je imel v rimsko-nemškem cesarstvu že večjo oblast, nego sam cesar. Kdove, kako bi bil Gustav Adolf gospodaril, ako ga ne bi bila zadela sovražna kroglja? Švedi so že itak priklicali grozno gorje nad nemške pokrajine. Raz-

sajali so skoro tako, kakor Turki na slovan-skem jugu. Naš narod ne bo nikoli pozabil Turčina, Nемеc pa Šveda ne.

Ne daleč od viteške cerkve stoji velikanski kraljevi grad, nadkriljujoč vsa druga poslopja. V resnici imponantna stavba, kras in ponos Stockholmu. Ker je zgrajen na vzvišenem stalu, dobiva še bolj vzneseno podobo. Na prvi pogled bi sodil, da je kaka trdnjava, toda lepa vnanjost kaže, da je kaj drugega. Zidovje ima skoro obliko kvadrata. Dolgo je 124, široko pa 116 metrov. Mnogo stopnic pelje proti glavnemu vhodu, od koder

Kažejo tudi konja (seveda natlačenega), ki ga je kralj jahal tisti dan.

Širokemu kamenitemu mostu, ki drži iz kraljevega gradu v severni mestni del, pravijo Norrbro. Ko prideva na sredo mostu, opaziva, da držijo stopnice navzdol. Marsikdo zavije po njih, slediva še midva. Pred seboj imava lično gojen vrt, na njem stezice, mize, klopi in verando. Zasuli so namreč vodo, zajezili jo z močnim zidovjem in na ta način napravili zabavišče na sredi jezera. Kraj se imenuje Strömparterren. Tu je glavno shajališče gospôde; prav tako ob-

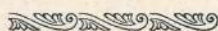
HOLMENKOLLEN.

se odpira obsežen razgled na spodaj ležeče mesto. Če še povem, da je grad obdan na zapadni strani z jezerom Mälaren, na vzhodni pa z zalivom baltiškega morja, imaš nekak pojmo o njegovi divni legi. Umevno je, kako sijajna mora biti njegova notranjščina, ker je že vnanjost tako lepa. Poleg kraljevih dvoran se nahaja baje znamenit muzej, v katerem se hrani obleka, ki so jo nosili švedski kralji. Med drugim je razstavljena krvava srajca, katero je imel na sebi Gustav Adolff, ko je padel pri Lützenu od krogle zadet raz konja.

išče ta kraj vsak tujec. Odtod prislovica: Ako iščeš prijatelja, pojdi v Strömparterren, tam ga izvestno dobiš. Jaz ga pa vendar nisem dobil.

Začela je igrati godba, in vrt se je vedno bolj polnil z gosti. Tu sta sedela dva in se živahno pomenkovala, ondi so bili trije, tam še več. Sladki „punš“, združen z veselimi melodijami, jim je ogreval srce. Sameval je le eden, spominjajoč se svoje daljne domovine.

(DALJE.)

JOS. LAVTIŽAR:

ONSTRAN BALTIŠKEGA MORJA.

POPOTNI ZAPISKI.

(DALJE.)

27. Druge mestne znamenitosti.

Hodil sem gori in doli ob širokem nabrežju, ki se vleče z imenom Strandvägen v ravni črti poleg morskega zaliva. Jezero Mälaren in baltiško morje se tukaj spajata drugo z drugim. Pot me pripelje v pristanišče Nybroviken, kjer je bilo živahno gibanje. Vsakovrstni čolni so čakali ob kraju, eni polni, drugi prazni, eni so prihajali, drugi odhajali. Kar mrgolelo je raznih delavcev, ki so nakladali v ladje različno robo, da se odpošlje naprej, ali pa so pripeljano blago nosili na suho. Na bregu je bilo naravnanih veliko drv, samih brezovih polen, poleg njih so stali vozovi in konji, da spravijo drva tja, kamor so namenjena. Med težaki so opravljali ogljarji najbolj umazano delo. Da bi se ne umazali še bolj, imeli so glavo pokrito s črno kapuco.

Polagoma prikorakam do parka, kjer stoji kip imenitnega švedskega kemika Berzelija († 1848). Tu grem mimo židovske sinagoge in kmalo sem na prostornem, z drevjem obsenčenem trgu Kungsgården. Trg ima podolgovato podobo ter je obdan s palačami. Med njimi se posebno odlikujeta operno poslopje in cerkev sv. Jakoba s svojim širokim zvonikom. — Na sredi trga stojita dva pomnika, nekoliko preveč zakrita z nasadi. Prvi pomnik predstavlja Karola XII., ki je znamenit za nas zaradi svoje vojske s Slovani.

Karol XII. je vladal od 1697 do 1718. Po očetovi smrti je oklical kot petnajstletni mladenič samega sebe za kralja in razpustil svetovalstvo, ki bi imelo mesto njega vla-

dati, dokler ne postane polnoleten. Prirojena mu je bila nenavadna odločnost, ki ga je gnala do drznih dejanj. Lepe čednosti so mu bile: pobožnost, zmernost in srčnost. Nikdar ni pil vina in tudi oženiti se ni hotel. Najraje se je vadil v orožju. Ob času vojske je bival v taboru, da se ni kar nič ločil od navadnih vojakov. Nosil je z njimi vred enako obleko in bil zadovoljen s prostaško hrano, pravcat Špartanec od nog do glave. Žal, da ni bil brez slabosti. Prva hiba mu je bila neizmerna častihlepnost, druga pa svojeglavnost. Akoprav je stalo takrat švedsko kraljestvo na vrhuncu slave, Karolu vendar ni zadostovalo. Vsled tega se je zapletel v hude boje, ki so mu povzročili prezgodnjo smrt. Misleč, da bo premagal vse zapreke, ni poslušal dobrega sveta modrih mož ter se je dal voditi edino svoji glavi. Za njegovega vladanja je izbruhnila takozvana severna vojska, v kateri je imel opraviti Karol s tremi sovražniki. A ni se jih ustrašil, temuč takoj zbral armado ter se prepeljal z njo najprej proti Dancem. Ko je bil z njimi gotov, se je polotil Rusov. Tudi s temi je dobro obračunal. Sedaj hiti, da bi ukrotil še tretjega sovražnika, poljskega kralja Avgusta II. Tukaj zopet sreča. Karol prodira dalje, pride do Varšave in celo onstran Dnjepra. Ljudje so imeli tak strah pred Švedi, da so bežali na vse strani. Toda nepremišljeni mladi vladar naleti v hudo zadrego. Tačas, ko je brez določene načrta hodil po daljnih krajih, pripravljal se je ruski car Peter Veliki za skrajni odpor. Leta 1709 se je vnela pri Poltavi odločilna bitka, v kateri so bili Švedi popolnoma poraženi. Kar jih ni poginilo na bojišču, prišli so v rusko sužnost in bili odpeljani v Sibirijo. Karol, v vojski hudo

ranjen, zbeži z malim številom konjikov na Turško. Kot begun je imel še toliko poguma, da se je celo tukaj spustil v boj. S tovariši se je zaklenil v neko trdnjavo ter odbijal napade turških vojakov. Videč, da je vse zastoj, plane skozi vrata. V eni roki drži samokres, v drugi meč. A ne more priti skozi sovražne vrste. Turki ga vjamejo, odpeljejo v Odrin, pozneje pa izpuste. Karol hiti proti domu, kajti preteklo je celih petnajst let, odkar je zapustil Švedsko. Njegova vrnitev pač ni bila vesela, ker je tisoče in tisoče vojakov žrtvoval brez potrebe. Povsod izguba, nikjer uspeha. Mislil bi, da bo to spametovalo predrznega kralja. Nikakor! Vojsko je hotel imeti, in ker ni mogel dobiti drugod povoda, polotil se je Dancev, da bi jim vzel Norveško. Pri mestu Fredrikshald, južno od Kristijanije, ga zadene krogla, ki konča nemirno življenje 36letnega Karola XII. (1718). Posledica vseh njegovih čudovitih naporov je bila, da je Švedska izgubila prvo besedo v severnovzhodni Evropi in da je postajala Rusija vedno bolj mogočna.

Drugi pomnik, ki stoji na trgu Kungsgården v Stockholmu, predstavlja kralja Karola XIII. Spominek stražijo štirje bronasti levi. Tujec premišljuje, kakšen junak je bil vladar, čegar soho vidi pred seboj. A zgodovina ne poroča o njem nič posebnega. Vladal je od 1809 do 1818. Ker ni imel otrok, posinovil je francoskega maršala Bernadotta ter si ga izbral za naslednika.

Iz kraljevega vrta sem se podal v mestno središče Staden, kjer sem stopil v majhen parnik, da se prepeljem v južno mesto Södermalm. Parnik je letel kakor tica in nas kar naenkrat izložil pri mostu, ki veže Staden s Södermalmom. Pri mostu je čakala ljudska množica, ki ni mogla iti ne sem ne tja. Proti nam je vozil parobrod s tako visokimi dimniki in jambori, da so morali vzdigniti most in narediti prostor velikanu. Ko je odplavala ponosna ladja dalje, se je most spustil z višine nazaj in ob straneh nabrani ljudje so šli zopet lahko po svojih potih. Jaz sem korakal proti Södermalmu,

ki ima tako vzvišeno lego, da drže ulice po klancu navzgor. Toda kaj pomenja pred mano stoječi, ves z železjem prekrizani stolp? To je vzdigovalec ali elevator. Pravijo mu Katharina Hissen. Ni ti treba hoditi po strmih ulicah, pojdi kar v hišico, ki jo vidiš ob stolpovem vznožju. Tu plačaš par örov, pa se odpelješ v višavo. Nekoliko trenutkov in že si na vrhu železnega stolpa, raz katerega greš po ravnem železnem hodniku v južni Stockholm. A poprej ne pozabi, da se razgledaš krog sebe. Višina, kjer stojiš, ni majhna. To ti povedo ljudje, ki se vidijo pod teboj kakor mravljinici.

Ako nisi poseben plašljivec, greš po stopnjicah v drugi še višji oddelek. Najbolj pa pokažeš svoj pogum, če se podaš iz drugega oddelka prav na vrh. Le brez skrbi bodi, zavarovan si tako, da se ti ne more primeriti nobena nezgoda. Še s kavo ti postrežejo, ako jo zahtevaš. Glavna reč je pa seveda veličasten pogled po mestu in njegovi okolici. Tukaj šele spoznaš lepoto Stockholma, katerega ne primerjajo zastoj Benetkam. Primera je popolno upravičena v tem oziru, ker se prepeljujejo ljudje po po vodi, namesto da bi hodili peš po nekaterih ulicah. Toda glede divne lege nadkriljuje Stockholm Benetke. Kaj torej vidiva z višine? Celo mesto imaš pred seboj kakor na načrtu. Množica hiš proti severni strani je Norrmalm. Zdi se ti, da se kaže v megleni daljavi glasovita Upsala, staro vseučiliško mesto. Ob zapadu se leskeče jezero Mälaren s svojimi otoki in gradovi. Na jugu leži pred teboj mestni oddelek Södermalm, ob vzhodu pa te vabijo k sebi zalivi baltiškega morja. Oglejmo si jezero Mälaren natančneje, da uvidimo njegovo zvezo z Baltiškim morjem!

Razteguje se od zapada proti vzhodu v daljavi 130 kilometrov. Širjava mu je različna, ker se cepi v mnogo delov, ki dobivajo podobo velereke ali obširnega jezera. Obrežje mu je kmalo skalovito, kmalo ravno; semtertje je obdano z zaraščenim gorovjem. Množica otokov in lepo število gradov se vzdiguje nad njegovim površjem.

Zgodovinsko znamenit je otok Björkö, na katerem je bival leta 829 apostol severne Evrope, sv. Ansgar. Gorečemu oznanjevalcu krščanske vere so postavili ondi v spomin graniten križ. Jezero Mälaren se združuje v Stockholmu po dveh odtokih z Baltiškim morjem, in sicer prav v središču mesta poleg kraljevega gradu. Severnemu odtoku pravijo Norrström, južnemu pa Söderström. Takoj po združitvi izgubi jezero svoje ime. Poprej se je imenoval Mälaren, sedaj se zove Saltsjön (slano jezero). Ker leži pol metra višje nego Saltsjön, odteka se voda lahko v morje. Kadar pa morje narase, godi se nasprotno. Takrat teče morska voda v jezero Mälaren.

28. Zverinjak v Stockholmu.

Dolga, ravna promenada na obrežju Strandvägen, raztegujoča se ob vzhodni strani Stockholma, naju pripelje do železnega mosta. Ob levi strani vidiva krasno Oskarjevo cerkev, ki je zgrajena z visokim zvonikom vred iz samega belega kamena. A zadostuje nama, da jo vidiva odzunaj, saj bi bilo brezuspešno delo, ako bi jo šla odpirat. Evangeljski zaklepajo jako skrbno svoje templje. Stavim, da je tudi ta zaprt, torej le urno čez most, ob katerega se zaletavajo valčki slanega jezera. Na obeh straneh mostu se vrstijo stebri, okrašeni s kipi starih germanskih bogov. Tu je Vodan, ki so ga častili paganski Germani kot gospodarja nebes in zemlje. Na drugem stebri stoji Donar, ki je prebival v oblakih ter držal v roki grom in strelo. Na tretjem stebri opaziš boga pravice, ki so mu so rekli Paltar. Bil je nekak minister pravosodja v Vodanovem kraljestvu. Dalje vidiš boga vojske z mečem v roki, Zijo je bilo baje njegovo ime. Bogovom sledijo boginje Friga, Freja, Berhta, Hulda itd. Ko sva prišla čez most, nahajava se na otoku, ki je dolg skoro eno uro. Otok ni raven, ampak večinoma gričast in zaraščen s hrastovim drevjem; na nekaterih krajih je svet tudi skalovit. Tukaj imajo svoj dom divje zverine. Toda ne pričakuj, da zaslišiš pravkar njihovo tuljenje, in nikar se ne boj,

da te sreča kak razljučen kosmatinec. Pomiriti te moram ter ti povedati naprej, da najhujših človekožrcev sploh ni tukaj. Kako bi mogla na pr. lev ali tiger živeti v mrzlih severnih krajih? V zverinjaku se nahajajo samo one živali, ki imajo v Skandinaviji svojo domovino.

Pojdiva po hribu navzgor. Pred naju stopi čuvaj, zahtevajoč vstopnino. Dava mu vsak pol švedske krone ali nekaj več, potem je nama na vse strani odprta pot.

Poglej naprej majhno živalico v nežnem, snežnobelem kožuščeku. Toliko jih je v leseni kletki, da bi jih ne mogel prešteti. Skrivajo se po luknjicah, a na drugi strani prihajajo zopet vun ter naju gledajo s svojimi živahnimi očesci. Nekateri glodajo zajutrek, ki jim ga je prinesel postrežnik. Druge znašajo suho travo in si delajo gnezdišča. Bele miši so, katerih se gotovo ne boš ustrašil. Njihove bližnje sosede so podgane, potem sledi še nekaj drugih glodavcev. Toda pustiva ta drobiž, ki marsikom ni prikupljiv ter stopiva dalje, da se vidi kaj drugega, bolj zanimivega.

Par korakov naprej dobiva družino divjih maček. Precej večje so nego domače. Dlaka jim je sivkasta in pomešana s temnimi poprečnimi progami. Mislim, da bi ne bil prijetno iznenaden, ako bi srečal v gozdu divjo mačko. Iz oči jej žari hudoben pogled, ki ne obeta ničesar dobrega. A ni se je treba bati, ker je skoro do cela pregnana iz naših gozdov. V Skandinaviji in na Ruskem pa ni redka prikazen.

Mnogo hujši mimo nje je ris. Skočil je, ko sva prišla do njegovega stanovanja, s tal na drevo. Od tu naju opazuje tako potuhnjeno, kakor da bi nama hotel vsak hip skočiti za vrat. Rdečkasta zver ima kratek rep in nekaj črnih lis po životu, na koncu ušes pa šopek črne dlake. Noge so jej precej visoke, da naju spominja psa, glava in stegneni prožni život sta pa popolno mačja. O risu pripovedujejo, da ima silno bister vid in jako tenak sluh. Kadar misli napasti kako žival, priplazi se do gotove daljave proti njej, jej skoči za vrat ter jo zadavi. Če dobi

več ovac skupaj, podavi iz same krvoločnosti vse zapored. Glej, sedaj je legel pred duplo in se raztegnil kakor mačka. Pustiva ga v miru.

Bolj nama všečujejo lisice, ki nimajo tako groznih oči, a so zato toliko bolj pretkane. Črnorjavkasta tam je polarna lesica. Pozimi dobi belo obleko, sicer pa menda ni manj prekanjena, kakor njena južna sorodnica. Ene so hodile v hišici semintje ter zvedavo gledale skozi omrežje. Druge se ne zmenijo za obiskovavce, temuč polegajo v brlogu.

Ondi so pa psi, ki nadomestujejo severnim prebivavcem poštno konje. Dlaka jim je precej dolga in sivo-rjavkasta, noge visoke, hrbtišče široko, glava dokaj debela, gobec ošpičen, ušesa kvišku stoječa. Glede velikosti dosegajo naše ovčarske pse, ali so še večji mimo njih. Hrana so jim ribe, ki jih sami lové. V poletju se nihče ne zmeni za nje, da hodijo okoli, kjer hočejo; drugače je pozimi. Takrat se prične njihova služba. Navadno vpregajo po štiri skupaj v ene sani, s katerimi prevažajo ljudi in blago. Ne ustrašijo se tovara, naj je še tako težak; poleg tega jih ni treba nič priganjati, ker dirjajo sami od sebe silno hitro. Prej bi jim opešale moči, kakor da bi ne vlekli sani naprej. Vsled napora se hitro postarajo in poginejo. Takrat dajo gospodarju še zadnje, kar mu morejo dati — svojo kožo.

Od psov prideva k belim medvedom. Odločili so jim prostor med skalovjem, okoli katerega je globok jarek, poln vode. Voda sega tudi pod skalovje, da se kosmatinci lahko skrivajo v podzemeljske dupline. Vidi se, da živi beli medved raje v vodi kakor na suhem. Komaj prikobaca iz tolmuna, že se zažene nazaj v globočino. Ko spleza zopet na suho, hodi gori in doli, a ne ostane zunaj toliko časa, da bi se mu posušil snežnobeli kožuh. Še mu v curkih teče voda od dolge dlake, in že se vrže nazaj v svoj element. Ni čuda, saj je njegovo pravo stanovanje voda, led in sneg. In kakšen plavač je mrcina! Mornarji opazujejo bele medvede po več milj daleč od suhe zemlje. Ondi

plavajo kljub svojemu neokretnemu truplu kakor ribe po morju, po ledenih ploščah pa se vozijo kakor v čolnu. Ondotni prebivavci zasledujejo vso zimo bele medvede, naj je lov še tako opasen. Meso ni posebno okusno, vendar je užitno. Več je vredna kožuhovina, ki daje pogumnim lovcem lep dobiček.

Zanimiv je še neki drug prebivavec severnega morja, morski pes. V zverinjaku so mu odločili velik, z vodo napolnjen prostor, da se poljubno vrti semintja. Žival je poraščena z zelenkasto dlako, ki bi na suhem štrlela od trupla, v vodi pa se gladko prilaga telesu. Vnanjost morskega psa je čudna, a živalica je silno okretna in živahna. Morski psi se nahajajo v severnih vodah tje do ledenega morja, posebno v Grönlandiji jih je veliko. Tamošnji prebivavci Eskimo bi brez njih skoro ne mogli živeti. Lovijo jih zaradi mesa, masti in kože. Pravijo, da morski pes ni brez duševnih zmožnosti ter da postane celo domač in vdan človeku.

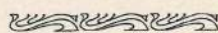
Ustavimo se še pri severnih jelenih! Strežaj jim je ravnokar prinesel nekaj zelišč, katera hlastno hrustajo. Za Laponce, Fince in druge polarne narode je ta žival neprecenljive vrednosti. Daje jim hrano in obleko, poleg tega se rabi za prenašanje tovorov in za vožnjo. Severni jelen je nekoliko podoben navadnemu jelenu, vendar ima krajše noge in krajši vrat. Ob spodnji strani vratu mu visi dolga griva. — Glava nosi razraščeno rogovje. — Gosta dlaka je poleti rjava, pozimi bela. Glavni živež mu je neki mah, katerega je v ondotnih krajih prav veliko. Jeleni si ga v zimskem času sami kopljejo izpod snega.

Toda kdo bi mogel opisati vse ujetnike, ki se hranijo v ličnih, z mrežo prepletenih stanovanjih zverinjaka! Še nekaj drugega je, kar dela Djurgården zanimiv. Zgrajene so na njem hiše, kakršne imajo švedski in norverški kmetje v raznih pokrajinah. Hiše so popolno izvirne t. j. prepeljane iz onih naselbin, kjer so nekdanj stale. V notranjščini vidiš vso domačo opravo, da imaš jasen pojem, kako izgleda skandinavsko stanovanje. Poleg vrat stoji celo gospodinja,

čeprav ne živa, pa vendar prav tako oblečena, kakor se nosijo ondotne kmetice.

Ko prideš na višino otoka, splezaš še lahko na vrh stolpa, s katerega imaš sijajen razgled po Stockholmu. Meščanje zahajajo v obilnem številu na otok, ker se jim nudi poleg krasnega izprehoda še cela vrsta druge zabave. Jaz sem obiskal biološki muzej

ob vznožju hriba. Poprej sem gledal žive živali, tu pa preparirane in znanstveno razvrščene. Okolica jim je taka, kakršno imajo v življenju. Vidiš jih na planjavi, v gozdu, med skalovjem ali na morju. Slikar je znal napraviti na stenah tako umetno perspektivo, da bi jo smatral ogledovalec skoro za naravno. (DALJE.)

RODBINSKI PRIIMKI IZ RASTLINSKIH IMEN.

(DALJE.)

79. K(E)RŽIČ, N., Gor. : kržič, cyclamen europaeum.

80. KISOVEC, D. : kisavec = rumex acetosa (pa tudi = jesih, kis).

81. KLASINEC, -NC, Št. = turščični storž.

82. KLENOVŠEK, D., ponemč. KLEINOSCHEGG, Št. iz „klen“ = acer campestre.

83. KAPUS, G. (že l. 1656., KHAPPUS v Kamni Gorici) = vohrovit, brassica oleracea.

84. KOKALJ, G., KOKELJ, G., N., KOKOLJ, KOKOL, Št., KOKOLL, Ljublj., KUKOL, Št. = agrastemma gittago, Kornraden.

85. KOLENEC, KOLENC, D., Št., Kor., pokvarj. KOLLENZ, Št. = lapsana communis.

86. KOPRIVA, D. (že l. 1615. KHOPRIVA v Krškem), KOPRIVEC, D., N. (že v začetku XVII. stoletja), KOPRIVNIK, Št., KOPRIVŠEK, -ŠČEK, Št., KOPRIVIK, N., KOPRIVNIKAR, D. : kopriva.

87. KOPITNIK, D. : asarum europaeum, virh, Haselwurz.

88. KOPINA, D., KOPINŠEK, Št. : kopina = robida, rubus fruticosus.

89. KOREN, D., Št., KORENJAK, -NAK, Štaj., KORENÉ, Ljublj., KORENČIČ, N. (že l. 1523. v Štverjanu = Št. Ferjanu na Prim.), KORENČAN, G., N. : koren, korenje.

90. KORUN, Št., G. (že l. 1560. v Poljanah na G.) : korun = krompir.

91. KARUZA, N. = koruza.

92. KOSTANJEVEC, D., Št., KOSTANJŠEK, Št. : kostanj.

93. KOŠČAK, KOŠAK, D., N. = iuglans cinerea.

94. KOŠENINA, N., Pr. = gorsko seno.

95. KOVŠČICA, KOVŠCA, N, D. = bela pesa, Mangold. Tudi pri Nemcih je priimek Mangold.

96. KREČ, Ljublj. = saxifraga, Steinbrech. KREČIČ, N., je morda zmanjšana oblika tega imena. L. 1662. je živela na Kranjskem rodbina „KREITSCH“, kar je gotovo = KREČ.

97. KRIŽMAN, N., Pr. (v Gorici že l. 1780.) = polygala, Kreuzblume. Od tega tudi *dimin.* KRIŽMANČIČ, Pr.

98. KRHLIKAR, Dol. iz „krhlika“ = salix fragilis ali pa rhamnus frangula (kršiti = frangere)

99. KUMAR, Pr., Štaj. (v Čepovanu že v začetku XVI. stoletja) = kumara; na Primorskem je običajno : kúmar, m. sp. — Tudi pri Čehih je zelo razširjeno ime Vokurka = Kumar(a).

100. KUKMAN, D. = agaricus campestris, šampinjon (goba).

101. KUKOVEC, Štaj. = kukavec, orchis morio, dišeča mošnjica.

102. LAKATA, Kor. = lakota, galium mollugo.

103. LANIŠNIK, Št., LANIŠEK, G., iz „lanišče“.

104. LAPUH, Št. = tussilago farfara.

105. LÉDNIK, Št. : lédnik, posebna vrsta grahorja ali grašice.

106. LEGVART, REGVAT, LEVART, Št. = regrat, leontodon taraxacum; na Štajerskem se sliši regvat, regrad, regvant, legvart, vse iz nemščine: Röhrkraut. Morda je vplivala beseda WEGWART = divji regrat, ledrik.

JOS. LAVTIŽAR:

ONSTRAN BALTIŠKEGA MORJA.

POPOTNI ZAPISKI.

(DALJE IN KONEC.)

29. Nazaj!

osežena je meja, katere ne morem več prestopiti. Torej prtljago lepo skupaj in nazaj proti domu. Pred odhodom sem obiskal še katoliško cerkev v ozki ulici Norra Smedjegatan (nedaleč od Gustav Adolfovega trga), potem pa rekel Stockholmu: „Z Bogom!“ Prepričan sem, da ga ne vidim nikdar več, kajti tak izlet se naredi navadno samo enkrat v življenju.

Brzovlak je odhajal po deseti uri dopoldne. Nesel nas je čez dva zaliva jezera Mälaren in naprej proti jugu. Sprejelo nas je marno obdelano polje, na katerem so orali kmetje s črnimi in belimi voli. Vmes se raztegujejo gozdi; hriba ni videti nikjer. Vse kmečke hiše so krvavo-rdeče poslikane. Nam se zdi taka barva kričeča, na južnem Švedskem pa je običajna.

Privozili smo do mesta Norrköping, ki je znano v vsej Skandinaviji po svojih predilnih in tkalnih tovarnah. Železnica se drži od tu naprej velike reke Motala. Nizko obrežje reke je zaraščeno z grmovjem, iznad katerega vzdigujejo breze svoja bela debla. Motala teče po široki strugi, semtertje moli kaka skala iz nje, sicer pa gre njena pot mimo travnikov, ki se izpreminjajo tuintam v močvirje.

Norrköpingu sledi mesto Linköping, nad katerim kraljuje izvanredno visok zvonik. Ondotno stolnico prištevajo najbolj veličastnim švedskim cerkvam. A niso je zgradili luterani, ki jo sedaj posedujejo. Cerkev sega v davno pretekla stoletja nazaj, kar kaže njen prvotni romanski in deloma zgod-

njegotski slog. Mesto se ponaša tudi z dragoceno knjižnico, a vendar je ta slava zelo dvomljive vrednosti. Večino knjig so pobrali Švedi ob času tridesetletne vojske po nemških samostanih ter jih prinesli domov. Zasluga gre le menihom, ki so knjige pridobili, pa so jih morali prepustiti sovražnikom.

Vso pot od Stockholma do južnih švedskih pokrajin se vrstijo manjša in večja jezera. Pri nas je posebnost, ako vidiš jezero, tukaj pa jih je povsod dovolj. Komaj izgine eno, že se prikaže drugo. Vmes je nekaj nerodovitnih planjav, kjer ne rase drugega kot vresje. Znano je, da se rabi vresje za steljo, tudi čebelarji ga imajo v posebni časti zaradi medu, ki ga daje njihovi živalici.

Ker smo imeli v vlaku restavracijski voz, nam ni bilo treba trpeti na daljni vožnji nikakega pomanjkanja. Ko se naveličaš sedeti v določenem prostoru, preseliš se lahko za nekaj časa v potujočo gostilno, v kateri je bogata založba jedi in pijače.

Tačas se ustavi vlak na veliki postaji Näs sjö, kjer se križajo železnice na več strani. Vzhodna proga drži v obmorski mesti Oskarshamm in Kalmar, zapadna proti jezeru Vettern in od tu v Göteborg, severna v Stockholm, naša pa proti jugu. Ako prav nas je nesel naglič kolikor mogoče hitro, vendar se je vlekla pot še jako dolgo skozi nepregledne planjave. Proti večeru smo dospeli v pokrajino Småland. Okolica je videti nerodovitna, kamenita, semtertje opaziš kako jezero. Tukaj je bil doma slavnoznan narodoslovec Linné, ki zasluži, da se ga spomnimo, ko se peljemo mimo njegove rojstne hiše.

Karol Linné se je rodil dne 23. maja 1707 v vasi Råshult na južnem Švedskem

kot sin ondotnega luteranskega župnika. Po dovršenih pripravljajnih šolah se je podal nadarjeni mladenič na vseučilišče v Lund, katero je zamenjal pozneje z univerzo v Upsali. Študiral je zdravilstvo ter po opravljenih izkušnjah vstopil kot zdravnik na švedskih ladjah. Pozneje postane vseučiliški profesor v Upsali, kjer se začne vedno bolj pečati z rastlinstvom. Ta veda se mu je tako priljubila, da je ni opustil več v svojem življenju. Vlada ga pošlje v severne švedske dežele, da naj bi preiskoval tamožnjo floro. Peš je hodil po samotnih krajih na Laponskem in pri tem mnogo trpel, toda ljubezen do botanike mu je pomagala voljno prenašati vse težave. Sad tega truda je bila knjiga „Flora Lapponica“, v kateri opisuje ondotno rastlinstvo. Dalje je izdal delo „Fundamenta botanicae“, kjer razlaga načela rastlinoslovja. Izšli sta tudi knjigi „Genera plantarum“, ki se bavi z rodovinami zelišč in „Species plantarum“, v kateri govori natančneje o posameznih vrstah zelišč. Njegova velika zasluga je, da je oral ledino na botaniškem vrtu in pripravil pot poznejšim raziskovalcem. Pripomogel je k napredku posebno s tem, da je dal vsaki cvetlici dvojno ime, ki jo označi, kateri rodovini pripada v obče, in kateri vrsti posebej (nomenclatura binaria). Vendar Linnéjeva botanika ni dandanes več v taki veljavi, kakor je bila nekdanj. Današnji strokovnjaki ne vpoštevajo edino le umetne razdelitve, temuč določujejo zelišča s stališča rastlinskega naravnega sorodstva. — Linné je umrl 10. januarja leta 1778. Pokopali so ga v stolni cerkvi v Upsali ter mu postavili lep pomnik. V Råshultu, njegovih rojstni vasi, priča visok obelisk o učenem rojaku. Prav tako so mu zgradili tudi v Stockholmu sijajen spomenik. O tem slavnem botaniku veljajo besede: „Deus creavit, Linneus ordinavit.“

Zapustivši nerodovitno provincijo Småland pridemo v najjužnejšo pokrajino Skåne. Pravijo jej žitnica švedske dežele. Tu se nahajata dve precej veliki mesti: Lund in Malmö.

Lund ima slavno preteklost. Ko je bil v oblasti Dancev, veljal je kot duhovsko središče kraljestva (metropolis Daniae). Bujno je poganjalo v njem cerkveno življenje. Ondotna stolnica je bila metropola vse Skandinavije, žal, da je vse skupaj posmodila reformacijska slana šestnajstega stoletja. Lund, poprej izmed najslavnejših severnih mest, šteje sedaj samo 16.000 prebivalcev. Da ni popolno propadel, zahvaliti se ima vseučilišču, ki se je ondi ustanovilo leta 1668.

Bolje se razvija Malmö, za Stockholmom in Göteborgom tretje največje mesto švedske države. Sezidano je poleg Sunda (morska ožina med Danskim in Švedskim) ob nasprotni strani Kodanja. Živahna trgovina, cvetoči obrt, dobro pristanišče in velik promet na morju so mu porok še lepše bodočnosti. Nekdanj nezatni Malmö je prišel vsled lova na slanike do blagostanja. V Sundu kar mrgoli te vrste rib, katere si je znalo izkoristiti ondotno ljudstvo v bogat dohodek. Tako je iz preproste ribiške naselbine nastalo sedanje mesto s svojimi 60.000 prebivalci.

30. Čez baltiško morje.

Malo pred polnočjo smo dospeli do skrajnega konca južne Švedske. Kraj se imenuje Trelleborg. Zapustili smo voze ter se podali k carinskemu uradu, kjer so se finančni stražniki seznanili z vsebino našega brašna. Potem se je bilo treba preseliti v parnik, ki je bil pripravljen za odhod. Na visokem svetilniku je gorela luč, sipajoča medle žarke po šumečem in v gosto temo zavitem Baltiškem morju. Vsekako smo stopali, ako ne plašljivo, pa vsaj ne brezskrbno čez mostič, ki veže suho zemljo s parobrodom. Podnevu in pri lepem vremenu bi bila taka vožnja kratkočasna, toda v trdi noči in ob močnem pljuskanju valov izročati se oceanu, ni posebno prijetno. Naj bo, kar hoče. Ne ostane drugega, nego prepustiti se varstvu božjemu ter skrbi kapitanovi in njegovih mornarjev.

Popotniki smo polegli po ozkih posteljah, ki so bile razvrščene ob stenah parnika. Ne-

kaj ležišč je stalo na tleh, nekaj jih je viselo pod stropom. Izbral sem si prvo nadstropje, da bi imel bolj zračno stanovanje. Postelj je bila prav dobra. Kako bi se dobro počivalo, ko bi plaval parnik mirneje! Lahnega guganja bi ne vpošteval, še lažje bi zaspal. A zibelka se zaganja močneje semintja, ker zunaj buči in šumi brez prenehanja. Človek postane ob takem nepokoju nervozen, da ne more misliti na počitek.

Sosed mi je bil neki meščan iz Stralsunda. Seznanila sva se že poprej na poti iz Stockholma, zato sva si izbrala tudi na ladji isto stanico. On je počival v pritličnem ležišču, jaz pa, kakor omenjeno, v golobnjaku. Ko je vihar še prizanašal, sva govorila razne reči ter si slednjič voščila lahko noč. Toda ni bilo miru. Veter prihaja hujši ter buta s takšno silo v parobrod, da pokajo stene. S stropa viseča svetilka se zaganja tako daleč od ene strani na drugo, da se bo vsak čas prevrnila. Nihče ne more spati, večina vstaja, omahuje po tleh in se vprašuje, kaj bo. Posebno boječ je bil neki mlad človek z Ruskega. Pravil je, da so imeli tudi v Finskem zalivu, ko se je peljal iz Peterburga v Stockholm, viharno vožnjo, toda ta je še hujša. Prav te misli je bil moj tovariš iz Stralsunda. Vozil se je že večkrat po tej vodni poti in trdil, da omahuje danes ladja nenavadno močno. Ker pa on ni vstal, sem imel še jaz toliko poguma, da sem se pustil v ležišču zibati. Rekel je, da naj bomo brez skrbi, kajti če bi bil posebno hud vihar, vedeli bi bili pomorščaki že pri odhodu iz Trelleborga zanj in bi se ne bili podajali na morje.

„Kako to?“ ga vprašam.

„Zato, ker dobijo brzojavno naznanilo, kadar se je bati nevihte.“

„Odkod neki?“

„Od zapadne strani se jim da svarilo z Danskega, od severne strani pa s finskega obrežja in iz Botniškega zaliva.“

„Kaj pa, če pride vihar nenadoma?“

„Tudi to je mogoče, vendar se prigodi le redkokrat. Vremenski opazovalci so pa kolikortoliko izvedeni, da se je zanesti na njihove meteorološke izkušnje. Kadar se

opazujejo na morskih obrežjih Baltiškega morja take razlike glede temperature in vetrov, da je pričakovati v bližnjih urah nevihta, se brzojavi po vseh pristaniščih dotično poročilo. Ta naznanila so rešila že stotinam ljudi življenje. Ko še ni bilo observatorijev, so izgubile časih cele vasi vse moštvo, a sedaj ne gré nihče na ribji lov, če se izda od vremenske opazovalnice svarilo. Poprej so se podajali ribiči popoldne ali proti večeru na morje, ako nebo ni obetalo nič hudega. Ponoči pa jih je hipoma zasačila nevihta in nobenega ni bilo več domov.“

„Zakaj ne ostajajo bližje obrežja, da bi se lažje rešili? In čemu hodijo po noči na lov in ne po dnevu?“

„Na obrežju bi se ne ujelo veliko. Več milj daleč se morajo peljati, da dobijo kaj prida. Lov je ugoden le ponoči. Takrat prijemajo ribe najraje za trnke in prihajajo trumoma v nastavljene mreže.“

Vihar je začel razsajati še huje. Čul se je vsakovrsten vrišč. Šumenje in pljuskanje bi se prenašalo prav lahko, saj se sliši tudi v lepem vremenu, toda vetrovi so se polotili z vso silo našega plavajočega stanovanja ter se zaganjali kot besni vanj. Odtod žvižganje, pokanje, škripanje, in ne vem še kakšne vrste ropot. Vse kaže, da se bije zunaj hud boj med prodirajočim parobrodom in med razburjenimi valovi. Sedaj sva vstala tudi midva.

Tovariš je šel na krov, da poizve, ali nam preti resna nevarnost. Jaz pa sem tačas sedel na klopico v kabini, položil poleg sebe svoje blago in premišljeval, ali me jutranje solnce še obsije na površju, ali ne več.

„Pogum!“ kliče moj znanec, vrnivši se nazaj. „Hudo je, toda bližnje nevarnosti ni.“

Tedaj se otesa na vse strani, ker se mu je zmočila obleka. Potem nadaljuje svojo poizvedbo:

„Kapitan je rekel, da naj se ne vznemirjamo brez potrebe. Parobrod nima nobene poškodbe, pomorščaki so na delu, skalovitega sveta nikjer ni, da bi zadeli vanj, in poleg tega je upanje, da se vihar kmalu poleže.“

Same tolažilne besede, ki vplivajo jako blagodejno in katerim človek ob času stiske kaj rad verjame.

Nismo se varali, da bo bolje. Parnik omahuje vedno manj, vrišč pojema, svetilka na stropu ne dela več tako velikih kolarov. Pozna se, da so se začele zapirati zatvornice, skozi katere so pihali razljučeni vetrovi. Poleg tega izginja tema in po pomirjeni vodni planjavi se razliva rožnata zarja. O pridi, pridi zlato jutro!

Glej v daljavi luč! Kaj pomenja? To je stolp-svetilnik pri Arkoni. Še nekaj četrtink ure, pa dospemo do severnega konca otoka Rujana (Rügen). Potem smo na suhem, na trdi zemlji, kjer se ni treba bati viharjev.

Ladja se približa Arkoni, a se ne ustavi v ondotni luki, temuč plove ob vzhodni strani dalje. Obrežje je deloma strmo ter sestoji iz belega skalovja, toda skalovje ni apnenec, ampak kreda. Tukaj so celi griči, ki niso drugega, nego kupi belega, mehkega blaga, same krede. Kmalu se prikaže pristanišče Zasnica. Bilo je med četrto in peto uro zjutraj, ko smo se pripeljali tje. Parnik krene v varno zavetje, mi pa stopimo z veseljem na obrežje.

Otok Rügen je sedaj pruska last. Nekdaj so ga posedovali Slovani in mu rekli Rujana. Pri Arkoni je še ohranjeno visoko zidovje, s katerim so se Slovani zavarovali zoper sovražnike. Tudi se kaže kraj, kjer je stal tempelj, posvečen bogu Svantovidu. V lopi cerkve Altenkirchen je vzdana kamenita soha, o kateri pravijo, da predstavlja omenjenega malika. Otok ima na vseh straneh polno zalivov, da je vsled tega razdeljen v več ozkih polotokov. Svet je dobro obdelan ter zaraščen na mnogih krajih z bukovim drevjem. Na otoku je več železnic. Ko čitaš imena posameznih naselbin, spoznaš kmalu, kdo je bil tukaj prvotni gospodar. Večina imen se končuje na-ic: Kubic, Melnic, Muhlic, Našvic, Starvic, Zasnica itd. Nekatera imajo končnico ov: Carov, Dacov, Grosov, Markov, Polhov, Svantov. Zoper druga imajo prives in: Besin, Bobin, Rambin, Rapin, Selin.

31. Na Pomorskem.

Tako primitivne železnice še nisem videl, kakor je na otoku Rügen. Kdo bi mislil, da dobi kaj takega pri Prusih, pri narodu, ki se vedno baha s svojo nadvlado! Poleg proge je le malokatera čuvajnica, gotovo zato, da so manjši stroški. Vlak sam nadomestuje čuvaja s tem, da ima obešen ob sprednji strani stroja močen zvonec, ki poje venomer. Vsak ga sliši in se lahko ogne prihajajoči nevarnosti.

Popotni tovariš iz Stralsunda mi je pokazal neki grič ter dejal, da je to hunski grob. Če je to grobišče, gotovo ni hunsko, ampak slovansko, kjer spe v zadnjem počitku naši pradedje. Sedanji Nemci torej o stari zgodovini te zemlje ne vedo mnogo. Zato sem se razgledoval sam po okolici, skozi katero smo hiteli ter si jo tolmačil po svoje. Oddaleč opazim na mali višini precej hiš, iznad katerih moli zvonik svoj vrh visoko v zrak. To je mestece Bergen, glavna postojanka na otoku. Slovani so jo imenovali Breg, Nemeč je naredil iz nje Bergen. Nad njo se vzdiguje še višji grič, kjer je bila svoj čas trdnjava. Na ostankih podrtij so postavili stolp, raz katerega se baje vidi ves otok, kakor je dolg in širok.

Kmalu smo dospeli iz Zasnice do morske ožine Strela Sund. Kam sedaj z vlakom? Kakor igraje so ga zapeljali z nami vred na ladjo in šlo je vse skupaj na onstransko obrežje. Ta morska vožnja je zaradi krasnega vidika na mesto Stralsund jako lepa, škoda, ker traja samo pol ure! Ko smo bili na suhem, je zdrčal vlak z ladje ter nas nesel ob mestni periferiji na kolodvor.

V Stralsundu sem se mudil dve uri. Tačas je bilo mogoče ogledati mesto vsaj površno. Okoli in okoli je obdano z morjem ter zvezano po treh jezovih s kontinentom. Nekdaj je bilo utrjeno, v novejšem času so utrdbe podrli in na njihovem prostoru napravili košate nasade. Glasoviti vojskovodja Waldstein je oblegal močno zavarovani Stralsund ob času tridesetletne vojske ter prisegel, da ga mora vzeti, „naj bi bil tudi

z verigami k nebesom priklenjen.“ Izgubil je osemnajst tisoč vojakov, a kljub temu ga ni dobil v svojo oblast. Ostal je Švedom in pripadel leta 1815 pruski državi.

Da dobim več časa, peljem se s kolo-dvora z električno železnico na glavni trg, kjer je častitljiva mestna hiša svetovalnica, stara zgradba iz trinajstega stoletja. Poleg nje stoji ne dosti manj stara cerkev sv. Nikolaja. Še bolj znamenita je iz opeke sezidana Marijina cerkev, ki krasi s svojo mogočno vnanjostjo vse mesto. Prištevava se najlepšim gotskim stavbam severne Nemčije. Visoko poslopje sestoji iz treh podolgovatih

vino, zato sva ostala tovariša za nekaj ur. Vprašam ga to in ono o ruskih razmerah. Kmalu uvidim, da jako varčuje z govorjenjem. Sklepal sem iz tega, da mi ne zaupa. Bržkone je izmed onih političnih ljudi, ki smatrajo vsakega človeka za ovaduha. Morda ima prav!

Nadaljna vožnja gre v obližju Baltiškega morja, vendar smo toliko oddaljeni od njega, da ga ne vidimo. Pokrajina je brez naravne lepote, enakolična, ravna. V mestu Greifswald je bila nekoliko daljša pomuda. Stopim iz voza ter grem parkrat gori in doli. Tu vidim, da so v vlaku tudi vozovi čet-

PALAČA NOBLOVEGA INSTITUTA V STOKHOLMU.

ladij, iz povprečne ladje in iz mnogo kapel. Sploh ima Stralsund še nekaj drugih cerkva, vse iz stare gotske dōbe. Źal, da so v rokah luteranov, ki s svojimi templji ne vedo česa početi. Ob delavnikih so jim čisto prazni, kvečjemu ako stopi vanje noga radovednega tujca, občudujočega stavbensko umetnost srednjega veka. Ohranjenih je tudi nekaj hiš, ki kažejo s svojimi vznesenimi pročelji starinski značaj mesta.

Počasi sem stopal skozi dolg drevored, imenovan Frankenwallstrasse, proti kolo-dvoru. Tukaj sem se seznanil z nekim ruskim Poljakom. Vračal se je v svojo domo-

tega razreda. V njih je po sredi velik prazen prostor in le ob straneh stoji nekaj klopi, da popotniki lahko sedejo. Četrty razred je za priprosto ljudstvo prav pametna naprava. Treba je samo malo potrpljenja, pa se pride prav tako hitro in kar je glavna reč, precej ceneje naprej, kakor v ostalih razredih. Nedavno se je baje železniški minister peljal po tej progi v četrtem razredu. Oblečen je bil seveda manj elegantno, da ni vzbujal kakega suma s svojo vnanjostjo. Nihče ga ni spoznal, a minister je potoma videl in izvedel marsikaj, kar je dobro vedeti visokim dostojanstvenikom.

32. Skozi Poljsko v Bratislavo.

Peljal sem se po nepregledni ravnini, ki je bila nekaj poljska last, a je sedaj v trdi roki Prusije. Uboge Poljake so razdelili enako plenu trem mogočnim državam. Nekaj jih je dobila Avstrija, nekaj Ruska in nemajhen del je pripadel oholim Nemcem. Poslednji ne želijo ničesar bolj, kakor da pripravijo ta narod ob njegov domovinski ponos. Ponemčujejo ga na vse načine ter rabijo celo nasilna sredstva, da bi ga odtujili, a vse kaže, da je trud zaman. Kako? Narod, ki ima mnogo bolj slavno zgodovino kakor njegov sedanji gospodar, naj bi pozabil svoje častno pokolenje ter se izgubil v naročju Germanije? Ne, nikdar! Ako se že pokori Nemcu, pokori se mu kot pruski Poljak, a nikoli ne bo postal poljski Prus. Kljub zatiranju se Poljaki vztrajno drže starih tradicij in vprav preganjanje jih dela še bolj čile. Odtod njihovo sedanje geslo: „Če smo Poljaki, nočemo biti samo na pol, ampak popolni.“ V Berolinu so že mnogokrat videli, da prehud jesih vje samega sebe. Država, ki pravi, da je prva v Nemčiji in da je Nemčija prva na svetu, se je prepričala, da je glede germanizacije njen trud zastoj. Hujšega sovražnika poljske narodnosti menda ne bo več, kakor je bil Bismark. Glasoviti mož je očitno rekel, da obljube, ki jih je kralj Friderik Viljem IV. (1840 — 1861) dal Poljakom, niso vredne piškavega oreha. In kaj jim je kralj obljubil? Nič drugega kakor pravico, ki jim itak gre po božji in človeški postavi. Ko so se mu ob nastopu vlade klanjali podložniki, je vzdignil desnico proti nebu ter govoril glasno, da ga je vsak lahko razumel: „Vpričo Boga in v navzočnosti vseh zbranih obljubujem, da hočem vladati kot pravičen in usmiljen knez. Ne bom se oziral na osebe, ampak na resnico in pravico. Vse svoje podložne želim objeti z enako ljubeznijo. Oči mi bodo odprte pri vsaki potrebi, zaprte pa, kadar bo zahtevala pravičnost.“ Kar je govoril Friderik Viljem v onem slovesnem trenutku vobče in kar je še posebej obljubil Poljakom, to seveda

ni bilo po volji velikemu tiranu Bismarku. Toda kakor je Bismark kapituliral v boju zoper katoličane, tako je bil tudi njegov napor zoper Poljake brezuspešen.

Vse je migljalo v lučicah, ko smo se pripeljali v središče pruske Šlezije. Bližala se je deseta večerna ura ter ni ostalo drugega, nego poiskati prenočišča. Svojega popotnega tovariša vprašam, kje bi se dobil pripraven hôtel. Bratislava mu je bila namreč nekoliko znana, ker je bil že poprej enkrat tukaj.

Vse je bilo mirno, ko sem stopal zjutraj po dolgi, ravni ulici Taschenstraße. Prišel sem do globokega, z vodo napoljenega okopa, ki obdaja notranje mesto. Na sredi vode so lesene hišice, v katerih prebivajo labudi, gosi in race, pri obrežju pa so privezani čolni. Nad okopom se vzdiguje zaraščen grič, venčan z visokim razglednim stolpom. Pravijo mu „Liebighöhe“. Pot me pripelje do mestnih nasadov ter vodi dalje proti Lesingovemu mostu, pod katerim teče Odra.

Dospevši na ono stran reke ugledam katoliško nadškofijsko cerkev. Zgradbi se pozna, da stoji že več stoletij. Nad glavnim vhodom stražita dva stolpa, ki se ponašata sicer z visokim zidom, toda imata čisto kratki piramidalni pokrivali. Ob straneh svetišča sta prizidana dva druga stolpa, ki pa segata samo do višine cerkvene strehe. Sedaj nameravajo dograditi še ta dva, da bosta enako visoka s svojima tovarišema ob glavnem vhodu. Ko dobijo vsi štirje primerno nadstrešje, imela bo stolnica velikansko vnanjost. Njena notranjščina sestoji iz treh gotskih ladij. Ob evangeljski in listni ladji se vrstijo kapele, v katerih opaziš nekaj starih pomnikov. Postavljeni so v spomin umrlim tukajšnjim škofom. V sosesčini stolnice je več cerkvenih poslopij, med njimi nadškofijska palača, bogoslovsko in deško semenišče ter nekaj drugih katoliških zavodov. Dalje opaziš v obližju še par cerkva, da lahko imenuješ ta okraj eminentno katoliški oddelek Bratislave. Med mestnimi prebivalci se jih prišteva namreč več kot polovica luteranski veri.

Ne daleč od nadškofijske stolnice je na sredi Odre prostoren otok. Ker je pozidan z raznimi poslopji, skoro ne veš, da si na otoku. Reka se cepi tukaj v dva oddelka ter se združuje šele ob koncu mesta v eno strugo. Vsled tega so z vodo obdane ulice po mostovih zvezane z ostalim mestom.

Ko si prišel z otoka, nahajaš se v središču Vratislave. Tu te zanimajo stari gotski templji, ki so mestu v večji kras kakor njegove moderne palače. Med častitimi stari nami je najvažnejša cerkev sv. Elizabete, segajoča s svojim zidovjem tja v trinajsto stoletje.

Nekaj korakov dalje je obširen četverooglat trg, kateremu pravijo „Ring“. Vsaka njegovih strani ima drugačno ime. Glavna posebnost je na sredi trga stoječa mestna hiša, stara gotska stavba iz štirinajstega stoletja. Po pravici jo prištevajo najbolj znamenitim poslopjem Vratislavskim. Vnanje stene so okrašene z raznovrstno gotsko ornamentiko, nad pročeljem se vzdigujejo viiki stolpiči, vse pa nadkriluje glavni stolp, moléc visoko v ozračje. Pred velikimi vrati opaziš kapelici podobno hišico, vrh katere je kamenit rabelj, ki drži meč v roki. Kip te spominja sodne pravice preteklih časov.

Nemci težko pripoznavajo, da je postavil sijajno mestno hišo cesar Karol IV. (1347 do 1378). Tudi to zamolčujejo radi, da se je nekaj zgodovinsko važnih stavb sezidalo takrat, ko je bila Vratislava poljska lastnina. Pozneje je prišlo mesto v oblast češkega vladarja Karola IV., ki je okrasil tudi Vratislavo z marsikako lepo zgradbo, ki priča še dandanes, kako je pospeševal kralj kipersko in stavbarsko umetnost. Ni čuda, saj je bil najbolj omikani vladar svojega časa. Prav zato je skrbel na vso moč za duševno omiko naroda.

Ko so se začele ulice polniti z ljudmi, sem prišel že nazaj v Kaiserhof. Na ta način se je bilo mogoče izogniti vrvenju, ki vlada čez dan v takih mestih. Kadar so ceste napolnjene z ljudstvom in z vsakovrstnimi vozovi, hoja ni samo težavna, temuč tudi zamudna in celo nevarna. S čakanjem, s pre-

rivanjem in z umikovanjem izgubljaš čas, ki je itak pičlo odmerjen. Vsled vedne opreznosti postaneš lahko tudi nervozen, ako se le kolikaj nagibaš k tej običajni bolezni sedanjega časa. Seveda so vozniki previdni, ker so pod strogim policijskim nadzorstvom, toda kljub pazljivosti se primeri večkrat kaka nezgoda. Najbolj predrzni so kolesarji, ki švigajo s svojimi biciklji kot mušice semintja ter morajo imeti jako krepke živce, da si upajo mimo toliko ljudi in vozov dirjati iz ulic v ulice. Če se kateremu zgodi kaj neljubega, bi skoro dejal: Habeat sibi. Zakaj pa se podaja v očividno nevarnost! A z neko vrsto vozačev sem imel sočutje, z vladarji električne železnice. Če se vstopiš ob sprednji konec tramvaja ter opazuješ krmilca pri njegovem delu, spoznal boš, da so ti vozniki usmiljenja vredni ljudje in pravcati sužnji svojega poklica. Niti sekunde ne smejo prezreti, kajti vsak hip jim lahko pride naproti voz ali človek. Vedno je treba zvoniti, zavirati in ustavljati, da se odvrne nesreča. Jaz bi bil že od samega zvonjenja ves top ter bi se lepo zahvalil za tako službo. Koliko trpijo še posebej oči zaradi prahu in močnega solnčnega odsvita! Zato nosijo ti reveži temna očala, da si nekoliko obvarujejo pogled.

Čakajoč na vratislavskem kolodvoru vlaka, ki gre proti Dunaju, sem videl med drugimi popotniki tudi neko *d i j a k o n i s o*. Spremila je dve znanki ter imela pri poslovu še mnogo govoriti z njima. Ne vem, kakošnemu redu se prištevajo luteranske dijakonise, menda nobenemu, saj je Luter odpravil samostansko življenje. Nekaj sličnega je pa vendar ostalo protestantizmu, ker se po večjih mestih nahajajo zavodi, katerim pravijo „Diakonissenanstalt.“ V njih se vzgajajo mlada dekleta za bolniške postrežnice ali sploh za kaj takega, kar je v zvezi s krščansko ljubeznijo. Poznajo se te ženske po črnem krilu, po kratki črni ogrinjalki in po belem robcu na glavi. Da je med njimi in med katoliškimi usmiljenkami velik razloček, ni treba dostavljati. Znano je, da luteranska vera ne pripoznava one popolnosti, ki izvira iz prosto-

voljnega izpolnovanja takozvanih evangelijskih svetov. Katoliške redovnice imajo klavzuro, ali če je nimajo, hodijo po dve in dve skupaj ter jim je že po vnanjem vedenju poznati, da nimajo ničesar opraviti s svetom. Dija-konisa pa hodi prosto okoli, gre sama, kamor hoče in se obnaša tako, kakor vsaka druga ženska. Ta, o kateri govorim, ni imela razen črne obleke ničesar na sebi, kar bi jo ločilo od lahkoživih gospic. Vse vedenje je kazalo posvetnost ter neko nasprotje z redovniško prikrojeno obleko. Lepi rdečelični mladenki je nedostajalo samozatajevanja, tiste lastnosti, v kateri se vadijo naše redovnice.

33. Srečna vrnitev.

Pot gre proti koncu. Res, da sem še daleč od doma, kajti pruska Šlezija in kranjska dežela slučajno nista sosedni. Toda dandanes se taka daljava ne vpošteva več.

Proti koncu pa gre tudi denar. Tukaj se ga iznebiš nekaj, tam nekaj in polagoma se naredi zevajoča vrzel v blagajni. A pomisli, da je denar naš najboljši služabnik. Vse, kar koli bi zahtevali, dosežemo z njim. Nespametno bi torej bilo, ako bi nam gospodaril tako zvest privrženec. Milovanja vreden vsak, kdor se mu klanja, kdor se preveč boji zanj ter ga skrbno zaklepa. Sredstvo postane namen, ker se zamenja pomen obeh pojmov. Tisti, ki bi moral gospodariti, hlapčuje, oni pa, ki bi moral hlapčevati, gospodari. Res narobe svet!

Od Vratislave dalje se drži železnica reke Odre. Pozna se, da dela voda ob času deževja škodo po njivah in travnikih. Peljemo se mimo več poljskih mest, katerim so Nemci bolj ali manj izpremenili imena. Le Ratibor se jim še ustavlja, temu so pustili pristno slovansko korenino. Polagoma se začne kazati nekaj gričev. Na enem se sveti bela cerkev. Poljaki zahajajo radi tja gori častit sveto Ano. Od glavne železniške proge se cepijo postranske železnice na desno in levo. Vedno več opaziš tovarn, iznad katerih se vzdigujejo visoki dimniki. Tod okoli mora biti zelo razvita obrtnija.

No – sedaj smo prišli čez mejo. V Odrovu (Oderberg) zapustimo pruske vozove ter se preselimo v avstrijske. Potem hitimo skozi rodovitne moravske pokrajine dalje in dalje proti Nižjemu Avstrijskemu. Glej, že se kaže častito znamenje Dunaja, stolp sv. Štefana.

Nastanil sem se pri „zlati raci“ v sredini mesta ter pohajal skoro dva dni semintja. Dunaj se lahko meri z drugimi prestolnimi mesti Evrope. Tako krasnih trgov in tako okusno razvrščenih, kakor so na primer v okolici cesarskega gradu, drugod ne najdeš veliko. Zato ima Dunajčan popolno prav, ako trdi: „Es gibt nur ein Wien.“

Stopil sem skozi mogočna vrata, ki peljejo proti cesarskemu dvorcu. Tu se odpre obsežen prostor, okrašen z nasadi. Grem bližje ter obstanem pred sijajnim spominikom, ki predstavlja junaka na konju. V rokah drži zastavo, dvignjeno visoko v zrak. Nadvojvoda Karol je to, zmagovalec pri Aspernu.

„Kajne, kakšen umotvor! Dandanes bi se težko našel umetnik, ki bi izvršil kaj takega. To je Fernkornovo delo. Spominek je dal narediti naš milostljivi cesar Frančišek Josip.“

Obrnem se okoli, da pogledam človeka, ki je govoril te besede. Ponižno se odkrije ter mi pokaže knjižico, katere nisem hotel pogledati. V njej se baje čita, da ima njen posestnik pravico, tujce spremljevati po Dunaju ter jim razkazovati mestne znamenitosti.

Mož, ki se mi je ponujal za kažipota, je utegnil imeti kakih štirideset let. Iz velikih kalnih oči in z bledega obraza se je bralo pomanjkanje. Prav tako ga je izdajala zaraščena neurejena brada, da že dalj časa ni rabil frizerja. Najbolj značilen pa je bil nos, kažoč, da imam žida pred seboj.

„Naša vojska je že omahovala pri Aspernu“, nadaljuje v svoji razlagi. „Tedaj je zagrabil nadvojvoda Karol zastavo Zachovega polka ter peljal z njo v roki armado zoper Napoleona. Pogumno so se zagnali Avstrijci proti sovražnim četam ter si priborili slavno zmago nad Francozi. To je bilo 22. maja 1809.“

Razlagovalec je znal jako dobro svojo lekcijo, ker gotovo jaz nisem bil prvi, ki mu jo je predaval. A niti za trenotek nisem dvolmil, da bi se vdal vsiljevalcu. Ni boljšega sredstva, nego molčanje. Z njim se najlažje izogneš nadležnežu.

„Ako drago“, govori jud dalje, „ogledate si lahko zastavo Zachovega polka, prav tisto, ki jo je imel v roki nadvojvoda Karol v vojski pri Aspernu. Hrani se v vojaškem muzeju, ki ga lahko obiščete v mojem spremstvu. Saj zahtevam le malenkost, ako me vzamete za tolmača.“

nekaj mi bo vendar pokazal, kar bi moral jaz dalj časa iskati.

Med najinim pogovorom je zasvirala godba na cesarskem dvorišču. Kažipot pove, da svira vsak dan ob eni uri popoldne, samo ob nedeljah ne. Ko prideva na dvorišče, katero oklepajo ob vseh štirih straneh visoka poslopja, zbrana je bila ondi precejšnja množica ljudstva. Ker se nahaja tukaj glavna straža, stali so vojaki v dveh vrstah s puškami v roki, godba pa je igrala po dokončani cesarski pesmi še nekaj drugih točk v splošno zabavo. Imenitnejši Dunajčanje

KAP ARKONA S STARIM VENDSKIM OBKOPOM.

Žid je pripovedoval naprej in naprej ter — našteval s svojim namazanim jezikom dunajske znamenitosti. Trdni sklep, da se nočem meniti s tujcem, mi začne polagoma omahovati in se slednjič popolno omaje.

„Koliko zahtevate za tri ure?“ ga vprašam.

„Samo en goldinar, gospod, in skromno kosilce na vrh. Ni veliko, kajne, pa sem popolno zadovoljen. Ne živim v obilnosti; sproti zaslužim, česar potrebujem.“

Naj bo, sem si mislil. Revež se mi smili, morebiti danes še ni pokusil gorkega. In

se menda ne mešajo med to ljudsko množico, zato so bili med navzočimi le ljudje nižjih stanov. Takoj mi pride na misel, da naj v gneči dobro zavarujem svojo denarnico. Žepni tat bi sicer ne bil dobil veliko, ker se mi je drobiž nagibal proti koncu, a toliko vendar, da bi bil on zadovoljen, jaz pa žalosten.

Dvorišče, kjer smo stali, se imenuje Francev trg. Sredi trga opaziš namreč na visokem podstavku kip cesarja Franca I. († 1835). Cesar je opravljen v dolgi obleki, eno roko ima iztegnjeno, v drugi drži žezlo.

Ob vznožju pomnika se čitajo besede, ki jih je Franc zapisal v svoj testament: „Amorem meum populus meis.“ Lepi, v marmor zarisani izrek naj se pa ohrani v daljna stoletja.

Ne bom pripovedoval, kod sva hodila s tolmačem tisto popoldne, in kaj mi je vse pokazal. Peljala sva se celo v cesarski grad Schönbrunn, kjer sva se izprehajala pod mogočnimi kostanji ter ogledala ondotni zverinjak. Moj spremljevalec se ni dosti zanimal za reči, katere je že velikokrat videl. Toliko bolj pa je bil vesel, ko je prišel čas izgovorjenega kosilca. Opozori me, da vé v mestnem središču za dobro gostilno, ki sicer nima imenitnega naslova, a se dobi v njej za zmerno ceno izborna jed in pijača. Odrvnem mu, da rad verjamem, ker sem se že tudi sam prepričal, da časih v preprosti hiši bolje postrežejo gostu, nego v slavnem hotelu. Vendar opomnim, da bi šel raje v klet mestne svetovalnice. Stopila sva torej mimo državnozbornske palače ter prišla pred sijajno magistratno poslopje. Iz pritličnih prostorov peljejo stopnjice pod zemljo, kjer se odpre pred nama velika razsvetljena dvorana. Tu je pozabil židek za nekaj časa skrbi svojega ne baš veselega zemeljskega potovanja.

Kaj hočem še poročati? Menda je dovolj. Drugo jutro sem se poslovil pri „zlati raci“ ter se odpeljal na zapadni kolodvor. Bila je nedelja. Mnogo Dunajčanov je čakalo vlaka, ki jih odpelje iz krasne cesarske prestolnice na kmete. Hvalili so vreme in ugibali, ali ostane ves dan tako lepo. Večina med njimi je bila turistovsko opravljena, tudi gospice

so imele nahrbtnike in kriva peresa za klobukom. Nekateri so študirali zemljevide ter delali načrte, drugi so brali časopise. Premišljeval sem, kam je družba namenjena. Pridemo v St. Pölten, a prav malo jih je izstopilo. Pridemo v Melk, kjer se vzdigujeta dvostolpna cerkev in benediktinski samostan nad Dunavom, pa tudi tukaj se nočejo izprazniti vozovi. Pridemo v Amstetten, kjer gre glavna železniška proga proti Lincu, toda vsa družba, vsaj tista, med katero sem bil jaz, se pelje z menoj proti Gorenjemu Štajerskemu. Kosilo so si dali prinesiti kar v voz ter so lepo v miru zauživali božje darove tačas, ko je pihal vlak skozi ozko sotesko reke Aniže. Šele v Admontu je bil konec njihove vožnje. Od tu so se pogumnejši namenili na gore, manj pogumni pa so rekli, da se bode raje izprehajali po nižji božji naravi ter z ravnine gledali lepe vršace okoli Admonta.

Ako si na tujem, čakaš že težko, da prideš kaj kmalu domu. Daljne dežele, naj so še tako lepe, se ti ne morejo priljubiti, da bi pozabil domačije. Tudi jaz sem se vračal z željo, da bi prejkoprej ugledal naše planine. Kolesa so se vrtila, kakor bi imela peroti ter me srečno prinesla pod domači krov.

V kratkem času sem prepotoval veliko daljavo, kajti dandanes je preračunjeno vse na naglico. Podnevi in ponoči nikdar in nikjer pokoja. Kaj bi bilo, ako bi še mati zemlja posnemala zgled svojih brzoživečih otrok? Kaj, če bi se začela tudi ona hitreje pomikati v svojih tečajih? Da, tedaj bi se dosegel vrhunec napredka. Žal, da bi bilo v tem slučaju vsega konec.

